

ئەلپىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

ئەخمەق پادىشاھ

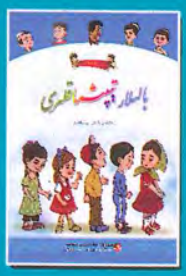
(تاللانغان بالىلار چۆچەكلىرى)

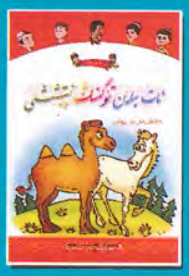

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن ـ سىن نەشرىياتى

مۇقاۋا ۋە بەت لايىھەلىكۈچى: تۇردىمجان تۇرغۇن

ئەبىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

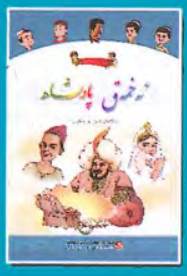

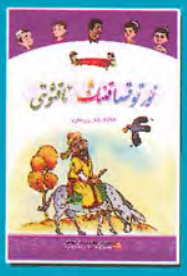

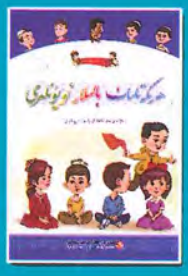

ISBN 978-7-89415-023-3

هۆرمەتلىك _____ گە:

_____

_____

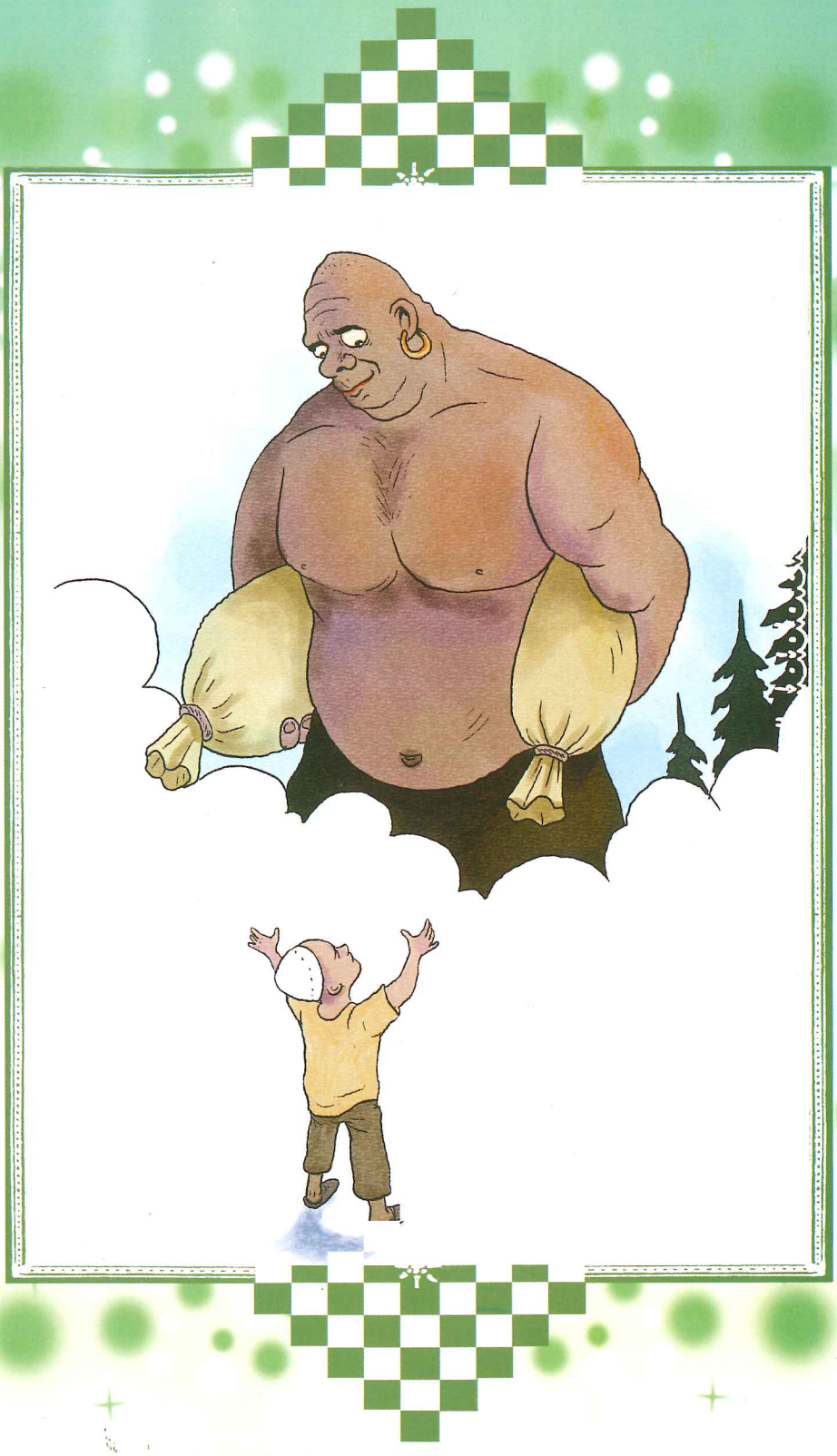
_____

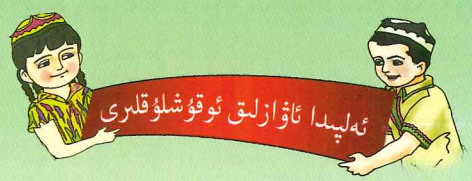
_____

_____ دىن تەقدىم

-يىلى -ئاينىڭ -كۈنى

ئەخمەق پادىشاھ

(تاللانغان باللار چۆچەكلىرى)

تۈزگۈچى: تۇرسۇن قادىر

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون كۇن ـ سىن نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: خاسىيەت ئىبراھىم
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابدۇرېھىم ئابلىمىت
مۇقاۋا ۋە بەت لايىھەلىگۈچى: تۇردىھاجىم تۇرغۇن
قىستۇرما رەسىمنى سىزغۇچى: ئادىلجان ئابلىز

ئەلپىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

ئەخمەق پادىشاھ

(تاللانغان بالىلار چۆچەكلىرى)

تۈزگۈچى: تۇرسۇن قادىر

نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن ـ سىن نەشرىياتى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىقتىساد ـ تېخنىكا تەرەققىيات رايونى پەن ـ تېخنىكا باغچە يولى 5 ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830026
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى
باسقۇچى: شىنجاڭ بايى باسما زاۋۇتى
فورماتى: 787 × 1092 مىللىمېتىر، 1/16
باسما تاۋىقى: 117.75
نەشرى: 2015 ـ يىلى 2 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
بېسىلىشى: 2015 ـ يىلى 7 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 89415 - 023 - 3
ئومۇمىي باھاسى: 490.00 يۈەن (جەمئىي 20 كىتاب ۋە چەكمە قەلەم)

مۇندەرىجە

ئادەم ئۆزى ئۇچۇن تۇغۇلمايدۇ 1
كەنجى 7
ۋەھىمە پالاكەت كەلتۈرەر 13
ئىككى ھۇرۇنننىڭ ئۆلۈمى 15
يېتىم تازنىڭ تويى 17
كالىغا يەم بېرىش 36
ئۇچ ئەخمەقنىڭ جاۋابى 38
ھەسەل 39
بىلەرمەنلەر 42
باغۋەن بىلەن غوجايىن 44
سوئال 46
ھەقىقىي بايلىق 51
بەش گاس 53
گاسنىڭ بىمارنى زىيارەت قىلىشى 57
ئەخمەق دېۋىلەر 58
ئەخمەق پادىشاھ 62
قېرىغاندا ئېچىلغان بەخت 63
تاغ ئىچىدىكى تاغ 72
ئاچ كۆز باي 74
تاي بىلەن بالا 75
نان، دان، يەم ئېلىپ كەل 81
ئەخمەق ئىزدىگەنلەر ئەخمەق 83
موماي بىلەن بۆرە 86
ھۇرۇنننىڭ ئۆلۈمى 89
كۆزگە ئىلمىغان پۇتقا چوماق 92
قازىنىڭ ئاقىۋىتى 94
مازاقخور مازاقتا ئۆلەر 98
يىلان، دېھقان ۋە قارلىغاچ 100

ئادەم ئۆزى ئۈچۈن تۇغۇلمايدۇ

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. چوڭ ئوغلى بىلەن ئوتتۇرانچى ئوغلى ناھايىتى ھېلىگەر بولۇپ، كەنجى ئوغلى بەكمۇ ساددا، ياۋاش، ئاق كۆڭۈل ئىكەن. ئاكىلىرى ئۇنى دائىملا «ئەخمەق» دەپ تىللايدىكەن. ئەمما دادىسى ئۇنى ياخشى كۆرىدىكەن. بوۋاي: «مېنىڭ كەنجى ئوغلۇم داۋادۇرچى ناھايىتى ياخشى ئادەم بولدۇ» دەپ مەغرۇرلانسا:

ــ ھە، سېنى كىم بېقىۋاتىدۇ؟ كىم پۇل تېپىۋاتىدۇ؟ــ دەپ ئىككى چوڭ ئوغلى بوۋايغا دوق قىلىدىكەن.

بىر كۈنى داۋادۇرچى يولدا كېلىۋېتىپ، چۈشۈپ قالغان بىر باغلام پۇلنى تېپىۋاپتۇ ۋە دەرھال پۇل چۈشۈرۈپ قويغان ئادەمنىڭ ئارقىسىدىن ئات بىلەن قوغلاپ بېرىپ، تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئىككى ئاكىسى:

ــ «ياماننىغا ياغ ياراشماس» دېگەندەك، بىر ئاتنى قىيناپ، ئۇنى قوغلاپ بارغىنىنى قارا، ھەي ئەخمەق!ــ دەپ تازا تىللاپتۇ.

يەنە بىر كۈنى داۋادۇرچى تاغدا قوي بېقىۋاتسا، باشقا بىر كىشىنىڭ ئېزىقىپ كەتكەن قويلىرى كېلىپ، ئۇنىڭ قويلىرىغا قوشۇلۇپ كېتىپتۇ. داۋادۇرچى ئۇ قويلارنىڭمۇ ئىگىسىنى تېپىپ، ئۆزىگە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئىككى ئاكىسى يەنە:

ــ سەن نېمىدېگەن ئەخمەق؟ خۇدايىم بەرگەن قويلارنى سويۇپ يەۋالماي، ئىگىسىگە بېرىۋەتكىنىڭ نېمىسى؟ ساڭا بەرگەن تاماقمۇ ھارام كېتىپتۇ، ــ دەپ ئىنسىنى تازا ئۇرۇپتۇ.

بىر كۈنى چوڭ ئاكىسى داۋادۇرچىنى سىنىماق بولۇپ، پۇل بېرىپ، بازارغا ئەۋەتىپتۇ.

ــ بۇ پۇلغا ئۆزۈڭگە نېمە لازىم بولسا، شۇنى سېتىۋال، ــ دەپتۇ.

ــ ھا... ھا! بۇ ئەخمەق نېمە سېتىۋالالايدۇ دەيسەن؟ــ دەپ كۈلۈپتۇ ئوتتۇرانچىسى.

كەچ كىرىپ، ئەل ئۇخلاي دېگەن ۋاقىتتا داۋادۇرچى بازاردىن قايتىپتۇ.

ــ قېنى، ئۇكام، سودا قىلالىدىڭمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ چوڭ ئاكىسى.

— بازارنىڭ ھەممە يەرلىرىنى قالدۇرماي ئارىلىدىم، ماڭا لازىم ھېچ نەرسە يوق ئىكەن. مە، ئال پۇلۇڭنى!— دەپ ئاكسىغا ياندۇرۇپ بېرىپتۇ.

ئاكسى تېخىمۇ خاپا بولۇپ:

— يوقال كۆزۈمدىن، سەندەك ئەخمەقنى باقمايمەن!— دەپ قوغلاپ چىقارماقچى بوپتۇ.

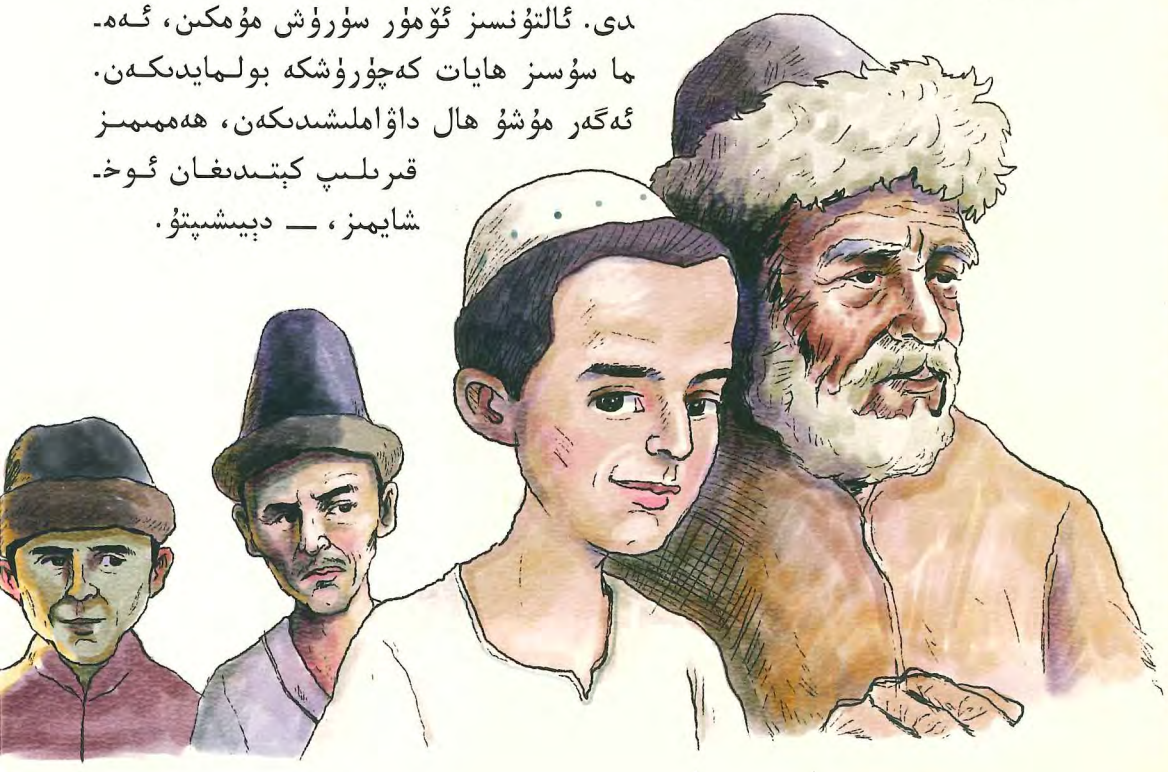
— ياق! ئۇنى نەگە قوغلايسەن، ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ، ئۇ سىلەردەك ھېيلىگەر ئەمەس، — دەپتۇ ئاتىسى. داۋادۇرچى بوۋايغا قاراپ:

— ھېچقىسى يوق، دادا! مېنىڭدىن ئەنسىرىمەڭ، مەن ئۆلمەيمەن، شەرقتە بىر دانىش-مەن بوۋاي بار دەيدۇ. دۇنيادىكى مەندەك غېرىپ كىشىلەر بېرىپ ئۇنىڭدىن ئەقىل سوراپ مۇرادىغا يەتكەنىكەن. مەنمۇ شۇنىڭ قېشىغا باراي، — دەپ تايىقىنى ئېلىپ، يىراق سە-پەرگە چىقىپتۇ.

داۋادۇرچى مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، ئاخىرى بىر ئەلگە يېتىپتۇ. قارىسا، بۇ ئەلنىڭ مال - ۋارانلىرى قۇرۇق سۆڭەك بولۇپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرالماي قاپتۇ، ئادەملىرى بولسا، چە-رايلىرى ساماندەك سارغىيىپ، داد - پەريات قىلىشىپ يېتىپتۇ.

— سىلەرگە نېمە بالا يەتتى؟— دەپ سوراپتۇ داۋادۇرچى ئۇلاردىن.

— ئۇكام، بىزنىڭ دەريانىڭ سۈيى قۇرۇپ كەتكەنگە توپتوغرا بىر ئاي بولۇپ قالدى. ئالتۇنسىز ئۆمۈر سۈرۈش مۇمكىن، ئەما سۈسىز ھايات كەچۈرۈشكە بولمايدىكەن. ئەگەر مۇشۇ ھال داۋاملىشىدىكەن، ھەممىمىز قىرىلىپ كېتىدىغان ئوخشايمىز، — دېيىشىپتۇ.

داۋادۇرچى ئۇلارغا:

ــ مەن يىراقتىن دانىشمەن بوۋاينىڭ يېنىغا كېتىپ بارىمەن، ئۇنىڭ ئالدىغا بارغاندا سىلەرنىڭ مۇشۇ ھالىڭلارنى ئېيتىپ قويماي، ــ دەپ ئۆز يولىغا راۋان بولۇپتۇ.

كۈن پاتماي دېگەندە تاغ باغرىدىكى بىر يالغۇز ئۆيگە بېرىپ يېتىپتۇ. ئۇ ئۆيدىن گۈزەل بىر قىزنى يېتەكلەپ، بىر موماي چىقىپتۇ. داۋادۇرچى مومايغا سالام بېرىپتۇ. ئەمما قىزدىن ھېچقانداق جاۋاب چىقماپتۇ.

مومايغا ئالدىراپ:

ــ بالام، قىزىمدىن خاپا بولماڭ، ئۇنىڭ كۆزى قارىغۇ. ئۆمۈر بويى كۈننىڭ نۇرىنى كۆرەلمىگەن، سۆزلەش ئۈچۈن تۇرسۇن، كۈلۈشنىمۇ بىلمەيدۇ، ــ دەپتۇ-دە، يىغلاپ كېتىپتۇ.

داۋادۇرچى:

ــ يىغلىماڭ، چوڭ ئانا، ــ دەپتۇ، ــ مەن دانىشمەن بوۋاينىڭ يېنىغا كېتىپ بارىمەن، قىزىڭىزنى قانداق ساقايتىش مۇمكىنچىلىكىنى ئۇنىڭدىن سوراپ كېلەي، ــ دەپتۇ-دە، يەنە ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

داۋادۇرچى تاغلاردىن ئېشىپ، چۆل - باياۋانلارنى كېزىپ، دەريالاردىن ئۆتۈپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە تاغ بېشىدىكى دانىشمەن بوۋاينىڭ قېشىغا يېتىپ بېرىپتۇ.

دانىشمەن ئۇنى كۆرۈپ:

ــ مېنى قانداق ھاجەت بىلەن ئىزدەپ كەلدىڭ؟ــ دەپتۇ.

ــ بۇياقتا بىر ئەلنىڭ دەريا سۇلىرى قۇرۇپ كېتىپ، ئادەم ۋە مالىلرى ھالاك بولۇشقا ئاز قاپتۇ. يەنە بىر ئەما قىز كۆردۈم، ئۇ ئون ئالتە ياشقا كىرگىچە كۈننىڭ نۇرىنى كۆرمەپتۇ، خۇشال بولۇشنىمۇ بىلمەيدىكەن. قانداق قىلغاندا دەريانى سۇ كەلتۈرۈشكە ۋە قانداق قىلغاندا قىزنىڭ كۆزىنى ساقايتىشقا بولىدىغانلىقىنى سىزدىن سوراپ كەلدىم، ــ دەپتۇ داۋادۇرچى.

دانىشمەن بوۋاي ئۇنىڭغا:

ــ سەن قايتقاندىن كېيىن، ئۇ ئەلنىڭ ئادەملىرىنى ئەگەشتۈرۈپ دەريانىڭ بېشىغا بارساڭ، بۇ مۇشكۈل شۇ يەردە ھەل بولىدۇ. ئەمدى قىزنى بولسا، ئۇنىڭ بولغۇسى ئېرى سول قولىدىن تۇتسا، دەرھال ساقىيىدۇ. مېنىڭ دېگەنلىرىمنى ئەتە كۈن چىققىچە بېجىرىپ بولۇشۇڭ كېرەك، ــ دەپتۇ. داۋادۇرچى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ماڭماقچى بولغاندا بوۋاي:

ــ توختا، سەپىرىڭ يىراق، ئۇلگۈرەلمەيسەن، ئات مىنىپ كەت، ــ دەپ بىر ئەپسۇن ئوقۇغانىكەن، ئېگەرلەنگەن بىر تۇلپار ئات داۋادۇرچىنىڭ ئالدىدا ھازىر بوپتۇ. داۋادۇرچى ئاتقا مىنىپ يولغا چىقىپتۇ.

— دانىشمەننىڭ پەرمانىنى ئاڭلاڭ! قىزىڭىزنىڭ بولغۇسى ئېرى ئۇنىڭ سول قولىنى تۇتقاندا، قىزىڭىز دەرھال ساقىيىدىكەن، — دەپتۇ.

موماي خۇشال بولۇپ:

— مىڭ رەھمەت، بالام، ئۇنىڭ قايسى قولى سول قولى بولىدۇ؟ ماڭا كۆرسىتىپ بەرسەڭچۇ، — دەپتۇ.

— مۇنۇ سول قولى بولىدۇ، — دەپ داۋادۇرچى قىزنىڭ سول قولىنى تۇتقانىكەن، شۇ زامانلا قىز قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— ۋيەي، ئانا، كۆزۈم ئېچىلدى، ئاسمان! كۈن! تاغ، ياياق! ئەنە، ھەممىنى كۆرۈۋاتىمەن. مەن بەختلىك ئىكەنمەن، — دەپتۇ.

ئانىسى داۋادۇرچىنى قۇچاقلاپ، ماڭلىيىدىن سۆيۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— بۇ ئەھۋالغا قارىغاندا، قىزىمنىڭ بولغۇسى ئېرى سەن ئىكەنسەن، مېنىڭ بالام ئىكەنسەن، ئەمدى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قالغىن، بىزدە ئۆي - جاي ھەممىسى بار، سىلەرنى قوشۇپ قويىمەن، بەختلىك تۇرمۇش قۇرۇڭلار، — دەپتۇ.

— ياق، ئانا! مەن ھازىرچە بۇ يەردە بولالمايمەن. ئەتە كۈن چىققىچە دانىشمەننىڭ بۈيرۇقىنى يەتكۈزمىسەم، پۈتۈن بىر ئەل ھالاك بولۇپ تۈگەيدۇ، — دەپ داۋادۇرچى مېڭىشقا ئالدىراپتۇ.

— ئاكا! مەن سىزدىن ئايرىلىپ قېلىشنى خالمايمەن. مېنى ئېلىپ كېتىڭ، — دەپ گۈزەل قىز ئۇنىڭغا يېپىشۋاپتۇ.

داۋادۇرچى گەپ قىلماستىنلا قىزنى كەينىگە مىنگەشتۈرۈۋېلىپ، مېڭىپ كېتىپتۇ.

دەريا سۈلىرى قۇرۇپ كەتكەن ھېلىقى ئەلگە بېرىپ قارىغۇدەك بولسا ھەممىسى بۇرۇنقىدەك ئورۇنلىرىدىن قوزغىلالماي يېتىپتۇ. داۋادۇرچى ئۇلارغا:

— بۇرادەرلەر! دانىشمەننىڭ سۆزىنى ئاڭلاڭلار! ماغدۇرۇڭلار بارلار دەررۇ دەريانىڭ بېشىغا بېرىڭلار!— دەپ ۋارقىراپتۇ.

بۇ نىمجان بولۇپ يېتىپ كەتكەن كىشىلەرنىڭ ئىچىدىن ئاز - تولا ماغدۇرى بارلاردىن بىرنەچچىسى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، داۋادۇرچىغا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ.

داۋادۇرچى كىشىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ، خوتۇنىنى مىنگەشتۈرۈپ، دەريانىڭ بېشىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ دەريانىڭ بېشىغا بېرىپ قارىسا، ناھايىتى چوڭ بىر پىل ئۆلۈپ قاپتۇ. ئەشۇ پىلنىڭ جەسىتى دەريانى توسۇۋالغانلىقتىن، سۇ باشقا ياققا ئېقىپ كەتكەنىكەن. داۋادۇرچى دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، ئەگەشتۈرۈپ بارغان كىشىلەر بىلەن پىلنىڭ ئۆلۈكىنى سۆرەپ چىقىرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن دەريانىڭ سۈيى ئۆز قىنىغا چۈشۈپ ئېقىشقا باشلاپتۇ. كىشىلەر داۋادۇرچىغا رەھمەت ۋە تەشەككۈر ئېيتىپ، خۇشال بولۇشۇپتۇ.

— قېنى، مېھرىبانىم، ئارزۇ - تىلىكىمنى ئورۇنلىدىم. ئەمدى بىزنىڭ ئۆيگە بارايلى، سىزنى دادامغا كۆرسىتەي، — دەپتۇ داۋادۇرچى.

ئىككىلىسى يول يۈرۈپ بىر دەريا بويىدىكى سازنىڭ قىرغىقىغا يېتىپ بېرىپ، دەم ئالماقچى بولۇپ ئاتتىن چۈشۈپ قارىسا، قۇمنىڭ ئۈستىدە چىرايلىق بىر بېلىق نەجان بولۇپ يېتىپتۇ. داۋادۇرچى ئۇنى ئېھتىيات بىلەن قولىغا ئېلىپ، دەريانىڭ قويۇقۇبتىپتۇ. بېلىق سۇغا چۈشكەندىن كېيىن بىر - ئىككى ئېغىناپ، بېشىنى سۇدىن چىقىرىپ:

— جان ئاكا، سەل تۇرۇپ تۇرغىن، — دەپ قويۇپلا، سۇ ئاستىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئارىدىن ئانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەي، دەريادىن تۇلپار ئاتقا مىنگەن بىر كىشى داۋادۇرچىنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

— سىزنى دېگىز پادىشاھى ئوردىسىغا تەكلىپ قىلدى، قېنى، تېز يۈرۈڭ، — دەپتۇ. داۋادۇرچى ئۇنىڭغا قاراپ:

— سىز كىم بولسىز؟ مەن نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭكىگە بارىمەن؟— دەپتۇ.

— سىز دېگىز پادىشاھىدىن قورقۇۋاتامسىز؟

— ياق، قورقۇۋاتقىنىم يوق. ماقۇل، بارسام باراي، دېگىز پادىشاھىنى كۆرۈپ كېلەي، — دەپتۇ-دە، خوتۇنىغا قاراپ، — سەن دادامنىڭ قېشىغا بېرىپ مېنى كۈتۈپ تۇرغىن، — دەپ قويۇپ، دەريانىڭ چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇلار ئوردىنىڭ ئالدىغا بارغاندا، پادىشاھ قولىغا چىرايلىق بىر بېلىق تۇتقان ھالدا داۋادۇرچىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ.

— كېلىڭ! ساق - سالامەتمۇسىز؟ مېنىڭ سۆيۈملۈك يالغۇز قىزىمنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپسىز، رەھمەت.

بىر دەمدىلا سۇ پادىشاھىنىڭ قولىدىكى ھېلىقى بېلىق ئالتۇن چاچلىق ئاپىياق قىز بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھ يەنە:

— سىز بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىڭ! سىزگە قىزىمنى بېرىمەن، — دەپتۇ.

— رەھمەت، پادىشاھىم. مەن بۇ يەردە تۇرالمايمەن، يەر ئۈستىدە خوتۇنۇم، قېرى دادام كۈتۈپ قالدى. ئۇلارغا مەندىن باشقا قارايدىغان ئادەم يوق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ داۋادۇرچى.

— مەيلى، بۇ يەرنى خالىمىسىڭىز، زورلاپ قالدۇرالمايمەن. قىزىمنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغانلىقىڭىز ئۈچۈن سىزگە ئازراق نەرسە تەقدىم قىلىمەن. مانا بۇ: «سۇلايمان قالپاق». بۇنى كىيىۋالسىڭىز، ئادەمگە كۆرۈنمەس بولۇپ قالسىز. مانا، بۇ «ئالتۇن پالتا». بۇنى يەرگە يەتتە قېتىم چاپسىڭىز، ئالتۇن ئىمارەت پۈتۈپ چىقىدۇ. يەنە بىر «جۇۋا» بېرەي، بۇمۇ سىزگە كېرەك بولۇپ قالار. بۇنى كىيىپ ئۈچ قېتىم سىلكىنسىڭىز قاتتىق يامغۇر ياغىدۇ، — دەپ پادىشاھ سۇۋغىلىرىنى بېرىپتۇ ۋە خىزمەتچىلىرىگە بۇ يېگىتنى ئۇزۇ-

تىپ قويۇشنى تاپشۇرۇپتۇ.

داۋادۇرچى ئوردىنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارىسا، تۇلپار ئات شۇ يەردە هازىر بولۇپ تۇ-رۇپتۇ. ئاتقا مىنگەن زامان قىرغاقتا چىقىپ قاپتۇ. ئۇ پادىشاه بەرگەن جۇۋىنى كىيىۋېلىپ، سۇلايمان قالپاق بىلەن ئالتۇن پالتىنى قوينىغا سېلىپ، ئۆيگە راۋان بوپتۇ.

كۇن پاتاي دېگەن ۋاقىتتا داۋادۇرچى مەھەللىگە يېتىپ كېلىپ قارىسا، مەھەللىدىكى ئۆيلەرنىڭ چېتىدە يېڭى بىر ئۆي تۇرغىزىلىپتۇ. شۇنى ئۆزىنىڭ ئۆيىمىكىن دەپ قارىسا، چوڭ ئاكىسىنىڭ ئۆيى ئىكەن. داۋادۇرچى سۇلايمان قالپاقنى كىيىپ ئۆيگە كىرىپتۇ. ئۆيدە ئىككى ئاكىسى پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانىكەن.

— يامغۇر ياغمىغلى ئۇزاق بولدى، قۇرغاقچىلىقتىن ماللىرىمىز ئۆلۈپ كېتىۋاتىدۇ. بىز مال ۋە ئۆيلىرىمىزنى دەريا بويىغا كۆچۈرۈۋالايلى، قېرى دادىمىز بىلەن ئەخمەق ئى-نىمىز نېمە بولسا بولسۇن، كارىمىز يوق، — دەپتۇ چوڭ ئاكىسى. بۇ سۆزلەرگە ئىككىنچى ئاكىسىمۇ ماقۇل بولۇپتۇ.

داۋادۇرچى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئۆز ئۆيىگە كېتىپتۇ. ئۇ ئۆز ئۆيىگە كېلىپ، كۆرۈن-مەستىن يېتىپ قاپتۇ. ئاكىسى شۇ كېچىسى مال ۋە ئۆيلىرىنى كۆچۈرۈپ كېتىپتۇ. تاڭ ئاتـ-قاندا داۋادۇرچى سۇلايمان قالپىقىنى بېشىدىن ئالغاندا، دادىسى بىلەن ئايالىنى كۆرۈپ نا-ھايىتى خۇشال بولۇپتۇ.

— بالام، سېنىڭ كەلگىنىڭ ناھايىتى ياخشى بولدى. بۇ يەردە قۇرغاقچىلىق ئاپىتى بولۇپ كەتتى. ئەمدى بىرەر سۇلۇق يەرگە بېرىپ قونمساق بولمىدى. چېيىڭنى ئىچىۋېلىپ ئاكاڭنىڭ يېنىغا بار، كۆچۈش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىپ كەلگىن، — دەپتۇ دادىسى.

— دادا، خاتىرجەم بولغىن، ئۇلار بىزنى تاشلاپ بۇگۈن تۇنده كەتتى، — دەپتۇ دا-ۋادۇرچى.

دادىسى بۇنى ئاڭلاپ ئىككى چوڭ ئوغلىنى قاتتىق قارغاشقا باشلاپتۇ. داۋادۇرچى دا-دىسىنىڭ ئاچچىقىنى توختىتىپ:

— ئۇنداق قارا نىيەت كىشىلەردىن يارىدەم كۇتمەيمىز. بىزگە بۇ يەردىن كۆچۈشنىڭ هاجىتى يوق. بىز مۇشۇ قۇرغاقچىلىق باسقان جايىنى ئاۋات قىلىپ، مۇشۇ يەردە قېلىۋېرى-مىز، — دەپتۇ-دە، ئۆيدىن چىقىپ، نېرىراق بېرىپ، ئالتۇن پالتىسىنى يەرگە يەتتە قېتىم ئۇرغانىكەن، شۇ زامان ئالتۇن ئۆي پەيدا بوپتۇ.

دادىسى ئالتۇن ئۆينى كۆرۈپ خۇشال بوپتۇ، يەنە هەسرەتلىنىپ:

— سۇ!— دەپتۇ.

— هازىر، هەممىسى بولىدۇ، — داۋادۇرچى هېكمەتلىك جۇۋىسىنى كىيىپ، ئۇچ قې-تىم سىلكىنگەنىكەن، شارقىراپ يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ. بۇ يامغۇر توختىماي ئۇچ سائەت

يېغىپتۇ. يامغۇردىن كېيىن ئەتراپ كۆكىرىپ، چىمەنزارلىققا ئايلىنىپتۇ. مال ـ ۋارانلار سەكرىشىپ ئويناپ، ياياللاشقا باشلاپتۇ.

ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، بۇۋاينىڭ ئىككى چوڭ ئوغلى بالىچاقسىنى چۆل ـ باياۋانغا تاشلاپ، ئاران ئۆز جېنىنى ئېلىپ قايتىپ كەپتۇ. بۇۋاي ئۇلارنى كۆرۈپ، غەزەپلىنىپ قوغلىماقچى بولغانىكەن، لېكىن داۋادۇرچى دادىسىدىن كەڭچىلىك قىلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ ۋە ئاكىلىرىغا قاراپ:

ــ مېنىڭ ئۆيۈمگە سىلەرنى سىغدۇرالايمەن، بېرىپ بالىچاقاڭلارنى ئېلىپ كېلىڭلار، ــ دەپتۇ. بۇۋاي ئىككى چوڭ ئوغلىنى ئالدىغا قىچقىرىپ:

ــ قېنى، يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇڭلار، مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاڭلار!ــ دەپتۇ، ــ ئادەم ئۆزى ئۈچۈن تۇغۇلمايدۇ. مەن سىلەرنى تويماس، ھېلىگەر، تەييارتاپ ئادەم قىلىپ ئۆسۈتۈرمىگەنىدىم. سىلەر ئۇنى نەدىن ئۆگەنىڭلار؟ ئالدىڭغا قارا، كەينىڭگە قارا، ئاۋۇال كۈچلۈكنى كۆر، باشقىلار ئۈچۈن غەمخورلۇق قىل. يۇرت ئادەملىرى ياخشى بولسا، سىلەرمۇ ياخشى بولىسىلەر. باشقىلارغا يامانلىق قىلساڭلار، سىلەرمۇ ئاقىۋىتىدە يامان كۈنلەرگە قالىسىلەر، ــ دەپ يەنە چۈشەندۈرۈشكە باشلاپتۇ.

كەنجى

قەدىمىي زامانلارنىڭ زامانىسىدا قەشقەر مەملىكىتىدە ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا بولغانىكەن. ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇچى شەھەرنىڭ ئەڭ چېتىدە پاكار، زەي بىر گەمدە ياشاشقا باشلاپتۇ. ئەڭ چوڭى يىگىرمە ئىككى ياشتا، كەنجىسى ئون سەككىز ياشتا ئىكەن. كەنجىسى تاز ئىكەن. ئاتا ـ ئانىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئىككى ئاكىسى قەمارۋاز بولۇپ كېتىپتۇ. كەنجىسى تاز بولغانلىقى ئۈچۈن ئىككى ئاكىسى ئۇنى كۈندە تىللاپ، دۈشكەلەپ، ئۇرۇپ، كەچ كىرگىچە ئۆي ئىشىغا سالىدىكەن.

ئەمدى سۆزنى شۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىدىن ئاڭلايلى.

پادىشاھ ئوردىسىنىڭ يېنىغا چىرايلىق قىلىپ، قىرىق بىر پەلەمپەي سالدۇرۇپتۇ. قىرىق بىرىنچى پەلەمپەيدە پادىشاھنىڭ ئون سەككىز ياشلىق قىزى ئولتۇرۇپتۇ. قىز ئوردا ئالدىنى يورۇتۇپ تۇرغاندەك، كۆزلىرى قاپقارا، ئىككى قەلەم قېشى قۇلىقىغا يەتكەن، قاپقارا چاچلىرى بۇرام ـ بۇرام بولۇپ كەينىگە تاشلانغان، نازۇك بەل، لەۋلىرى نېپىز، يۈزى ئانار ـ

دەك، چىشلىرى سەدەپتەك ئىكەن.

ــ ئەگەر كىمكى ئاتـ نى ئۇچ قېتىم سەكرىتىپ، قىرىق بىرىنچى پەلەمپەيگە چىقىپ قىزىمنى يېتىلەپ چۇشسە، مەن شۇنىڭغا قـ زىمنى بېرىمەن، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ئوردىنىڭ ئالدىغا شۇنچىلىك كۆپ خەلق يىغىلىپتۇكى، ھەتتا خەلق ئوردىنىڭ ئالدىغا پاتـ ماي قاپتۇ. ئوردىغا كۈندە يىراق شەھەرلەر- دىن، ھەتتا چەت مەملىكەتلەردىن شاھزادىلەر ئۈزۈكسىز كېلىپ تۇرۇپتۇ. لېكىن ئۇلار پەللىگە يېتەلمەيدىكەن.

ئەمدى سۆزنى ئۇچ ئاكا ـ ئۈكىدىن ئاڭلىساق، ئۇلار مۇنداق كۈندە ئىدى:

ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى ئىككى ئاكىسى كوچىغا چىقىپ كېتىپ، چۈشلۈكى، كۆپىنچە ئاخشىمى ئۆيگە كېلەتتىكەن.

بىر كۈنى ئىككى ئاكىسى ئەتىگەنلىك چېينى ئېچىپ چىقىپ كەتكەندە، كەنجىسى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قەبرىسىگە بېرىپ كەلمەكچى بولۇپ، زاراتكاھقا مېڭىپتۇ. بالا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تۇپراق بېشىدىن قايتىپ كېلىۋاتقاندا، زاراتكاھلىقتىن بېشىدا يوغان ئاق سەللىسى بار، ئاپـ پاق ساقاللىق بىر بوۋاي پەيدا بولۇپتۇ. بوۋاي بالىنى توختىتىپ:

ــ بالام، بۇ زارەتكاھتا ئەتىگەندە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ــ دەپتۇ.

ــ ئاتا ـ ئانامنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە بەش يىل بولۇۋىدى، شۇلارنىڭ قەبرىسىدىن كېلىۋاتىمەن، ــ دەپ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، مەن ساڭا ئۇچ تال قىل بېرىمەن، بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە قىللارنىڭ بىرىنى كۆيدۈرسەڭ، ئاسماندىن ئات چۈشىدۇ، شۇ ئات ئارقىلىق مۇراد ـ مەقسىتىڭگە يېتىسەن، ــ دەپتۇ بوۋاي ھەم قوينىدىن بىرى ئاق، بىرى قارا، بىرى قوڭۇر قىللارنى چىقىرىپ بېرىپ، بالىنىڭ يېنىدىن ئازلا نېرى بېرىپ، يوقاپ كېتىپتۇ.

بالا ئۆيگە بېرىپ ئۆي ئىشلىرىنى تۈگەتكىچە كەچ كىرىپتۇ. قاراڭغۇ چۈشكەندە ئىكـ كى ئاكىسى كېلىپ، تاماقلىرىنى يەپ بولۇپ، يېنىچە يېتىپ، ئەييۇن چېكىپ، پادىشاھنىڭ

قىزىنىڭ سۆزىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ.

چوڭ ئاكىسى:

ــ ئاشۇ قىز قانداق ئادەمزاتنىڭ، قايسى بەختلىك يىگىتنىڭ قولىغا چۈشەركىن؟ــ دېسە، ئوتتۇرانچىسى:

ــ ۋاي، ئۇنداق قىزلار بىرەر پادىشاھنىڭ بالىسىنىڭ قولىغا چۈشىدۇكى، بىزدەكلەر بېشىنى تاشقا ئۇرغان بىلەنمۇ قولىغا چۈشمەيدۇ، ــ دەپتۇ.

چوڭى:

ــ ئاشۇ قىزنى قايسىلا بولمىسۇن بىر پادىشاھنىڭ ئوغلى ئالغاندا، پادىشاھ قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلدىكەن، شۇ ۋاقىتتا راسا پولۇ يەيمىز ـ دە، ــ دەپتۇ.

ئوتتۇرانچىسى:

ــ توي پۈتكىچە بىز مۇنۇ تازنى ئۆيگە سولاپ قويۇپ، تالاغا چىقارمايلى، ــ دەپ تۇ. چوڭى:

ــ توينىڭ ئاشلىرىنى ئېلىپ كېلىپ، تازنىڭ كۆزىچە كۆز ـ كۆز قىلىپ تازغا بەرمەي يەيمىز ـ دە، ــ دەپ ئۇلار يىرىم كېچىگىچە خام خىياللار بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئاغزىغا سىرىق سۇ كەلتۈرۈپ ياتقان يەرلىردە ئۇخلاپ قاپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەنلىكى ئىككى ئاكىسى سوزۇلۇپ ـ كېرىلىپ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپ بېرىپ:

ــ ھەي، تاز! بۈگۈن ياخشىراق تاماق ئەت، بولمىسا بىزدىن كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرىسەن، ــ دەپ دۆشكەلىشىپ كېتىپ قاپتۇ.

كەنجى ئۆيىنى بىسىقتۇرۇۋېتىپ، شەھەرنىڭ چېتىگە چىقىپ قارا تۈكنى كۆيدۈرسە، ئاسماندىن قارا تۈلپار كىشنەپ چۈشۈپتۇ. ئاتنىڭ ئېگەر ـ توقۇملىرى ئۈستىدە ئاتنىڭ رەڭگىدە كىيىم ـ كېچەكلەر بار ئىكەن. بالا كىيىملەرنى كىيىپ، ئاتقا مىنىپ، ئۆزىدىن ئۆزىگە خۇشال بولۇپ، كىچىككىنە بىر كۆلچەك بويىغا بېرىپ شولىسىغا قاراپ:

ــ مەن قايسى پادىشاھنىڭ بالىسىدىن كەم؟ ئارتۇق بولسام ئارتۇقكەن، كەم ئەمەس، ــ دەپ خۇشاللىقدا قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئوردا تەرەپكە مېڭىپتۇ. ئوردىنىڭ ئالدىغا بارسا، ئادەملەر شۇنچىلىك نۇرغۇن ئىكەنكى، ھەتتا كەنجى ئوردا ئالدىغا بېرىشقىمۇ ھودۇقۇپ قاپتۇ. ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئاستا خەلقنىڭ ئارىسىغا كىرىپ:

ــ پوش... پوش... پوش!ــ دەپ ماڭغاندا خەلق ئىككىگە ئايرىلىپ يول بېرىپتۇ. بالا قىزنىڭ جامالىغا مەپتۇن بولۇپ قاراپ تۇرغاندا، كېلىشكەن بىر ياش شاھزادە ئېتىنى ئوقتەك چاپتۇرۇپ بېرىپ سەكرىتىپتۇ، ئەمما ئاران بەشىنچى پەلەمپەيگە چۈشۈپتۇ، ئاتنى يەنە بىرنى ئۇرغانكەن، ئىككى پەلەمپەي كۆتۈرۈلۈپ تۇرۇپ قاپتۇ، ئۈستى ـ ئۈستىگە

قامچا تېگىۋەرگەنلىكتىن، يەنە بىر پەلەمپەي كۆتۈرۈلۈپ، قىرچاقلاپ قاپتۇ. كەنجى ئەترا-پىغا سەپسېلىپ قارىسا، ئىككى ئاكسىنىڭ چەتتە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. يەنە ئۇچ - تۆت يىگىت ئاتلىرىنى سەكرەتكەندە، ھېچقايسىسى ئونىنچى پەلەمپەيدىن ئاشماپتۇ. نۆۋەت كەنجىگە كېلىپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ سەكرەتكەنكەن، ئات ئون ئالتىنچى پەلەمپەيگە چۈشۈپتۇ. خەلق:

— ئۇر، ئاتنى ئۇر! تىزگىنىنى تارت! ھە، يەنە!— دەپ چۇرقىرىشىپ كېتىپتۇ. بالا بولسا ئاستا تۆۋەنلەپ، ئېتىنى يورغىلىتىپ، كەلگەن يېقى بىلەن كېتىپ قاپتۇ. خەلق بالىنىڭ قارىسى يېتكىچە كەينىدىن قاراپ قاپتۇ. بالا قىلىنى كۆيدۈرگەن يېرىگە بېرىپ كىيىملىرىنى يېشىپ، ئېگەر ئۈستىگە قويۇپ، ئاتنىڭ تىزگىنىنى قويۇۋەتكەنكەن، ئات ئۇچۇپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ غايىب بوپتۇ. بۇرۇنقى كىيىملىرىنى كىيىپ، ئۆيگە كېلىپ، كۈندىكىدەك ئۆي ئىشىغا كىرىشىپ كېتىپتۇ.

كەچ كىرگەندە ئىككى ئاكسى كېلىپ:

— ھەي، تاز، ئەكىلە تاماقنى! بۈگۈن قانداق تاماق ئەتتىڭ؟ بولە!— دەپ دۆشكەلەپ تاماقنىمۇ يەپ بوپتۇ. تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ئوتتۇرانچىسى:

— ھېلىقى قارا ئات، قارا كىيىم كىيىپ كەلگەن قايسى پادىشاھنىڭ بالىسىكىن؟ ئۆزدىمۇ شۇنداق چىرايلىق، ئېتىمۇ راسا كېلىشكەن ئىكەن-ھە! ئاتنى يەنە قاتتىقراق بىر - ئىككىنى ئۇرۇۋەتكەن بولسا، دەل قىزنىڭ ئالدىغىلا چۈشەتتى-دە، — دەپتۇ.

كەنجى:

— ئاشۇ مەن بولسام، — دېسە، چوڭ ئاكىسى:

— سەن تاز ئۇنداق بولما، ئۇنچىلىك ئاتقا مىنمە بولدى، ساڭا ئۇنداق ئاتلارنىڭ تېزىكىمۇ تەگمەيدۇ. ئەگەر سەن ئۇنداق ئاتلارنىڭ تېزىكىنى تېرىپ كەلسەڭ، مەن كۆلۈپ كېتەتتىم، — دەپتۇ.

ئەتىسى ئىككى ئاكىسى چىقىپ كەتكەندە، كەنجى قىل كۆيدۈرگەن يېرىگە بېرىپ، قوڭۇر قىلنى كۆيدۈرگەنكەن، ئاسماندىن تورۇق تۇلپار چۈشۈپتۇ. ئاتنىڭ ئۈستىدىكى كىيىمنى كىيىپ، ئېتىنى يورغىلىتىپ ئوردا ئالدىغا بارسا، خەلق يەنە نۇرغۇن ئىكەن. ئۇ:

— پوش... پوش... پوش!— دەپ ماڭغانىكەن، خەلق ئىككىگە ئايرىلىپ:

— ھوي، بۇ تۇنۇگۈنكى بالىغۇ؟!— دەپ ھەممىسى بالىغا قاراپتۇ. كەنجى كەلگەندە تەييارلىق كۆرۈۋاتقان شاھزادىلەر ئەيمىنىپ، ھەممىسى بىر چەتكە چىقىپ تۇرۇپتۇ. كەنجى ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ، پەلەمپەيگە ئاز قالغاندا تىزگىنىنى سلكىگەنكەن، ئات يىگىرمە بەشىنچى پەلەمپەيگە چۈشۈپتۇ، يەنە بىر سلكىگەنكەن، ئوتتۇز بەشىنچىسىگە چۈشۈپتۇ، ئاندىن ئاتنىڭ تىزگىنىنى تۆۋەن تارتىپتۇ. خەلق يەنە چۇرقىرىشىپ كېتىپتۇ. لېكىن بالا:

— ئويۇن ئەتىگىمۇ قالسۇن!— دەپ يەنە كەلگەن يېقى بىلەن كېتىپتۇ.

ئىككى ئاكسى ئۆيىگە كېلىپ، يەنە شۇ پاراڭغا چۈشۈپ تازىنى دۇشكەللەپ ئۇخلىشىپ قاپتۇ. تاز بولسا:

— بوپتۇ، دۇشكەلەۋېرىڭلار، كېيىن يەنە كۆرەرمىز، — دەپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئاكىلىرى كەتكەندە، كەنجى ئۆيى بىلەن خوشلىشىپ، شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ، ئاق تۈكنى كۆيدۈرگەنكەن، ئاسماندىن ئاق تۈلپار كىشنەپ چۈشۈپتۇ. ئاتنىڭ ئۈستىدىكى ئاق كىيىملەرنى كىيىپ، يورغىلىتىپ ئوردا ئالدىغا بارغانكەن، خەلق بالىنى تونۇپ يول بېرىپتۇ. كەنجى پادىشاھ قىزىنىڭ ئۈدۈلىغا بېرىپ خەلقە ئازراق سەپ-سېلىپ تۇرۇپ، ئاندىن ئاتىنى چاپتۇرۇپ، پەلەمپەي ئاز قالغاندا تىزگىننى شۇنداق تارتقا-نىكەن، ئات ئوتتۇزىنچى پەلەمپەيگە چۈشۈپتۇ، يەنە بىر تارتقانىكەن، قىزنىڭ ئالدىغا چۈشۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن خەلق شۇنچىلىك خۇشال بولۇپتۇكى، خۇشاللىقىدىن چۈرقىراشقاندا، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى خەلقلەر «بۇ نېمە ئالامەتتۇر» دەپ قورقۇشۇپ، ھەممىسى شەھەرنىڭ ئىچىدىكى دەل - دەرەخلەرگە مۆكۈشۈپتۇ.

كەنجى مەلىكىنىڭ يۇمشاق بىلىكىدىن تۇتۇپ، يېتىلەپ تۆۋەنگە چۈشۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ ئىككىسىنى ئوردىغا باشلاپ ئەكىرىپ، توينى دەررۇ باشلاۋېتىپتۇ.

ئەمدى سۆزنى بالىنىڭ ئاكىلىرىدىن ئاڭلايلى:

ئۇلار كەچ كىرگەندە تويدىكى ئاشقان - تاشقانلارنى بۇلىشىپ - تالىشىپ بىر - بىرلىرى بىلەن سوقۇشۇپ، ئەيتاۋۇر ئاران يېرىم قورساق ھالەتتە ئۆيگە كۇندىكىدىن كەچ بارسا، ئۆيىدە تاز يوق تۇرغىدەك. ئۇ ئىككىسى «تازمۇ تويدىكەن» دەپ تېرىكىشىپ، ئۇخلاپ

قاپتۇ. ئەتىگەنلىكى تۇرسا، چاي تەييار ئەمەس، تاز يوق. يەنە تېرىكسپ ـ بوغۇلۇپ: «تاماقا ۋاق قالدۇق» دەپ يۇگۇرۇشۇپ كېتىپ قاپتۇ. شۇنداق ئۇچ كۈن ئۆتۈپتۇ. ئۇچ كۈندە ئۇلار تونۇۋالغۇسىز ئۆزگىرىپتۇ. كىيىملىرى يىرتىلىپ كەتكەن، بايلاردىن ئاشقان سۆڭەكلەرنى غاجىلاش ئۈچۈن تالىشىپ سوقۇشقاندا باشلىرى، يۈزلىرى يېرىلغانكەن. ئۇچ كۈن پولۇ يەيمىز دەپ باش ـ كۆزىگە ئۇستىخانلار بىلەن تاياق يەپ ئاچ قاپتۇ.

كەنجى تويغا ئۇچ كۈن بولغاندا يېنىغا ئىككى ئاكىسىنى ئېلىپ كېلىشنى سوراپتۇ. چېرىكلەر ئىككىسىنى ئوردىغا ئېلىپ كىرگەندە ئۇلار قورقۇشۇپ كېتىپتۇ، ئىنىسى ئۇلارنىڭ كۆزىگە پادىشاھتەك كۆرۈنۈپ كېتىپتۇ. ئىككىسى ئىنىسىنىڭ پۇتىغا يېقىلىپ:

ــ ئەي ئۇلۇغ پادىشاھىمىز! بىزنىڭ ھېچقانداق گۇناھىمىز يوق! مۇنداق ئۇلۇغ كۈنلەردە بىر قوشۇق قېنىمىزدىن كەچسىلە، ــ دەپ يىغلىشىپ يالۇرۇشۇپتۇ.

كەنجى:

ــ كەچتىم! بۇلارنى قۇللارنىڭ ئارىسىغا قوشۇڭلار!ــ دېگەنكەن، ئىككىسى خۇشاللىقىدىن كەنجىنىڭ پۇتلىرىنى سۆيۈپ، كېيىن ئۇنىڭ يۈزىگە قاراپ، ئۇ پادىشاھ ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ ئىنىسى كەنجى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، داڭ قېتىپلا قاپتۇ. ئىككى ئاكىسى كەنجىنىڭ پادىشاھ ئوردىسىدا پادىشاھنىڭ قىزى بىلەن ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ كۆزلىرىگە ئۆزلىرى ئىشەنمەپتۇ. كەنجى ئىككى ئاكىسىنى ئوردىدا قۇللار قاتارىدا ئىشلىتىپتۇ.

پادىشاھ بولسا، قىرىق بىر كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ.

بىزمۇ يېقىندىلا شۇ تويدىن ئاش يەپ كەلدۇق، ئەمدى ئاش يەيدىغان نۆۋەت سىزنىڭ. تويغا مەرھەمەت!

ۋەھىمە پالاكەت كەلتۈرەر

ئوقۇغۇچىلار ئۇستازلىرىدىن بىزار بولۇشۇپتۇ، كۆپ ئوقۇش، يېزىش، ئوقۇشخانىنىڭ ۋەزىپىلىرىنى بېجىرىش ئۇلارنى ناھايىتى چارچىتىپتۇ ۋە كوچىغا چىقىپ ئويىنغۇسى كېلىپ قېلىشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىرەر چارە تېپىش ئۈستىدە ئويلىنىشقا باشلاپتۇ ۋە قانداق قىلىپ بولسۇن، مەلۇم ۋاقىت ئۇستازنى مەكتەپتىن يىراقلاشتۇرماقچى بولۇپتۇ. ئارىسىدىكى ئەڭ كىچىك، ئەمما ناھايىتى زېرەك بىر ئوقۇغۇچى شۇنداق دەپتۇ:

— ساۋاقداشلار، ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ ھېچ يېرى كېسەل ئەمەس. قېنى، ئەمدى بىرىنەچچە ھەپتە كېسەل بولۇپ يېتىپ قالسا، بىزمۇ دەم ئالساق. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىش كېرەك.

دوستلىرى ئۇنىڭغا:

— قانداق قىلىپ ساپساق ئادەم كېسەل بولۇشى مۇمكىن؟ — دېيىشىپتۇ. ھېلىقى بالا:

— بولىدۇ، مەن بىر ھىيلە ئويلىدىم. ئەتە دەرس باشلانغاندا سىنىپقا بىرىنچى بولۇپ كىرگەن بالا ئۇستازىمىزغا: «ئۇستاز، تىنچلىقمۇ؟ يۈزىڭىز ناھايىتى سولغۇن، سارغىيىپ قاپتۇ، مەجەزىڭىز يوقمۇ-نېمە؟ ئاللا شىپا بەرسۇن» دەپ ئۇنىڭ كېسەل بولغىنىنى ئېيتىدۇ. ئۇستاز بۇ گەپلەردىن ۋەھىمگە چۈشىدۇ، — دەپتۇ.

ساۋاقداشلار ئۆزئارا مەسلىھەت قىلىشىپتۇ ۋە ئەتىسى سەھەردىلا سىنىپقا تۇنجى بولۇپ كىرگەن ئوقۇغۇچى:

— تىنچلىقمۇ ئۇستاز، ئاللا شىپا بەرسۇن. يۈزىڭىز ساپسېرىق. مەجەزىڭىز يوقمۇ-نېمە؟— دەپتۇ.

ئۇستاز:

— خۇداغا شۈكۈر، كېسەل ئەمەسمەن، بار، جايىڭدا ئولتۇر، — دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن سىنىپقا كىرگەن ئىككى-ئۈچ ئوقۇغۇچىنىڭ ھەممىسلا ئۇستازىغا:

— ئاللا شىپاھ بەرسۇن، — دەپ يۈزىنىڭ سارغىيىپ كەتكىنىنى ئېيتىپتۇ.

ئۇستازنى ۋەھىمە بېسىپتۇ. ئۆز-ئۆزىگە «خوتۇنۇمنىڭ ئەقلى جايىدا ئەمەس، يۈزۈمنىڭ سولغۇنلۇقىنى، ۋۇجۇدۇمنىڭ تىترىگىنىنى قەيەردىن بىلسۇن؟ ئۇ مېنى ئەمەس، ئۆزىنىلا ئويلايدۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ.

بۇ ئاردىدا ئوقۇغۇچىلار خۇددى دەرسنى تەكرارلىغان بولۇپ، شاۋقۇن-سۈرەن كۆتۈرۈشكە باشلاپتۇ. ئۇستاز ۋەھىمە ئىچىدە شاۋقۇن-سۈرەندىن بېشى ئاغرىپ ئۆيىگە كېتىپتۇ ۋە ئىشكىنى ئاچقان خوتۇنىغا:

— ئەي خوتۇن، كۆرمىدىڭمۇ، ھالىمغا بىر قارا، يۈزۈمنىڭ سولغۇنلۇقىنى ھەممە كۆردى، نېمىشقا سەن كۆرمىدىڭ، ئۆزگىلەر مېنىڭ ھالىمنى سورايدۇ، سەن مەن بىلەن بىر ئۆيدە ياشاپ تۇرۇپمۇ ئەجەبا قىزىتمامنىڭ ئۆرلەپ كەتكىنىنى بىلمىدىڭ. مەن كېسەلمەن، تېز ياتقىنى تەييارلا، — دەپتۇ.

خوتۇنى ئۇنىڭغا:

— ئەي غوجام، سىزدە كېسەللىك ئالامىتى يوق، خالىسىڭىز ئەينەك كەلتۈرەي، ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ. سىزدە پەقەت ۋەھىمە بار، — دەپتۇ، ئۇنىڭغا جاۋابەن ئېرى:

— ۋۇجۇدۇم دىر-دىر تىترەۋاتقىنىنى كۆرمىدىڭمۇ، ماڭا بېشىمنىڭ ئاغرىقى يېتىدۇ. تېز بول، ياتقىنى تەييارلا! — دەپتۇ.

خوتۇنى نائىلاج ئورۇن راسلاپتۇ. ئېرى «ئاھ-ئۇھ» بىلەن

ئۆزىنى تۆشەككە ئېتىپتۇ. بېشىنى تېڭىپ، ئۇستى-ئۇستىلەپ كۆرپە يېپىپتۇ.

ئوقۇغۇچىلار خۇشال بولۇشۇپ، ئۆيلىرىگە تارقىلىشىپتۇ. ئانىلىرى بالىلىرىنىڭ بۇنداق تېز قايتقانلىقىدىن ھەيران بوپتۇ. بالىلار:

— ئۇستازىمىز كېسەل بولۇپ قالدى، بىزگىمۇ تەتىل بولدى، — دېيىشىپتۇ. بۇ چاغدا ئۇستازنىڭ ئۆيىگە يېقىنلىرى، قولۇم-قوشنىلار كېلىشىپتۇ، ئۇستاز قات-قات يوتقان ئىچىدە تەرگە پېتىپ يېتىۋاتقانىكەن.

— ساقىيىپ كېتىڭ ئۇستاز، قانداق قىلىپ كېسەل بولۇپ قالدىڭىز؟ خەۋەر تاپالماپتۇق، — دېگەنلەرگە:

— ئۆزۈممۇ بىخەۋەر ئىدىم، ئوقۇغۇچىلىرىم ئېيتىشتى. شۇنداق ئېغىر كېسەللىكىمنى سەزمەي قاپتىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىدىكەن.

ھەئە، ئۇستاز ئۆزىنىڭ كېسەللىكىگە پۇتۇنلەي ئىشەنگەنىكەن.

ئىككى ھۇرۇننىڭ ئۆلۈمى

ئىلگىرىكى زامانىدا ھاسان دەۋلەك ۋە ساۋۇت قاپاق دېگەن ئىككى ھۇرۇن بولغانىكەن. ئۇ ئىككىسى ناھايىتى ھۇرۇن ئىكەن. ئۇلار ئاتىسىنىڭ تاپقىنىنى يەپ، ئۆزلىرى زادى ئىشلىمەيدىكەن. ئەتىدىن كەچكىچە دۇمبىسىنى تامغا يۆلەپ ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئولتۇرۇپ، باشقىلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ، ئۇلار ئاتا - ئانىلىرىنىڭ كۆزىگىمۇ يامان كۆرۈنۈپ قاپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇلارنى ئاتا - ئانىلىرى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىپتۇ. ئۇلار قورسىقىغا بىر پارچە نانمۇ تېپىپ يېيەلمەي، بىرنەچچە كۈن ئاچ يۈرۈپتۇ. بىر كۈنى ئاخشىمى ئۇلار تونۇر بېشىدا ئولتۇرۇپ، ئەمدى نېمە قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىپتۇ.

— ئىشلىمىسىمۇ يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك تەييار بىر يەرلەرگە كەتسەك ياخشى بولاتتى-دە، قەيەردە شۇنداق ياخشى يەرلەر باردۇ؟— دەپتۇ ھاسان دەۋلەك.

— كىم بىلىدۇ، يەر يۈزىدە ئۇنداق يەرلەر بارمۇ - يوقمۇ، لېكىن ئاسماندا بولسا كېرەك. چۈنكى ئاسماندا پەرىشتىلەر ۋە باشقا خاسىيەتلىك مەخلۇقلار ياشايدۇ، دېيىشىدۇ، — دەپتۇ ساۋۇت قاپاق.

— ئۇنداق بولسا بىزمۇ شۇ ئاسمانغا چىقىپ كېتەيلى، بۇ مېھنىتى كۆپ يەرلەردە خار بولۇپ نېمە قىلمىز؟— دەپتۇ ھاسان دەۋلەك.

— مەيلى، چىقساق چىقىپ كېتەيلى، ئەمما قانداق چىقمىز؟ ئاسمانغا يەتكۈدەك ئۇزۇن شوتا تاپقىلى بولامدىكىن؟— دەپتۇ ساۋۇت قاپاق.

— ئاسمانغا يەتكۈدەك ئۇنداق ئۇزۇن شوتىغۇ تېپىلماس، لېكىن شوتىسىز چىقىشنىڭ يولى بار، — دەپتۇ ھاسان دەۋلەك.

— قانداق؟— دەپ سوراپتۇ ساۋۇت قاپاق.

— تاغدىكى ھاڭدا بىر سۇمۇرغ قۇشنىڭ ئۇۋىسى بار. مەن ئۇنى بىر كۈنى ئاتامغا ئەگىشىپ تاغقا بارغاندا كۆرگەنمەن. بىر ئامال قىلىپ ئەنە شۇ قۇشنى تۇتۇۋالساق، ئاسمانغا شۇ ئېلىپ چىقىپ قويىدۇ، — دەپتۇ ھاسان دەۋلەك.

— بۇ ياخشى پىكىر ئىكەن. مەيلى، بولمىسا ئەتىلىككە شۇنداق قىلايلى، — دەپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ئىككى ھۇرۇن ئاخىر شۇ مەسلىھەتكە كەپتۇ-دە، ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ تاغقا قاراپ مېڭىپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن تاغقا يېتىپ كېلىپ، ھاڭدىكى سۇمۇرغ قۇشنىڭ ئۇۋىسىنى تېپىپتۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىغا يوشۇرۇنۇپ يېتىۋاپتۇ. كۈن چۈشتىن ئېگىلگەندە ۋاقىتتا، سۇمۇرغ قۇش غۇيۇلداپ ئۇچۇپ كېلىپ ئۇۋىسىغا قونۇشى بىلەن تەڭلا ھاسان دەۋلەك قۇشنىڭ

بىر پۇتنى مەھكەم تۇتۇۋاپتۇ-دە، دوستىغا:

ــ مېنىڭ پۇتۇمنى تۇت!ــ دەپ ۋارقىراپتۇ، ساۋۇت قاپاق شۇ زامان دوستىنىڭ پۇتىنى تۇتۇپتۇ. قۇش قورقمىدىن يەنە ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ساۋۇت قاپاق ھاسان دەۋلەكنىڭ پۇتىنى تۇتۇپ پۈلاڭلىغىنىچە ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. قۇش بۇلارنى يەتتە قات بۇلۇتلارنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ ئەگىپ يۈرۈپتۇ.

ــ ئاسمانغا يېتەي دېدۇقمۇ؟ قوللىرىم تېلىپ كەتتىغۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ــ ھەئە، ئاز قالساق كېرەك، تۆشۈكى كۆرۈنۈپ قالدى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ھاسان دەۋلەك ئۈستىدە بىر نەرسىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ.

ــ ئاسماننىڭ تۆشۈكى قانچىلىك بار ئىكەن؟ بىز پاتمىزمىكەن؟ــ دەپ سوراپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ھاسان دەۋلەك ئۈستىدىكى تۆشۈك دەپ ئويلىغان نەرسىنىڭ يوغانلىقىنى كۆرسەتمەكچى بولۇپ:

ــ مانا مۇنچىلىك بار ئىكەن، ــ دەپ قۇشنىڭ پۇتىنى قويۇۋەتكەنىكەن، ھەر ئىككىسى تەڭلا يەرگە پۈلاڭلاپ چۈشۈپ، مىجىلىرى چىقىپ ئۆلۈپتۇ.

يېتىم تازىنىڭ تويى

بۇرۇن بۇرۇنكەن، زامان زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ ئىكەن، بەگ ـ غوجام تۆرەدە ئىكەن، يېتىم ـ يېسىر پەگاھتا ئىكەن، قازى يۈرت بېشى، ئىمام سۈلتەكچى ئىكەن. شۇنداق زامانلاردا، ھازىر نامى ئۆچكەن ماكاندا بىر ئاۋات شەھەر بولغانىكەن. بۇ شەھەرنىڭ قازىسى تولىمۇ مەككار، قۇۋ، ھارامزادە ئىكەن. شۇڭا، ئۇ بەگ، سىپاھ، غوجاملارغا يانتاياق بولۇپ، قىزىل كۆز بەگزادە، ئالدامچى ئەمەلدارلار ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ كەلگەن يېتىم ـ يېسىر، ئاجىز پۇقرالارنى قارىلاپ، قاقتى ـ سوقتى قىلىپ، بەگزادە، ئەمەلدارلاردىن ئىنئام ئېلىپ يىغقان ھارام مال ـ دۇنياسى ھەددى ـ ھېسابسىز كۆپ ئىكەن. قازى مال ـ مۈلۈكنىڭ ھېسابىنى بىلمىسىمۇ، مال ـ دۇنيا ئۈچۈن ھېرىسمەن بولغاچقا، دائىم بايلىق ئۈچۈن كۆزى قىزىرىدىكەن.

قازىنىڭ بويىغا يەتكەن، ھۆسن ـ جامالى ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن

ئەمەس، ئەۋرىشىم بەللىرىنى تالى مەجنۇنلىكى چۈنكى دېسە چۈنكى ئەمەس، نازاكەتلىك، بوستان چاچلىق، ئەقىل - پاراسەتلىك، ئەخلاقلىق، قولى گۈل بىر قىزى بار ئىكەن. قىزنىڭ ياخشى نامى شەھەرگە پۇر كەتكەنىكەن. قىزنىڭ ياخشى نامىنى ئاڭلىغان نى - نى بەگلەر، بەگزادىلەر، سودىگەرلەر، بايۇەچچىلەر قىزغا غايىبانە ئاشىق بولۇپ، قازىغا ئەلچىلەر كىرگۈزۈپتۇ. ئۇنىڭ قىزىنى دەسمايە قىلىپ نۇرغۇن بايلىق يىغۇۋېلىش مەقسىتى بولغاچقا، بەگزادە، بەگلەردىن ئەلچى كەلسە، قىزنىڭ تويلۇقى ئۈچۈن كۆپلەپ مال - مۈلۈك تەلەپ قىلغاندىن سىرت، يەنە شۇ شەھەرنىڭ پادىشاھلىقىنى ئېلىپ بېرىشتەك بىمەنە شەرتلەرنى قويىدىكەن. سودىگەر، بايۇەچچىلەردىن ئەلچى كەلسە، قىزنىڭ تويلۇقىنى ھەسسىلەپ ئۆستۈرگەندىن سىرت، يەنە: «مەن قىزىمنىڭ تويىدا ئاسمانغا زەدىۋال تارتىشىنى پىلانلىغان، ئەگەر قىزىمنى ئالماقچى بولساڭلار، ئاسمانغا زەدىۋال قىلىپ تارتقۇچىلىك شايى - ئەتلەس ئېلىپ كېلىڭلار...» دېگەندەك تېخىمۇ بىمەنە شەرتلەرنى قويىدىكەن. ئادەتتىكى كىشىلەر ئەلچى كىرگۈزسە، كۆزگە ئىلماي، سۈپۈرگىنى كۆتۈرۈپ ئىشىك ئالدىدىنلا قوغلايدىكەن، بۇنىڭ بىلەن كەلگەن ئەلچىلەر قازىنىڭ ئوڭ ياكى تەتۈر، ساق ياكى ساراڭ ئىكەنلىكىنى پەملىيەلمەي، «بەرمەس قىزنىڭ تويلۇقى ئېغىر دېگەن شۇ ئوخشايدۇ» دېيىشىپ، قازىنىڭ تويلۇق ئۈچۈن تەلەپ قىلغان ئاجايىپ - غارايىب بىمەنە شەرتلىرىنى ئورۇنلاشقا قۇدرىتى يەتمەي، قىزغا بولغان مېھرىدىن رايى يېنىپ، باسقان قەدەملىرىگىچە زارلىنىپ قايتىپ كېتىدىكەن. ئەلچىلەر ئېلىپ كەلگەن مال - مۈلۈك قازىغا نەخ قالىدىكەن.

كۈنلەر كەينى - كەينىدىن ئۆتۈپ، كۈنلەردىن ھەپتە، ھەپتىدىن ئاي توشۇپ، قازى قىزنىڭ تويى ئۈچۈن قويغان شەرتلەر سۆز - چۆچەككە ئايلىنىپ پۈتۈن شەھەرگە، شەھەردىن ھالقىپ يىراق سەھرالارغىچە يېتىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ سۆز - چۆچەك يىراق سەھرادىكى ھەرقانداق بىر زىيا-پەتتە، بەزمىدە قىلىشىدىغان سۆز - چۆچەكلەرنىڭ تېمىسىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يىراق بىر سەھرادىكى ئىمامنىڭ ئوغلى تەڭتۇشلىرىنى يىغىپ مەشرەپ قىلىپ بېرىپتۇ.

— ئاغىنىلەر، ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ئاڭلىمىغان بولساڭلار ئاڭلاپ قويۇڭلار. شەھەر قازىسى قىزىنىڭ تويلۇقىنى ئېغىرلىتىپ ئەرگە بەرمەي، قېرى قىز قىلىپ ساقلاپ يېتىپتۇ. بىرە-ربڭلار ئوتتۇرىغا چىقىپ قازىغا كۆيۈ ئوغۇل بولۇپ، قازىنىڭ مال ـ دۇنياسىنىڭ مېغىزىنى چاقماملىرى، — دەپتۇ. يەنە بىرى:

— ھەي ئاداش، سەن باشقىلارنىڭ ساغرىسىغا چۈشۈپ سانجىپ كۆش ـ كۆش قىلغۇچە ئۆزۈڭلا بارساڭ بولمامدۇ، — دەپ گەپ باشلىغۇچىغا دوق قىپتۇ.

— مەن سېنى زورلىمىغاندىكىن كاپشىماي شۇك ئولتۇرمامسەن. كىم بىلىدۇ، ئارىمىز-دىن بىرى چىقىپ كۆيۈ ئوغۇل بولۇپ قالسا، مەنمۇ سېنىڭ دوستۇڭ ئىدىم، پادا باققانىدا دوست بولۇپ، ياڭاق چاققاندا ئايرىلمايلى، دەپ بېرىۋالمامسەن تېخى، — دەپ دوق قىلغۇچىغا ھومىيىپتۇ. ئۇلار ئىككىسى بىر ـ بىرى بىلەن قىزىرىشىپ توختىغاندىن كېيىن، يەنە بىرى:

— راست، قازىنىڭ بايلىقىنى شۇنچە نۇرغۇن دەپ ئاڭلىدىم، ئەگەر ئارىمىز-دىن بىرەرىمىز قازىغا كۆيۈ ئوغۇل بولۇپ قالساق، كۆندە مۇشۇنداق بەزمە قىلىپ راتتۇق ئەمەسمۇ، شۇ بەخت بىزگە نېسىپ بولارمۇ؟— دەپ، پەسكويغا چۈشۈپ قالغان گەپنى قايتا ئۇلغايتىپتۇ. ياشلارنىڭ ئىش ـ كۈشلىرىگە، سۆزلىرىگە ئالاشماي پەگاھتا ئولتۇرۇپ ئۇلارنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈپ ئولتۇرغان، ئىسمايلىنىڭ قوينىغا باقىدىغان يېتىم تاز ياشلارنىڭ گېپىگە قىزىقىپ قېلىپ:

— قازىنىڭ قىزى ئۆزۈڭۈالغىلى بولمايدىغان ئاسماندىكى ئايمىكەن ئۇ، — دەپ ساپتۇ.

— ھەي يېتىمچى تاز، سەن پىتىڭدىن ئادا بولالماي، نېنىڭ پۈتۈن بولماي تۇرۇپ: «مۇشۇكنىڭ پۇلى يوق بەزگە ئامراق» دېگەندەك قازىغا كۆيۈ ئوغۇل بولغۇڭ كېلىۋاتامدۇ؟ سەن خام خىيال قىلماي، ئاۋۇال بېشىڭدىكى قوماچتىن قۇتۇل، قازى سېنى مەسىگە چىم قىلامتى، — دەپ دەشنەم بېرىپ، مەسخىرە قىلىپ كېتىپتۇ. يېتىمچى تاز:

— ئاغىنىلەر، سىلەرگە ئوخشاش بىكار تەلەتىلەرلا بىرەر گەپ ئاڭلاپ، ھەيران قىلىپ، ئاغزىڭلارنى ئاچقانچە تۇرۇپ قالمىسىلەر، بىزگە ئوخشاش يېتىمچىلەر جاھانىڭ ھەممە ئاچچىق ـ چۈچۈكىنى، خورلۇقىنى كۆرگەچكە، سىلەر ھەيران قالغۇدەك ئىشلارنى قىلالايمىز، — دەپ بېشىنى تاتىلاپ قويۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن مەشرەپ بەس ـ مۇنازىرە مەيدانىغا ئايلى-

نىپ كېتىپتۇ. ئاخىر تاز ئۇلارنى ئۆز سۆزىگە ئىشەندۈرۈپ قايىل قىپتۇ. سورۇنداشقانلار تازغا قايىل بولغاندىن كېيىن، تاز ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئاغىنىلەر، «يالغۇز ئاتنىڭ چېچى چىقماس، چېچى چىقسىمۇ دېگى چىقماس» دېگەن گەپ بار. مەن سىلەرنى گەپ بىلەن قايىل قىلدىم. قازىنى قايىل قىلىشتا سىلەر يار - يۆلەك بولمىساڭلار بولمايدۇ، كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ئۇستىبېشىم مۇشۇنداق جۇل - جۇل تۇرسا، مېنى مۇشۇ هالدا قازىنىڭ ئالدىغا يولغا سېلىشقا سىلەرنىڭمۇ كۆڭلۈڭلار ئۇنىماس، بىز هەممەمز بىرلىشىپ قازىنى رەسۋا قىلىپ، داڭ چىقىرىشىمىز ئۇچۇن قايسىڭلار ماڭا هەمراه بولۇپ شەهەرگە كىرىسىلەر؟— دەپتۇ. شۇ سورۇننىڭ ئۆزىدىلا ئىمامنىڭ ئوغلى يېتىمچى تازنىڭ ئۇستىبېشىدىكى كىيىم - كېچەكلەرنى يەڭگۇشلەپ، يېتەرلىك ياردەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. بۇ ئىشنىڭ ئاخىرى قانداق بولارىكىن، دەپ قىزىققان بىرقانچە بەگزادىلەر، بايۋەچچىلەر، يېزا ياشلىرى هە - هۇ دېيىشىپ ئۆز ياردەملىرىنى ئايىمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلار ئەتىسى شەهەرگە كىرىدىغان بولۇپ كېلىشىپ سورۇندىن تارقىشىپتۇ.

ئەتىسى نامازىگامداتتىن يېنىپ، ئۇلارنىڭ هەممىسى ئىمامنىڭ هويلىسىغا يىغىلىپ، يېتىم تازنىڭ بېشىدىكى قوماچىلىرىنى ئادالاپ، ساقال بۇرۇتىنى ئېلىپ، ئۇستىبېشىغا ئىمامنىڭ ئوغلى هېيتقا ساقلاپ كېلىۋاتقان يېڭى كىيىملەرنى كىيگۈزۈپتۇ. يېتىم تاز يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ كېلىشكەن بىر يىگىت بولۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن هەمراهلىرى تازغا مەستلىكى كېلىپ، ئۇنى بىر ئېغىزدىن ماختىشىپ سەپەرگە چىقىشىپتۇ. ئۇلار يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرسە مۇ پاراڭ بىلەن ئىككى قەدەمنى ئالدىغا ئالسا، ئۇچ قەدەمنى كەينىگە ئېلىپ يۈرۈپ، ناشتا ۋاقتى ئۆتۈپ، چاشگاه ۋاقتى بىلەن شەهەرگە كىرىپ، سۇرۇشتۇرۇپ يۈرۈپ قازىنىڭ ئۆيىگە يېقىن بىر سارايغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار نەرسە - كېرەكلىرىنى سارايغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، قازىنىڭ ئۆيىنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ. ئۇلار قازىنىڭ ئۆيىنى تېپىپ:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، قازى ئاكا، سالامغا كەلدۇق، — دەپ پەتىگە قول كۆتۈرۈپتۇ. قازى ئۇلارنىڭ چاققانلىقىدىن بوسۇغا تۇڭدىن هەيدىۋېتەلمەي پەتىگە قول كۆتۈرۈپتۇ، ئۇلار سالام - سەهەت قىلىشقاندىن كېيىن، ئارىدىن بىرى تۇرۇپ:

— قازى ئاخۇنۇم، قىز چوڭ بولسا ياتلىق قىلىدىغان ئىش، بىز قىزلىرىغا ئەلچى بولۇپ كەلدۇق، — دەپ كېلىشتىكى مەقسىتىنى بايان قىپتۇ. قازى ئالدىدىكى بۇ سولتەكلەرنى مەنسىتمەي قاراپ چىققاندىن كېيىن:

— هە، نېمىگە ئەلچىلىككە كەلدىڭلار، كىمگە ۋاكالىتەن؟— دەپتۇ. يەنە ئارىدىن بىرى قوپۇپ:

— بىز يىراق يېزىدىكى ئىمامنىڭ قويچىسى، ئاغىنىمىز يېتىمچى تازغا قىزلىرىنى سو-

راپ كەلدۇق، ــ دەپ تازنى كۆرسىتىپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ قازى:

ــ بۇلار مېنى مەسخىرە قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ، ــ دەپ ئويلاپ، ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلەپ، قۇيقا چاچلىرى تىك تۇرۇپ، سەللىسىنى تېشىپ چىقىپتۇ. شۇنداقتىمۇ مىڭ تەسلىكتە ئۆزىنى تۇتۇپ، چەكچىيىپ كەتكەن كۆزىگە، تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۇپ:

ــ قۇتلۇق ئىشقا قەدەم بېسىپسىلەر، باسقان ئىزىڭلاردىن گۈل ئۇنسۇن، ــ دەپ ياسالمىلىق بىلەن ھەجىيىپتۇ. لېكىن: « بۇ سەھرالىق تومپايلار ئۆزلىرىنى چاغلاشماي، ئالدىمغا چوڭچىلىق قىلىپ كېلىپ، مېنى زاڭلىق قىلماقچى بولۇشۇپتۇ. مەن نى - نى بەگزادە، بەگلەر ۋە بايۇەچچىلەرنىڭ دوپپىسىغا جىگدە سېلىپ، ئاغزىنى ئاچالماس قىلۇەتكەن يەردە، بۇ نېمىلەر نېمىتى. بۇلارغا مال - دۇنيانى شەرت قىلماي، پەقەت ئىلگىرى كەلگەن ئەلچىلەر ئادا قىلالمىغان شەرتلەرنى ئوتتۇرىغا چىقارساملا ئۆزلۈكىدىن كەشنى قولىتۇقىغا قىسىپ، يولىنى تېپىۋالىدۇ» دېگەنلەرنى ئويلاپ:

ــ مەن قىزىمنىڭ تويلۇقى ئۈچۈن سىلەردىن كۆپ نەرسە تەلەپ قىلماي، قىزىمنىڭ توي كۈنىدىكى داستىخانىنى مول قىلىش ئۈچۈن، پەقەت مۇشۇ يەردە ئولتۇرغان يەتتە ئاڭلارنىڭ ھەربىرىڭلار بىر قوتاندىن مال ھۆددىگە ئالساڭلارلا بولدى. بۇنىڭغا كۆنەرسەلەر؟ــ دەپ مۇشۇكنىڭ كۆزىدەك خۇنۇك كۆزلىرىنى قىسىپ، ئالدىدا ئولتۇرغانلارغا قاراپتۇ. قازىنىڭ شەرتىنى ئاڭلاپ ھەممىسى بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن قازى:

ــ چىدىغۇدەكسىلەرمۇ؟ «يېگىت سۆزىدىن قايتماس، يولۋاس ئىزىدىن» دەپتىكەن. ئەگەر گېپىڭلاردىن يېنىۋالساڭلار، ئۇستۇڭلاردىن ئەرز قىلىپ، زىندانغا قامىتىۋېتىمەن، ــ دەپ ھەيۋە قىپتۇ. يېتىم تاز قازىنىڭ سۆزىگە پەرۋاسىز قىلماي، دوستلىرىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ: «بولىدۇ دەڭلار» دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىپتۇ. بۇ چاغدا ئىمامنىڭ ئوغلى ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ «ئالدىرىغان يولدا قالار» دېگەن گەپ بار، بىز گېپىمىزدىن يېنىۋالماقچى ئەمەس. قايسىمىز قايسى مالنى ھۆددىگە ئېلىشنى مەسلىھەتلىشىۋالدۇق. مانا مەن بىر قوتان قوينى ھۆددىگە ئالىدىغان بولدۇم. قويلارنى بۇگۈننىڭ ئۆزىدىلا ئېلىپ كېلىمەن؟ــ دەپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە بىرى:

ــ مانا مەن بىر قوتان كالىنى ھۆددىگە ئالىدىغان بولدۇم، مەنمۇ كالىلارنى بۇگۈنىڭ ئۆزىدىلا ئېلىپ كېلەي، ــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر - بىرلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، بىرى ئۆچكە، بىرى ئات، بىرى تۆگە، بىرى قېچىر، بىرى ئېشەك ئېلىپ كېلىدىغان بولۇپ تۇرۇشۇپتۇ. قازى ئۆزىنىڭ قويغان شەرتىدىن باش تارتمىغان بۇ سەھرالىقلارنى

كۆرۈپ ئىچىدە: «بۇ تومپايلار راستىنلا ئەخمەت ئىكەن. مەن قوتاننى چوڭ سېلىۋالسام، ئۇلار شۇنى توشقۇزۇپ بېرەلەرمۇ، بۇ كالۋالار ئۇنى ئويلىمىغان يەردە، بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقۇپ كېيىن بىر قوتان قوي، بىر يىلدىن كېيىن ئىككى قوتان، بىر قوتان كالا ئىككى بولىدۇ... دېسەم نېمە دېيەلەيتتى» دېگەن شېرىن خيالنى قىپتۇ-دە:

— يىگىتلەر، كۆردۈڭلار، شەھەر دېگەندە ئۇنچىۋالا كۆپ مالنى سىغدۇرۇپ كەتكۈدەك جاي يوق، ئەڭ ياخشىسى، ماڭا ھۆددە قىلغان مالىلارنى مېنىڭ ھەققىمدە شۇ ئۆز ئورنىدىلا بېقىپ تۇرۇڭلار، ئۇنىڭ ھېسابىنى كېيىن ھېسابلىشارمىز، — دەپ سەل پەسكويغا چۈشۈپتۇ، سەھرالىق يىگىتلەر قازىنىڭ نېمە خيالىلاردا بولۇۋاتقانلىقىنى سەزسىمۇ، ئۆزلىرىدىن تىلخەت تەلەپ قىلمىغانلىقىدىن خۇش بولۇپ، نېمە دېيىشى بىلەن كارى بولماي:

— بولىدۇ، ھەممە ئىش سىلىنىڭ دېگەنلىرىدەك بولسۇن، بىز ماللارنىمۇ شۇنداق قىلايلى، — دەپ ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇپ يەنە بىرى سۆز ئېچىپتۇ:

— قازى ئاكا، تويلۇقنى كېلىشىپ بولدۇق. ئەمدى توي كۈنىنى توختىتۇۋېلىپ، توي تەييارلىقىنى قىلىشساق بولارمىكىن، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان قازى چۆچۈپ:

— تويلۇق ئېلىش ئادەتتىكى ئىش، بۇنىڭ بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. مەن سىلەردىن تېخى تويلۇق ھېسابىدا ھېچ نەرسە ئالمىدىم. چۈنكى ئورۇنلايدىغان شەرتلەر بار تېخى، — دەپتۇ.

سەھرالىق يىگىتلەر قازىنىڭ شەرت توغرۇلۇق گەپ ئاچقانلىقىنى ئاڭلاپ: « بۇ تەلۈە قازىنىڭ ئەمدى جۇدۇنى تۇتقان ئوخشايدۇ. نېمە شەرتلەرنى قويار؟» دېگەن مەنىدە بىر - بىرىگە قارىشىپتۇ. قازى بۇنى كۆرۈپ:

— نېمە، گەپ باشلانمايلا غەم قىلغىلى تۇردۇڭلارمۇ؟ ئەگەر گېپىڭلاردىن يېنىۋالساڭلار، ئۇستۇڭلاردىن ئەرز قىلمەن، — دەپ يەنە بىر نۆۋەت تەھدىت سالىتۇ. بۇ چاغدا يېتىم تاز ئورنىدىن تۇرۇپ، ھەمراھلىرىغا جىم ئولتۇرۇڭلار، دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلىپ قويۇپ:

— قېنى، قازى ئاكا، شەرتلەرنى ئوتتۇرىغا قويسىلا، ئورۇنلاشقا تىرىشىپ كۆرەيلى. لېكىن ۋاقتى كەلگەندە سىلىمۇ ۋەدىلىرىدە تۇرسىلا ياخشى گەپ، — دەپتۇ.

قازى ئالدىدا تۇرغان يىگىتلەرگە مەنىلىك قاراپ قويۇپ: «نى - نى يىگىتلەر ئورۇنلىياليمايمىز» دېگەن شەرتلەرنى، سىلەر سەھرالىق شور پاتاڭلار ئورۇنلىيالايتىڭلارمۇ» دېگەننى خيالىدىن ئۆتكۈزۈپ:

— سىلەر بىلسىلەر، شەرق تەرەپتىكى بىزدىن يۈز كۈنلۈك يىراقتا بىر يېڭى شەھەر بار، شۇ شەھەرنىڭ قازىلىقىنى ماڭا ئېلىپ بېرىسىلەر، ئەگەر شەرتنى ئورۇنلىيالمىساڭلار، ئۆيۈمگە بېشىڭلارنى تىقماڭلار. لېكىن، تويلۇق ئۈچۈن بېرىلگەن مالىلار يەنىلا مېنىڭ، بۇ-

نىڭ سەۋەبى، مەن سۆزۈمدىن يانمايمەن. بۇ سىلەرنىڭ شەرتىنى ئادا قىلالمىغانلىقىڭلارنىڭ بەدىلى، ــ دەپتۇ. يىگىتلەر ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق، دەپ دېلىغۇل بولۇشۇپ يېتىم تازغا قارىشىپتۇ. قازىمۇ قېنى نېمە دەيسەن، دېگەن مەنىدە ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ، تىكىلىپ قاراپتۇ. تاز ھېچبىر ھودۇقماي:

ــ قازى ئاكا، سىلى دېگەن شەھەر بۇ يەردىن ئۇچ كۈنلۈك يىراقلىقتا ئىكەن. بېرىپ كېلىش ئۈچۈن بىر ھەپتە كەتكۈدەك. شۇڭا، بىر ھەپتىلىك مۆھلەت بەرسىلە. كېيىنكى ھەپتىنىڭ مۇشۇ كۈنى كۆرۈشەيلى، ــ دەپ ئاغىنىلىرىنى باشلاپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن قازى: «جاھاندا سىلەردەك ئەخمەقلەردىن يەنە بارمىدۇ؟ ‹ئەخمەقنى تېرىمىسىمۇ ئۇنىدۇ› دېگەن مۇشۇ-دە» دەپ قاپتۇ. ئەمدى گەپنى يېتىم تاز ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىدىن ئىشتەيلى.

يېتىم تاز ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى قازى بىلەن خوشلىشىپ چىققاندىن كېيىن، تازنىڭ ئاغىنىلىرى ئۇنىڭغا تاپا ـ تەنە قىلىپ:

ـ ئاغرىمىغان باشقا مىڭ تاياق بولدى، تاز. ئۆزىمىز تاپقان بالاغا نەگە بارىمىز دەۋاغا...ــ دېيىشىپتۇ. لېكىن، ئۇ ئۆز كۆڭلىگە پۈككەنلىرىنى سۆزلەپ دوستلىرىنى قايىل قىلىپ:

ــ ئۇمىدلىك بولۇڭلار، «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» قىلىپ، قازىنىڭ ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنىڭ گۆشىنى قورۇيمىز، ــ دەپ دوستلىرىنى شەھەردىكى ئۇستا خەتتاتلارنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپتۇ. ئۇلار خەتتاتقا بەش تەڭگە خەجلەپ، ئۆزلىرى كېلىشكەن بويىچە مۇنداق تىلخەت پۈتكۈزۈپتۇ:

« ھۆرمەتلىك جانابى قازى ئالىيلىرى، سىلى مېنىڭ قازىلىقىمنى سوراپ ئادەم ئەۋەتىپلا، كىشىلەرنىڭ ھاجىتىدىن چىقماق ياخشى پەزىلەت. شۇڭا، تەلەپلىرىنى ئورۇنلاشقا بەرھەق دەپ باش ئېگىپ، قولۇم كۆكسۈمدە، لېكىن مەن بىر شەرت قويدۇم، شۇ شەرتنى قاچان ئورۇنلاپ بولسىلا، مەن قازىلىقىمنى شۇ كۈنى سىلىگە ئۆتكۈزىمەن. مەن قويغان شەرتنى سىلى ئەۋەتكەن ئادەم سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا قويىدۇ، شۇنى ئېيتىپ قويايكى، سىلى ئۇلار قويغان ھەرقانداق شەرتكە قوشۇلۇشلىرى شەرت.

ھۆرمەت بىلەن ئېھتىرام بىلدۈرۈپ يېڭى شەھەر قازىسى سوپى باۋۇدۇنباي ھاجىم قازى.»

ئۇلار خەتنى يازدۇرۇپ بولۇپ، شەھەرنى تاماشا قىلغاچ ئۇستا بىر ئويمىچىنى تېپىپ-تۇ-دە، ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ يېڭى شەھەر قازىسى نامىدا بىر مۆھۈر ئويۇپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئويمىچىمۇ ئۇلارنىڭ چوڭ ئىشقا تەۋەككۈل قىلغانلىقىنى چۈشىنىپ، ئون بەش تەڭگىنى كۆزلەپ، يېتىم تاز تىلخەتكە پۈتكەن قازىنىڭ نامىنى مۆھۈر قىلىپ ئويۇپ بېرىپ-

تۇ. ئۇلار ئىشلىرىنى كۆڭۈلدىكىدەك پۈتتۈرۈپ كەچ كىرگەندە يېزىغا قايتىپتۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئەسلىدىكى قازىنىڭ خىيالىغمۇ كىرىپ چىقماپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ قازى بىلەن دېيىشكەن كۈنى يېتىم تاز يەنە ئالتە ئاغىنىسىنى باشلاپ قازىنىڭ ئۆيىدە پەيدا بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن قازى بىر ھەيران بولۇپ، بىر ئەجەبلىنىپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئىككى شەھەرنىڭ قازىلىقى تاماسدا ھەم خۇشال بولۇپ:

— قانداق، شەرتنى ئورۇنلىيالمىدىڭلارمۇ ياكى قىلغان ئىشىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ، كەچۈرۈم سورىغلى كەلدىڭلارمۇ؟— دەپ كۆرەڭلەپ سوراپتۇ.

تاز ئۆزلىرى يازدۇرغان تىلخەتنى يېنىدىن چىقىرىپ، قازىغا تۇتقۇزۇپ:

— ئۇ شەھەردىكى قازى ئاخۇنۇم ھەممە گەپ مۇشۇنىڭ ئىچىدە دېگەن، نېمە گەپ ئىكەنلىكىنى بىز كۆرمىگەچكە بىلمىدۇق، — دەپتۇ. قازى تىلخەتنى قولىغا ئېلىپ، بىر نۆۋەت ئوقۇپ چىقىپ:

«ئۇمۇ مۇشۇلارغا ئوخشاش ئەخمەق قازىمۇ نېمە؟ ئاسانلا ئىككى شەھەرگە قازى بولىدىغان ئوخشايمەن» دەپ ئويلاپلا:

— ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ، بۇ ئەخمەق قازى قانداق شەرت قويدى؟— دەپتۇ.

— ئۇ قازى ئاۋۋال ۋەدە ئېلىڭلار، ئاندىن شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇڭلار، — دېگەن دەپتۇ يېتىم تاز. بۇ گەپنى ئاڭلىغان قازى:

— نېمىدەپ ۋەدە بېرىدىكەنمەن؟— دەپتۇ. يېتىم تاز:

— ئەگەر يېڭى شەھەر قازىسى قويغان شەرتنى ئورۇنلىيالىسلا، سىلى قويغان شەرتىن ۋاز كېچىلا ھەم شەرتنى ئورۇنلىيالمىغانلىقلىرى ئۈچۈن سىلى قىزلىرىنىڭ تويلۇقلىرىغا ئالغانىدەك، بىز ئۇچۇن بىر قوتان قوي بىلەن بىر قوتان كالا تۆلەيلا، — دەپتۇ يېتىم تاز. بۇنى ئاڭلىغان قازى «مەن ئورۇنلىيالمايدىغان قانداق شەرت بولسۇن، ۋەدە بەرسەم بەردىم. بەربىر مەن ئۇتۇپ چىقمەن. ئۇ چاغدا ئىككى شەھەرنىڭ قازىلىقىنى ئالمەن» دېگەنلەرنى خىيال قىلىپ، چۆچۈرىنى خام ساناپ:

— بولىدۇ، سىلەرنىڭ دېگىنىڭلاردەك بولسۇن، — دەپتۇ. بۇ چاغدا يېتىم تاز يەنە:

— قازى ئاكا، سىلى يۇرتنىڭ چوڭى، ئېلىم - بىرىمنىڭ خەت بىلەن بولىدىغانلىقلىرىنى بىلىدىلا، ئۆز ۋەدىلىرىنى ئىككى ئىلىك قىلىپ تىلخەت بەرسىلە، كېيىن بىزنىڭ گېپىمىز ئاقماي قالمىسۇن، — دەپتۇ. قازى بۇنىڭغىمۇ كۆپ ئويلانماي رازىلىقىنى بىلدۈرۈپ:

« مەنكى كونا شەھەر قازىسى، ئەگەر قويغان شەرتنى ئورۇنلىيالمىسام، يېتىم تاز ئۇچۇن بىر قوتان قوي، بىر قوتان كالا تۆلەيمەن. كونا شەھەر قازىسى: سۇلتانباي قازى ھاجىم» دەپ مۆھۈرىنى بېسىپ تىلخەت بېرىپ، ئۇنى يېتىم تازغا تۇتقۇزۇپتۇ. تاز

تىلخەتنى ئېلىپ ئالدىرىماي قاتلاپ قوينىغا تىقىۋېلىپ:

ــ مانا مۇنداق شەرت ئىدى، ــ دەپ يېنىدىن بىر دانە غاز تۇخۇمىنىڭ ئېقىنى بىر قاچىغا ئېقىتىپتۇ. ئېقى تامامەن ئېقىپ بولغاندىن كېيىن، چەككەن يەرنى سەل چوڭايتىپ تۇخۇمنىڭ سېرىقىنىمۇ تۆكۈپتۇ. قاچىنى قازىنىڭ ئالدىغا قويۇپ:

ــ قازى ئاكا، يېڭى شەھەر قازىسى تۇخۇمنىڭ سېرىقى بىلەن ئېقىنى ئارىلاشتۇرۇڭ. ۋەتمەي، مۇشۇ تۇخۇم شاكىلىنىڭ ئىچىگە قاچىلاپ تۇخۇمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ماڭا ئەۋەتسۇن دېگەن، ــ دەپ شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ.

قازى تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك ئويلىمىغان يەردىن بۇنداق شەرتنىڭ قويۇلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي دەسلەپتە مەڭدەپ قاپتۇ. كېيىن گاڭگىراپ قوللىرى تىترەپ، يۈز ــ كۆزلىرىنى مونچاق ــ مونچاق تەر بېسىپتۇ. خېلى باش قاتۇرغان بولسىمۇ ياخشى بىر چارە تاپالمايۋاخىر تەۋەككۈل قىلىپ، تۇخۇم شاكىلىنى تىترەپ تۇرغان قولى بىلەن تەسلىكتە ئېلىپ، ئىچىگە چىندىكى تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن سېرىقىنى قۇيماقچى بولغاندا، تىترەپ تۇرغان قوللىرى ئەپلەشمەي، يەرگە سېلىپ قويغان گىلەمگە تۆكۈلۈپ، گىلەمنى رەسۋا قىپتۇ، بۇ ئەلەمگە چىدىمىغان قازى:

ــ ھەي تاز، مۇشۇمۇ شەرت بولدىمۇ؟ــ دەپ چالۋاقاپتۇ.

ــ بۇ شەرتلەر ئەڭ ئاددىي، قازى ئاكا، ئەگەر سىلى ئورۇنلىيالمىغان بولسىلا، ئورۇنلىيالمىدىم دېسىلە، مەن ئورۇنلاپ كۆرسىتىپ قويايى، ــ دەپتۇ يېتىم تاز.

ــ ھەي تاز، بۇ زادى قانداق گەپ؟ بۇ قانداقمۇ مۇمكىن بولسۇن؟ قانداق مۇمكىن بولسۇن؟ــ دەپ تۆكۈرۈكلىرىنى چاچراتىپ چېچىلىپ كېتىپتۇ.

يېتىم تاز ھېچىبىر ئىش بولمىغاندەك:

ــ مەن شەرتنى ئورۇنلىيالمىدىم دېسىلە، نېمە گەپ ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ قويمەن، ــ دەپتۇ پەرۋاسىزلا.

ــ قېنى چۈشەندۈر. مەن شەرتنى ئورۇنلىيالمىدىم، ــ دەپتۇ قازى. تاز چۈشەندۈرۈپ:

ــ قازى ئاكا، بۇ، يېڭى شەھەر قازىسىنىڭ ئەگەر مەن ساڭا شەھەر قازىلىقىنى ئۆتكۈزۈپ بەرسەم بۇ خۇددى تۇخۇم چېقىلىپ ئىچىدىن ئېقى بىلەن سېرىقى چېقىپ كەتسە، ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمىغاندەك بىر ئىش دېگىنى. قالغىنىنى سىلىنى ئۆز ئەقىللىرى بىلەن بىر تەرەپ قىلىشقا قويغان. سىلى بۇ شەرتنى ئورۇنلىيالمىدىلا، بىر تۇخۇمنىڭ ئىشىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلالمىغان ئادەم ئىككى شەھەرنىڭ قازىسى بولۇشقا مۇناسىپ كەلمەيدىلا، ــ دەپ سۆزىنى توختىتىپتۇ. قازى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ:

ــ بۇ قانداق گەپ، سەن، سەن ئورۇنلاپ باققىنا...ــ دەپ كېكەچلەپ تۇزۇك گەپ

مۇ قىلالماي قاپتۇ.

— مەن بۇ شەرتنى سىلىگە توي قىلىپ بولغاندىن كېيىن كۆرسىتىپ قويايى. ھازىر ئۆزىمىزنىڭ گېپىگە كېلەيلى، قازى ئاغا، سىلى قويغان شەرتنى بىز ئورۇنلاپ يېڭى شەھەر قازىسىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ كەلدۇق. لېكىن، ئىشنى ئۆزلىرى بۇزدىلا، ئەمدى توي كۈنىنى بىر نەرسە دەپ بەرسىلە، بىز چىقىپ تەييارلىق قىلساق، — دەپتۇ يېتىم تاز. بۇنى ئاڭلىغان قازى ئەلەمگە چىدىماي:

— ھەي بەتبەختلەر، نەدىمۇ شۇنداق ئاسان ئىش بولسۇن؟ مېنىڭ تېخى شەرتلىرىم تۈگىمىدى، سىلەر ئەمدى ماڭا شەھەرنىڭ شاھلىقىنى ئېلىپ بېرىڭلار، ئاندىن بىر گەپ بولار، — دەپتۇ.

يېتىم تاز قازىغا شەھەرنىڭ پادىشاھلىقىنى ئېلىپ بېرىشنى ۋەدە قىلىپ، بىر كۈنلۈك مۆھلەت ئېلىپ ئاغىنىلىرى بىلەن قازىنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. قازى كۆڭلىدە قويغان شەرتىدىن سۆيۈنسىمۇ، لېكىن پادىشاھنىڭ يېڭى شەھەر قازىسىدەك «ئەخمەق» لىق قىلىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆز ئورنىدا ئولتۇرالماي قاپتۇ.

يېتىم تاز ئاغىنىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ شەھەرگە چىقىپ، ئىلگىرىكىدىنمۇ ئۇستا بىر خەتاتنى تېپىپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، ئون تەڭگىگە مۇنداق دەپ خەت پۈتكۈزۈپتۇ.

«شەھەر قازىسى سۇلتانباي ھاجى، مەن سېنىڭ قويغان شەرتىڭگە قوشۇلىمەن. بۇنىڭ ئۈچۈن سەنمۇ مەن قويغان شەرتكە كۆنۈشۈڭ كېرەك. مېنىڭ شەرتىم سەن ئەۋەتكەن ئادەم بىلەن بىللە بارىدۇ. ئەگەر گېپىڭدىن يېنىۋالساڭ قازىلىقىڭنى ئېلىپ تاشلايمەن. شەھەر پادىشاھى.»

ئۇلار خەتنى چىرايلىق پۈكلەپ يېنىغا سېلىپ، ئۇستا بىر ئويمىچىنىڭ ئالدىغا بېرىپ يىگىرمە تەڭگىگە پادىشاھنىڭ مۆھۈرىنى ئويدۇرۇپ خەتكە بېسىپ، تەييارلىقىنى پۈتكۈزۈپ، تۈ ھەم ئۆز پىلانلىرى بويىچە بازار ئارىلاپ كەچ كىرگەندە گەزمال بازىرىدىن قىرىق مېتىر شايىنى ئېلىپ، سارايغا قايتىپ كەپتۇ.

ئۇلار ئەتىسى يەنە قازىغا سالام بېرىپ كەپتۇ. بۇ نۆۋەت قازى: «ئەمدىغۇ ئەدىپىڭلارنى يەپ، مېنىڭ ئالدىمغا قىز ئالىمەن دەپ كەلگىنىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ، قىلغان ئىشىڭلارغا توۋا قىلغىلى كىرگەنسىلەر» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، كۆرەڭلىگىنىچە:

— قانداق، شەرتنى ئورۇنلىيالمىدىڭلارمۇ ياكى ماكچىيىپ باسقان يولۇڭلارغا پۇشايمان قىلىۋاتامسىلەر؟— دەپ گىدىيىپ ئولتۇرۇپتۇ، چۈنكى قازى: «شەھەر پادىشاھى؟ پادىشاھلىقنى ئىككى قوللاپ سۇنۇپ بېرىدىغان يېڭى شەھەر قازىسى ئەمەس، بۇلار شۇ گەپنى قىلىپ بارسا چوقۇم ئەدىپىنى يەيدۇ» دەپ ئويلاپ، ئۇلارنىڭ ھېيلە ئىشلىتىدىغانلىقىنمۇ خە-

يالمۇ قىلىپ باقمىغانىكەن.

يېتىم تاز باشقا ئارتۇقچە گەپ قىلماي، يېنىدىن خەتنى چىقىرىپ قازىغا سۇنۇپتۇ. قازى خەتنى قولىغا ئېلىپ، كۆرۈپ: «مەن بۇ نۆۋەت تازغا ئەمەس، خىزىر ئەلەيھىسسالامغا ئۇچرىغان ئوخشىمامدىمەن. بولمىسا، بۇلار قانداق قىلىپ قازىلىق بىلەن پادىشاھلىقنى ئېلىپ بېرىشكە ئۇلارىدىن رازىلىق ئالالايدۇ» دېگەنلەرنى خىيال قىلىپ:

— قېنى، نېمە شەرت ئىكەن، ئورۇنلاشقا مەن تەييار، — دەپ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. چۈنكى ئىلگىرىكى نۆۋەتتە ئىككى شەھەرنىڭ قازىلىقى كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ، ھېچىسى ئىشلىمەس بولۇپ قېلىپ، شەرتنى ئورۇنلاشقا كۆنگەن بولسا، ئەمدى شەھەرنىڭ قازىلىقىدىن ئايرىلىپ قېلىشنىڭ ۋەھىمىسى كاللىسىنى ئىشلىمەس قىلىۋەتكەچكە، شەرتنى ئورۇنلاشقا مەجبۇر بوپتۇ.

قازىنىڭ ئاسانلا ئەيۇەشكە كەلگەنلىكىنى كۆرگەن تاز:

— پادىشاھى ئالەمنۇ ئاۋۋال ۋەدە ئېلىڭلار، ئاندىن شەرتنى ئوتتۇرىغا قويۇڭلار دېگەن، — دەپتۇ. قازى تەمتىرەپ:

— نېمىدەپ ۋەدە بېرىدىكەنمەن؟— دەپتۇ.

— ئەگەر پادىشاھ قويغان شەرتنى ئورۇنلىيالمىسلا، سىلى قويغان شەرتتىن ۋاز كېچىدىلا ھەم شەرتنى ئورۇنلىيالمىغانلىقلىرى ئۈچۈن بىزگە يەنە تۆلەم تۆلەيدىلا، ئەگەر بۇ نىڭغا كۆنمىسىلە، بېرىپ پادىشاھقا قازى شەرتنى ئورۇنلاشتىن باش تارتتى، دەپ يەتكۈزۈپ قويساقلا ئىشنىڭ پۈتكىنى شۇ. ھەممىدىن قۇرۇق قالدىلا، — دەپ تەھدىت سېلىش نۆۋىتى يېتىم تازغا كەپتۇ. قازى تازنىڭ تەھدىتىدىن قورقۇپ، ئۆزىنىڭ قازىلىقىدىن ئايرىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ:

— بولدى، ۋەدە بېرەي، — دەپ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. قازى ۋەدە بېرىشكە رازى بولغاندىن كېيىن، ئۇلار قازىدىن يەنە تىلخەت سوراپ تۇرۇۋاپتۇ. قازىمۇ بۇ ۋەھىمىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، تىلخەت بېرىشكە كۆنۈپ:

«مەنكى شەھەر قازىسى، ئەگەر قويغان شەرتنى ئورۇنلىيالمىسام، يېتىم تاز ئۈچۈن بىر قوتان ئۆچكە، بىر قوتان تۆگە تۆلەيمەن» دېگەن تىلخەتنى بېرىپتۇ. ئۇلار تىلخەتنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن:

— قازى ئاكا، پادىشاھىمىز قازى مۇشۇ قىرىق مېتىر شايىنى سەللە قىلىپ ئوراپ، مېنىڭ ئالدىمغا كەلسە، مەن پادىشاھلىقىمنى ئۆتۈنۈپ بېرىمەن دېدى، — دەپ ئالدىن تەييارلاپ قويغان شايىنى يېنىدىن چىقىرىپ بېرىپتۇ. قارىماققا ئاددىي ئاڭلانغان بۇ شەرتنى ئاڭلىغان قازى: «پادىشاھىمۇ بىر دۆت نېمىكەن. شۇنىمۇ شەرت دەپ مېنىڭ ئالدىمغا ئەۋەتەمدۇ» دېگەنلەرنى ئويلاپ، پەقەت پادىشاھلىقنى ئېلىش خىيالىدىلا:

— قېنى ئەكېلىڭلار، — دەپ ئالدىراپ - تېنەپ شاينى بېشىغا ئوراشقا باشلاپتۇ. دەسلەپ خېلى ئوڭۇشلۇق بوپتۇ. سەللە يوغىنغانچە ئوراش تەسلىشپ، قازىنى خاپا قىپتۇ. قازى تەرلەپ، پىشىپ، ھاسراپ مىڭ تەسلىكتە ئوراپ بولۇپ، ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— قېنى يۈرۈڭلار، پادىشاھلىقنى ئالىدىغان بولسام سىلەرنىمۇ قانات ئاستىغا ئالىمەن، — دەپ ئىككى قەدەم باسا - باسمايلا بېشىدىكى سەللە يېشىلىپ كۆزىنى ئېتىۋاپتۇ. قاراپ تۇرغانلار قازىنىڭ ھالىغا كۈلگۈسى كەلسىمۇ، كۈلكىسىنى تەسلىكتە بېسىپ تۇرۇپتۇ. قازى ئىنجىقلىغىنچە، ۋاي - ۋايلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ، يەنە سەللىنى بېشىغا ئوراشقا كىرىشىپتۇ. قازى ھاسراپ - ھۆمۈدەپ سەللىنى مىڭبىر مۇشەققەتتە ئوراپ يەنە مېڭىپتۇ. سەللە يەنە يېشىلىپ كېتىپتۇ. قازى يەنە ئوراپتۇ. قازى ئۆيىدىن ھويلىنىڭ دەرۋازىسىغا يېتىپ بارغۇچە يەتتە - سەككىز قېتىم سەللە ئوراپ، يەتتە - سەككىز قېتىم دوملاپ، باش - كۆزىنىڭ بىرقانچە يېرى جاراھەت بولۇپ، تومپىيىپ ئىششىپ چىقىپتۇ. قازى بۇنىڭغىمۇ پەرۋا قىلماي سەللىنى يەنە ئوراپ كوچىغا چىققانىكەن، ئادەم جىق يەرگە كېلىپ دوملاپ كېتىپتۇ. كىشىلەر قازىنىڭ سەللىنى سۆرەپ، دوملاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، كۈلۈشۈپ رەسۋا قىلىپ:

— قازىغا جىن چاپلىشىپتۇ.

— قازى ئالجىپ قاپتۇ، — دېيىشىپتۇ. قازى ئەمدى ئەلەمگە چىدىماي:

— ھەي يېتىم تاز، شەيتان تاز، بۇ زادى نېمە قىلىق؟ نېمە ئىش؟— دەپ چاقىراپ، كەينىگە يېنىپ بېشىدىكى شاينى پىرقىرىتىپ ئېتىۋېتىپتۇ.

— ھەي شەيتان تاز، ئېيتە، بۇ زادى نېمە ئىش؟— دەپ قايتىلاپ سوراپتۇ. يېتىم تاز مەنىستىمگەندەك كۈلۈپ تۇرۇپ:

— قانداق، قازى ئاكا، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بارمايمىزمۇ؟— دەپتۇ. يېتىمچى تازنىڭ كۈلكىسى قازىنىڭ جاراھىتىگە تۇز سەپكەندەك، ئۇنىڭ ئەلەمدىن ئۆرتىنىۋاتقان يۈرىكىنى ئېچىشتۇرۇپتۇ. بۇ ئەلەمگە چىدىمىغان قازى:

— بولدى بەس، بۇ قانداق گەپ؟— دەپتۇ.

— بۇ، — دەپتۇ يېتىم تاز ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، — پادىشاھنىڭ قىرىق مېتىر سەللىنى ئوراپ مېنىڭ ئالدىمغا كەلسۇن دېگىنى، ئەلنىڭ غېمى شۇ سەللىنى كۆتۈرگەندىنمۇ ئېغىر ئىش دېگىنى. سىلى بىر سەللىنى ئوڭشاپ ئوراپ كۆتۈرەلمىگەن ئادەم پادىشاھلىقنى باشلىرىغا ئېلىۋالسىلا، ئەلنىڭ غېمىنى قانداق كۆتۈرەلەيدىلا؟ ئۇنىڭدىن كۆرە، پادىشاھلىقتىن ۋاز كەچكەنلىرى تۈزۈكمىكىن، — دەپ قازىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپتۇ. قازى يېتىم تازنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا باش لىڭشىتىپ ساپتۇ. شۇنىڭ بىلەن

لەن، ئۇلار قازىنىڭ ئىككىنچى شەرتىنمۇ قازىنىڭ ئۆزىگە ئورۇنلىتىپ، شەرتنى ئادا قىلىپ بولۇپتۇ.

يېتىم تازىنىڭ دوستلىرى قازىنىڭ شەرتنى ئورۇنلىيالمايدىغانلىقىغا قايىل بولغاندىن كېيىن، يەنە توينىڭ كۈنىنى توختىتىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. قازى بۇ چاغدا: «بۇلار ئادەم قىلىدىغان ئىشنى بۇيرۇسام، ھەممىسنى ئورۇنلىدى ھەم يەنە ئورۇنلايدىغان ئوخشايدۇ. ئەمدى ئادەم ئەمەس، گەپ ئۇقمايدىغان ئاڭسىز ھايۋانلار بىلەن ئادا قىلىدىغان شەرتنى قويۇپ، رەسۋا قىلسام بولىدىغان ئوخشايدۇ» دەپ، يەنە مۇنداق دەپتۇ:

ــ مەرتەم ـ مەرتەم ئۇچ مەرتەم دەپتىكەن. مەن سىلەرگە ئاخىرقى شەرتنى قويـاي، ئەگەر سىلەر شۇ شەرتنى ئورۇنلىيالىساڭلا، گەپ سىلەرنىڭ دېگىنىڭلاردەك بولسۇن، ئـو-رۇنلىيالمىساڭلار، مېنىڭ دېگىنىم دېگەن، ــ دەپتۇ.

ــ قېنى ئوتتۇرىغا قويۇپ باقسىلا، ــ دەپتۇ ئۇلارنىڭ ھەممىسى تەڭلا.

قازى ئۇيان ئويلاپتۇ، بۇيان ئويلاپتۇ، ئـۆز كۆڭلىگە ياقمۇدەك مۇرەككەپ، تـەس بىرەر شەرتنى ئويلاپ تاپالماي، ئۇزاق ھايال بولۇپ، ئۆز ـ ئـۆزىگە خاپا بوپتۇ. قـازى تۇزۇك شەرت تاپالماي تىت ـ تىت بولۇپ تۇرغاندا، ئېغىلدىكى ھاڭگا ئېشـكى شۇنـداق يېقىمسىز ھاڭراپتۇ. ئېشەكنىڭ ھاڭرىشىنى ئاڭلاپ قازى بىر ئـەقىل تاپقاندەك خۇش بـو-لۇپ:

ــ تاپتىم، تاپتىم، ــ دەپ توۋلاپ كېتىپتۇ. ئۆزىنىڭ بايىاتىن بېرى ئېشەكنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنلىكىگە ئۆز ـ ئۆزىدىن كايىپتۇ.

ــ قېنى، نېمە شەرت تاپتىلا؟ــ دەپتۇ قازىنىڭ خۇشاللىقتىن توۋلاپ كـەتكەنلـكىنى كۆرگەن تاز.

ــ ئاخىرقى شەرتىم، ــ دەپتۇ قازى، ــ مېنىڭ ئاتامدىن قالغان بىر قـېرى ھاڭگا ئېشكىم بار. بايا ھاڭرىغان شۇ، سىلەر ئېشەككە زىيان ـ زەخمەت يـەتكۈزمەسـلىك ئاسـا-سىدا، شۇ ئېشەكنى بىر جۈمە ھاڭرىمايدىـغان قىلـىپ بېرىـسىلەر، ئـەگەر ئېشـەككە بـىرەر زەخمەت يېتىپ قالسا، ھەممە ئىشنى بىكار قىلىپ كۆرگۈلۈكۈڭلارنى كۆرسىتىمەن.

بۇ شەرتنى ئاڭلاپ يېتىم تاز يەنە ماقۇللۇق بـىلدۈرۈپ، دوسـتلىرىنـى ئەگەشتـۈرۈپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ دوستلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ قازىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ــ قازى ئاكا، ئېشەكنى ھاڭرىمايدىغان قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىـغا بېرىـشقا توغـرا كېلىدۇ، شۇڭا سىلى بىزنىڭ ئېغىلغا بىمالال كىرىپ ـ چىقىشىمىزغا رۇخسەت قىلـسىلا، بىـز يەنە ئېشەكنى ھاڭراتماسلىق ئۈچۈن، بىر ھەپتە مۇشۇ يەردە تـۇرۇپ قالىدىـغان ئوخشـاي-مىز، بىز بىكار يۈرگىمىز كەلمەي، ئاز ـ تولا ئۇقەت قىلايلى، دەپ سىلىدىن ياغ ئېلىپ ـ سېتىشنى مەسلىھەتلەشتۇق، ئەگەر سۇ يېغى بار بولسـا ئىككـى قاپاق بېرىپ تۇرسـلا، ــ

دەپتۇ. قازى: «بۇلار ئەمدى ئامال تاپالماي ئوقەت قىلىشقا كىرىشكەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ، ئىككى قاپاق ياغنى ئېلىپ بېرىپتۇ.

يېتىم تاز قازىدىن سۇ يېغنى ئاپىتۇ-دە، سەل قىزدۇرۇپ ئېغىلغا ئېلىپ كىرىپ، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقنى قايرىپ، قۇيرۇقنىڭ ئاستىنى قويۇق مايلاپتۇ. ئۇ ھەربىر ئاش پىشىم ۋاقتىدا بىر نۆۋەت ئاشۇنداق قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، قېرى ئېشەك ھاڭرايمەن دەپ كۆچىگەندە، كەينى يۇمشاپ يەل تۇتالماس بولۇپ قالغاچقا، يەل كەينىدىن چىقىپ كېتىپ ھاڭرىيالماپتۇ. يېتىم تاز بۇ ئىشنى بىر ھەپتە داۋام ئېتىپتۇ. قېرى ئېشەك بىر جۈمەگىچە ھاڭرىماقچى بولۇپ، خېلى كۆچەپ باققان بولسىمۇ، بىرەر قېتىممۇ ھاڭرىيالماپتۇ. ئېشەك ھاڭرىمىغاچقا، بۇ ئىش قازىنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقماپتۇ. بىر ھەپتە توشقاندىن كېيىن، تاز دوستلىرىنى باشلاپ قازىنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەپتۇ. قازى ئۇلارنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپتۇ ھەم ئۇلاردىن:

— نېمە ئىش بىلەن كىردىڭلار؟— دەپ سوراپتۇ.

— بىز سىلى دېگەن شەرتنى ئورۇنلاپ بولۇپ، تۇيۇ كۈننىي توختىتىش ئۈچۈن كىردۇق، — دەپتۇ. قازى بۇ گەپنى ئاڭلاپ: «ئۇلار ئېشەكنى ئۆلتۈرۈپ قويدى. ئەمدى مەندىن قۇتۇلالمايدۇ» دەپ يۈگۈرۈپ ئېغىلغا كىرگەنىكەن، قازىنى كۆرسىلا سەت ھاڭرايدىغان ئېشەك ھاڭرىماي قۇيرۇقنى شىپاڭلاتقىنچە تۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن قازى بىر ئۆزىگە ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي چەكچىيىپ تۇرۇپ قاپتۇ ھەم ياقىسىنى تۇتقىنىچە:

— بۇلار ئادەممۇ ياكى باشقا نەرسىمۇ، سۇبھانالالا، سۇبھانالالا، — دەپ ئېغىلدىن قايتىپ چىقىپ ئورنىدا ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ پىشانىسىدىكى تەرلەرنى يېڭى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ:

— سىلەر ئادەممۇ ياكى باشقا نەرسىمۇ؟ ئېشەكنى زادى قانداق قىلىپ ھاڭرىماس قىلىپ قويدۇڭلار؟—

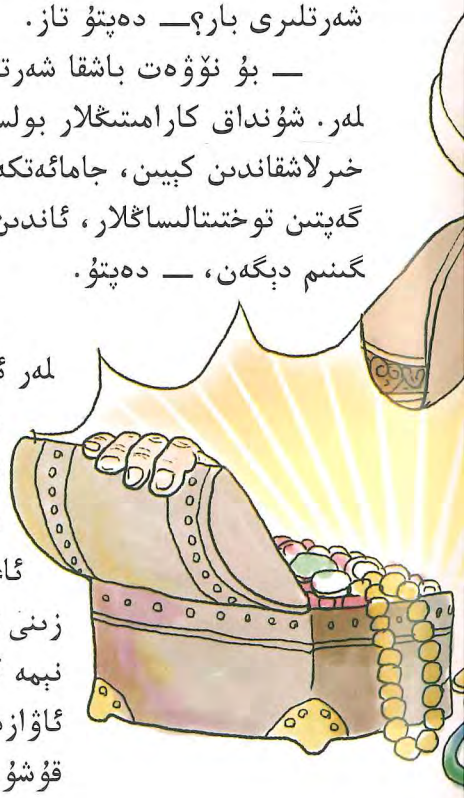
دەپ سوراپتۇ.

— ئاۋۋال شەرتىنى ئورۇنلاپ بولدى دەپ تىلخەت بەرسىلە، ئاندىن ئېيتىپ بېرىمىز، — دەپتۇ تاز. قازى ئۇلارنىڭ دېگىنىنى ئورۇنلاپتۇ. تاز ئورنىدىن تۇرۇپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ قازنى قايىل قىپتۇ. قازى بۇنىڭغا تېخىمۇ ھەيران بولۇپ، ئورنىغا چۆكۈپلا قاپتۇ. بىرھازادىن كېيىن ئېسىگە كېلىپ:

— بولىدۇ، سىلەر ئادەم ھەم ھايۋان ئارقىلىق بولىدىغان شەرتلەرنى ئورۇنلاپ بولدۇڭلار. مەرتەم - مەرتەم ئۇچ مەرتەم، تۆتىنچىسى بەتتەم دەپ تىكەن، مەن بەتتەم بولسامۇ مەيلى، مەن ئۆزۈم ئالىشقان شەرتتىن بىرنى ئورۇنلاڭلار، مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرەي، بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟— دەپتۇ.

— چىدىغانغا چىقارغان، قازى ئاكا، سىلى چىدىمسىلا بىز چىدايمىز. قېنى يەنە نېمە شەرتلىرى بار؟— دەپتۇ تاز.

— بۇ نۆۋەت باشقا شەرتمۇ قويماي، سىلەر ئەقىلسىز ئېشەكنىڭ زۇۋاننى يوقتىپسىلەر. شۇنداق كارامىتىڭلار بولسا، كېلەر جۈمە كۈنى مەن مەسچىتتە، جۈمە نامىزى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، جامائەتكە ۋەز ئېيتىمەن. شۇ چاغدا مېنى بىرەر ئېغىز گەپ قىلماي، گەپتىن توختىتالىساڭلار، ئاندىن كېيىن دېگىنىڭلاردەك بولسۇن، بولمىسا يەنىلا مېنىڭ دېگىنىم دېگەن، — دەپتۇ.

يېتىم تاز يەنە ماقۇللۇقنى بىلدۈرۈپ چىقىپ كېتىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. جۈمە كۈنى يېتىپ كەپتۇ. يېتىم تاز ئالتە ئاغىنىسىنى باشلاپ مەسچىتكە جۈمەگە بېرىپتۇ. جۈمە نامىزى ئوقۇلۇپ تۈگەپتۇ. ناماز ئاخىرلىشىپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن، قازى مېھرابقا چىقىپ ۋەز ئېيتىشقا باشلاپتۇ. بۇ چاغدا يېتىم تاز ئاغىنىلىرىنى باشلاپ جامائەتنىڭ ئالدىغا چىقىپ، قازنىڭ ۋەزىنى ئاڭلاشقا باشلاپتۇ. قازى بۇلارنى كۆرۈپ: «ئەمدى بۇلار نېمە كارامەت كۆرسىتەر» دەپ تەشۋىشكە چۈشۈپتۇ. قازنىڭ ئاۋازىنىڭ بۇزۇلۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇلار بىر - بىرىنى نوقۇشۇپ، پىخىلداپ كۈلۈشۈپتۇ. قازى تېخىمۇ تەمتىرەپ، پىشا-

نسسدىن تەر چىقىپ كېتىپتۇ. ئالاھازەل بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكۈچە ئۇلار شۇ ھالەتتە ئولتۇرۇپتۇ. ئاردىدىن بىرئاز ۋاقىت ئۆتۈپ ئۇلار ھەممىسلا قازىغا تىكىلىپ قارىغانكەن، قازىنىڭ كۆزى ئۇلارنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ «ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك - پوك» دېگەندەك، تېخىمۇ سۇر بېسىپ كېتىپتۇ. قازى كۆزىنى ئۇلاردىن قاچۇرماقچى بولغانكەن، كۆزىگە مختەك قادىلىپ تۇرغان يېتىم تازىنىڭ كۆزىدىن قۇتۇلالماي، نېمە قىلارىنى بىلمەي تەرلەشكە باشلاپتۇ. بۇ چاغدا تاز سول قولىنى كۆتۈرۈپ قازىغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ، سول قولىنىڭ باشمالتىقى بىلەن بىگىز قولىنى بىرلەشتۈرۈپ ھالقا ھاسىل قىلىپ، ئوڭ قولىنىڭ بىگىز قولىنى ھالقىنىڭ ئىچىگە تىقىپ ئايلاندۇرۇپتۇ. قازى بۇنى كۆرۈپ دەرھال كۆز ئالدىغا ئېشەكنىڭ ھاڭرىيالماس بولۇپ قالغىنى كەپتۇ-دە: مېنىڭمۇ ئارقامغا ياغ سۈرۈۋەتسە قانداق قىلارمەن، دېگەن تەشۋىش بىلەن تەمتىرەپ، ئۆزىنىڭ قويغان شەرتلىرىنمۇ ئۇنتۇپ، قىلىۋاتقان سۆزىنىڭ ئاخىرىنى چىقارماي، ئالمان - تالمان مېھراب-تىن چۈشۈپ كېتىپتۇ. جامائەت نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەي، بۇنىڭغا ھەيران بولۇشۇۋاتقاندا، جامائەت ئارىسىدىن قازىنىڭ يالاقچىلىرىدىن بىرى چىقىپ:

— قازى ئاخۇنۇم بىتاپ بولۇپ قالدىلمۇ، ياغدەك ۋەز قىلۋېتىپ توختاپ قالدىلە-غۇ؟— دەپتۇ. قازى گەپ - سۆز قىلماي تازىنى ئىشارەت قىپتۇ.

— ئۇنىڭغا نېمە بولدى؟— دەپتۇ ھېلىقى خۇشامەتچى.

— ئۇ، ئۇ ئارقامغا ياغ سۈرىمەن دەيدۇ، — دەپتۇ قازى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەتراپ-تىكى جامائەت پاراققدا كۈلۈشۈپتۇ. كۈلگەندىمۇ تېلىقىپ قالغۇچە كۈلۈشۈپتۇ. قازى بۇ ئەھۋالغە چىدىماي يەنە:

— ئۇ ئېشكىمنىڭ قۇيرۇقىنىڭ ئاستىغا ياغ سۈرۈپ ھاڭرىماس قىلۋەتكەن، — دەپتۇ. بۇنىڭ بىلەن كۈلكە تېخىمۇ قاتتىق كۆتۈرۈلۈپ، مەسچىتنىڭ ئۈستىنى كۆتۈرۈۋەتكىدەك تاس - تاماس قاپتۇ. كۈلكە توختىغاندىن كېيىن، ھېلىقى خۇشامەتچى يەنە:

— قازى ئاخۇنۇم، بۇ نېمە گەپ؟— دەپ سوراپتۇ.

قازى شۇ ئورۇنىنىڭ ئۆزىدە بولغان ئەھۋالنى جامائەتكە تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپتۇ. جامائەت قازىنىڭ مات بولغانلىقىنى ئاڭلاپ خۇش بولۇپ، يەنە كۈلۈشۈپتۇ ھەم يېتىم تازىغا مەدەت بېرىپ:

— ھەممە ئىشلارنى قازىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىدۇق. پەيتى كەلگەندە قازى ۋەدە-سىدىن يېنىۋالسا، بىز گۇۋاھچى بولىمىز. ئەقلىگە باربكاللا، ئوغۇل بالىدەك ئىش قىلسەن، — دەپ ئاپىرىن ئېيتىشىپتۇ. قازى ئەسلىي ئۆز دەردىنى جامائەتكە سۆزلەپ بېرىپ جامائەتنىڭ ھېسداشلىقىغا ئىگە بولۇپ، يېتىم تازىدىن قۇتۇلمەن دېگەن مەقسەتتە بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەرگەنكەن. ئىش ئۇنىڭ كۈتكىنىدەك بولماي، ئەكسىچە بولۇپ، قازى-

نىڭ جۇدىنىنى ئۆرلىتىپتۇ. قازى پىتىنىڭ ئاچچىقىدا چاپانىنى ئوتقا سىلىپ:

— بولدى بەس، كالۋا ئېشەكلەر، — دەپ پەش قېقىپ چىقىپ كېتىپتۇ. جامائەت قازىنىڭ گەپ - سۆزىدىن:

— قازى تېخى كالۋا ئېشەكنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ. كالۋا ئېشەك دېگەن ئۆزى تۇرسا، — دەپ مازاق قىلىشىپ كۈلۈشۈپتۇ.

يېتىم تاز قازىنىڭ كەينىدىن چىقىپ دوستلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئۇدۇل قازىنىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ. جامائەتمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپ بېرىپتۇ. قازى ئۇلارنى كۆرۈپ غەزەپ بىلەن:

— يوقىلىش، جىن ئۇرغان سارىڭلار، ئىككىنچى كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچى بولۇشما، بوسۇغامدىن ئاتلاشما، — دەپ قوغلاپتۇ.

— خوش، قازى ئاكا، ئاچچىقلىرىغا ھايى بەرسىلە، قىلغان - ئەتكەن ئىشلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى جامائەت بىلىپ بولدى. ئەمدى سۆزلىرىدىن يېنىۋالسىلا سىلىگە سەت، قىزلىرىغا ئۈيات، ئەل سىلىدىن بىزار بولىدۇ، « ئەل بىزارىدىن خۇدا بىزار» دېگەن سۆز بار. خۇدا بىزار بولسا قاغىش ئۇرىدۇ، — دەپتۇ تاز.

قازى ھەممە قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى جامائەتنىڭ ئالدىدا ھېسداشلىققا ئىگە بولمەن دەپ ئاشكارىلاپ قويغىنىدىن قاتتىق ئەپسۇسلىنىپ ھەم زارلىنىپ:

— سەن تاز، مېنىڭ نەسلىمنى قۇرۇتىدىغان بولدۇڭ، توي ئالدىمىزدىكى جۇمە كۈنى، شۇ ۋاقىتقىچە ھەممىنى تەل قىلالمىساڭ، ساڭا بېرىدىغان تەخىيمۇ يوق، — دەپتۇ.

— خوش قازى ئاكا، گەپ سىلىنىڭ دېگەنلىرىدەك بولسۇن، سىلىدىكى مالالارمۇ بىزگە يانسۇن، — دەپتۇ تاز.

— نېمە مال؟ مەن سىلەرگە قاچان قەرزدار بولغان؟!— دەپتۇ قازى.

— ئالجىمىسلا، قازى ئاكا، يېڭى شەھەر قازىسىنىڭ شەرتىنى ئورۇنلىيالمىغاندا ۋەدە قىلغان مالىلرى ئەسلىرىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن بولسا، مانا بەرگەن تىلخەتلىرى، — دەپ تاز قويىنىدىن ئىككى پارچە تىلخەتنى چىقىرىپ كۆرسىتىپتۇ. قازى بۇنى كۆرۈپ:

— سىلەر قىزىل كۆزلۈك قىلمۇاتىسىلەر، مەن سىلەرنى قازىغا ئەرز قىلمەن، — دەپ چالۋاقاپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. جامائەت قازىنىڭ گەپ - سۆزى ۋە ھەرىكەتلىرىگە قاراپ:

— قازى راستىنلا ئالجىپ قاپتۇ. راستىنلا ئالجىغان ئېشەككە ئايلىنىپتۇ، — دېيىشىپتۇ. تاز:

— قازى ئاكا، سىلىدىن باشقا ھەقنى ھەق، ناھەقنى ناھەق قىلىدىغان قازى بار بولسا بارساقمۇ بارايلى، — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. قازى ئۆزىنىڭ قازى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغاچقا، ئۇلارنىڭ ئالدىدا تىلى تۇتۇلۇپتۇ. شۇنداقتىمۇ «بېخىلىنىڭ پۇلى چىققۇچە،

جىنى چىقىپتۇ» دېگەندەك، بايلىققا ھېرىسمەن قازىنىڭ بىكاردىن يىغقان مال ـ دۇنياسىنى ئىككى ئېغىز گەپ ئۇچۇن ئۇچۇرۇۋېتىشكە كۆزى قىيماي، تەتۈرلۈك قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ، ئۇلار ئۇنى دېيىشىپ، بۇنى دېيىشىپ، تالاش ـ تارتىش قىلىپ، ئاخىر پادىشاھنىڭ ئالدىغا باردىغان بولۇشۇپتۇ. جامائەتمۇ يېتىم تازىنىڭ تەرىپىنى قىلىپ گۇۋاھلىقتىن ئۆتمەكچى بولۇپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىشقا رازى بولۇشۇپتۇ.

ئۇلار توپلىشىپ پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا قاراپ مېڭىپتۇ. قازى يولدا ئۆزىگە يانتاياق بولۇپ يان باسىدىغان، ئىلگىرى بېشىنى سىلىغان يېقىنلىرىدىن بىرنەچچىنى چاقىرىۋاپتۇ. ئۇلارمۇ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىشمىسمۇ، قازىدىن بىرەر نەپ تېگەر دېگەن ئۈمىدتە توپقا قوشۇلۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ شۇنچە نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ توپلىشىپ كېلىشتىكى مەقسىتىنى سوراپتۇ. قازى پادىشاھنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ، بىر قەدەم ئالدىغا چىقىپ قويغان شەرتلىرىنى، تويلۇقىنى ئېيتمايلا، قىزىل كۆزلۈك بىلەن بوھتان چاپلاپ:

ــ پادىشاھى ئالەم، بۇلار مېنى بوزەك قىلىپ، تۆت قوتان مالغا ئۈستەگدەپ قىزىمنى بېرىشكە قىستاۋاتىدۇ، ــ دەپ ئەرز قىپتۇ، پادىشاھ قازىنىڭ ئەرزىنى ئاڭلاپ:

ــ قېنى يىگىتلەر، قازىنىڭ ئەرزىگە نېمە دەيسىلەر؟ــ دەپتۇ.

بۇ چاغدا يېتىم تاز ئوتتۇرىغا چىقىپ: «قازى يالغان سۆزلىدى. مەنمۇ تويلۇق ھۆددە بەرگەننى ئاشكارىلماي قالغىنىنى ئېيتاي» دەپ ئويلاپ، قازى بىلەن دەسلەپكى ئۇچرىشىشتىن تارتىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگۈچە بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە بىرىنمۇ قويماي سۆزلەپ كېلىپ:

ــ بىز قازىنى بوزەك قىلمىدۇق، ئۆزى بەرگەن تىلخەتتىكى مىللارنىلا تەلەپ قىلۇاتىمىز، ــ دەپ ئىككى پارچە تىلخەتنى چىقىرىپ بېرىپتۇ. جامائەتمۇ يېتىم تازىنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ راست ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىشىپتۇ. پادىشاھمۇ قازى ئوتتۇرىغا قويغان بىمەنە شەرتلەرگە پىسەنت قىلماي، ئۇنى ئۆزىنىڭ شەنىگە داغ تەگكۈزۈشكە پېتىنغان دۇشمەن ھېسابلاپ:

ــ يىگىت، بۇ تىلخەتنىڭ ھەق ئىكەنلىكىگە سېنىڭ شاھىتىڭ بارمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ. تاز ئۆزىنىڭ دوستلىرىنى كۆرسىتىپ:

ــ مانا بۇ ئالتە يىگىت شاھىت، ــ دەپتۇ. پادىشاھ يەنە:

ــ قازى، بۇلارنىڭ سىلىنى بوزەك قىلغانلىقىغا شاھىتلىرى بارمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ. قازى ئىككى يېنىغا قاراپ يولدا كېلىۋاتقۇچە چاقىرىۋالغان تەخسىكەشلىرىنى كۆرسىتىپتۇ. پادىشاھ قازى كۆرسەتكەن شاھىتلارنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ قازىنىڭ ھەقمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ. ئۇلار نېمە دېيىشىنى بىلمەي، بىر ـ بىرىگە ئالاق ـ جالاق بولۇشۇپ قاراپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھنىڭ غەزىپى تېشىپ:

— هەي هاڭۋاقتى ئېشەكلەر، نېمىگە قاراپ تۇرۇشسەن، گەپ قىلىش!— دەپ ۋار-قىراپتۇ. ئۇلار قورقۇپ كېتىپ:

— پادىشاھى ئالەم، گۇناھىمزنى تىلەيمىز، يولدا كېتىۋاتساق قازى بىزنى پادىشاھ-نىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈپ بەرسەڭلار، ھەربىرىڭلارغا ئون تەڭگە بېرەمەن، دەپ چاقىرىپ ئېلىپ كەلدى. تېخى نېمىگە گۇۋاھلىق بېرىدىغانلىقىمىزنى بىلگۈدەك بولمىدۇق، — دەپ راست گەپنى قىلىپ، قازىنىڭ قىزىل كۆزلۈك قىلىۋاتقانلىقىنى ئاشكارىلاپ قويۇپتۇ. پادىشاھ بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

— جاللات!— دەپ توۋلاپتۇ. جاللاتلار تەل بولۇپ، باش ئېگىپ، پادىشاھنىڭ ئەمرىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ قازىنىڭ شاھىتلىرىنى ئىشارەت قىلىپ:

— مۇنۇ يالغان گۇۋاھلىقتىن ئۆتىمەكچى بولغان تۈزكور مۇناپىقلارنىڭ ھەربىرىگە ئەللىك دەررە ئىنئام قىلىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ. جاللاتلار ئۇلارنىڭ زارلىنىشلىرىغا پەرۋاسۇ قىلماي، سۆرەپ ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن قازى پادىشاھنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئېتىپ ئىلتىپات تىلەپتۇ. پادىشاھ قازىنىڭ زارلىنىشىغا پەرۋا قىلماي:

— قازىم، شەرىئەت ھۆكمىدە كىشىنىڭ ھەققى كىشىدە قالماس، دېيىلگەنىكەن. بەر-مەك بەرمەق، — دەپ قازىنى مالالارنى بېرىشكە قىستاپتۇ. قازى پادىشاھنىڭ ھۆكمىنى ئاڭلاپ زار - زار يىغلاپ:

— مېنىڭ ئۇنچىلىك مېلىم يوق، ئەمدى قانداق قىلىمەن؟— دەپ تۇرۇۋاپتۇ. پادىشاھ:

— بىر قوتان قوي قانچە تۇياق؟— دەپ ئۆز ئادەملىرىگە قاراپتۇ.

— مىڭ تۇياق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پادىشاھنىڭ ئادەملىرىدىن بىرى. پادىشاھ بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ، يېتىم تازىدىن:

— سىلەرگە ھەربىر مال ئۈچۈن قانچىلىك ئالتۇن - كۈمۈش تۆلىسە بولار؟— دەپ سوراپتۇ.

— ھەر ئىشتا ئىنساب بولۇش كېرەك، دېگەن گەپ بار، پادىشاھى ئالەم، قازىدا ئىنساب بولمىغان بىلەن بىزدە ئىنساب بار. بىز مالنى چوڭ - كىچىك دەپ ھېسابلىمايمىز، ھەربىر تۇياق مال ئۈچۈن بىر سەر ئالتۇن - كۈمۈش بەرسە رازى بولىمىز، — دەپتۇ.

پادىشاھ يېتىم تازىنىڭ تەلىپى بويىچە ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىشنى، ئەگەر قازى يەنە باش تارتسا دارغا ئېسىلىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. قازى ئۆز بېشىنىڭ كېتىشىدىن قورقۇپ، پادىشاھنىڭ ھۆكمى بويىچە تۆلەم تۆلەشكە رازى بوپتۇ. لېكىن، مال - دۇنياسىنىڭ ئۆز ئىلكىدىن بىكاردىن - بىكار چىقىپ كەتكەنلىكى ئەلەم بولۇپ، ئەقلىدىن ئادىشىپ سارىڭ بوپتۇ- دە، شۇ سورۇننىڭ ئۆزىدىلا:

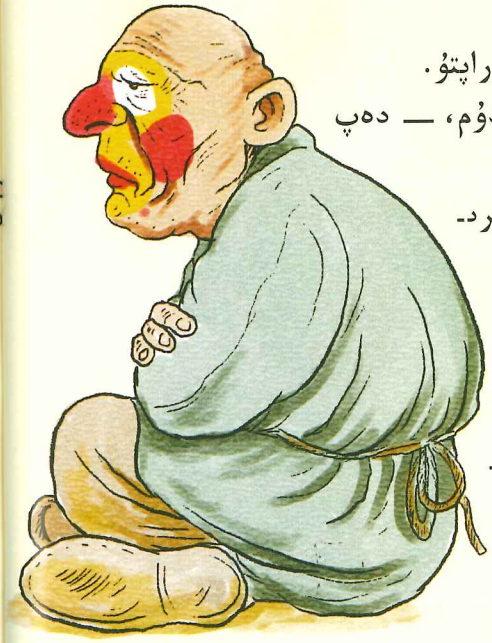
— مەن تازىنىڭ پوقىنى يېدىم، مەن تازىنىڭ پوقىنى يېدىم، — دەپ توۋلىغىنىچە

يۇرتنى تاشلاپ چۆل ـ جەزىرىگە، باياۋانغا قاراپ كېتىپ قاپتۇ. پادىشاھ قازىنىڭ مال ـ مۈلۈكىنى يېتىم تاز ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىغا بۆيرۇپ بېرىپتۇ. مال ـ مۈلكىنى تەڭ بۆلۈۋ شۇپ، يېتىم تازنى قازىنىڭ قىزىغا ئۆيلەپ، يەتتە كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا قىلىپ بېرىپ كېتىپ قاپتۇ.

توي تۈگىگەندە يېتىم تازنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە، پەمىگە قايىل بولغان پادىشاھ ئۇنى شەھەرگە قازى قىلىپ تەينىلىگەنلىكىنى جاكارلاپتۇ، تاز قازى بولۇپ، قىزىل كۆز، مەككار، ئالدامچى بەگ ـ غوجاملارنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ، يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ بېشىنى سىلاپ، ھەق ـ ناھەقنى توغرا ئايرىپ، ئەلنىڭ يىغىسىنى يىغلاپ ئۆتۈپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا: «ھەر كالـ لىدا بىر خىيال، تاز كاللىدا مىڭ خىيال» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغانكەن.

كالىغا يەم بېرىش

ئۆتكەن زاماندا بىر موماي بىلەن بىر بوۋاي ئۆتكەنكەن. ئۇلارنىڭ بىر قېرى كالىسى بار ئىكەن. كالا بېقىشتىن زېرىككەن بوۋاي بىلەن موماي كالىنى كىم بېقىش ھەققىدە بىر ـ بىرى بىلەن تاكاللىشىپ قاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ سوغۇق تازا كۆچەيگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە بوۋاي مومايغا كايىپ:

ـــ ھەي خوتۇن، كالىغا يەم بەرمىدىڭمۇ؟ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ ياق، ئۆيدىن سىرتقا چىقىشتىن قورقۇپ ئولتۇرىدۇم، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ موماي.

ـــ ئۇنداق بولسا دەرھال چىقىپ كالىغا يەم بېرىڭ، ـــ دەپ بۇيرۇق قىپتۇ بوۋاي.

ـــ ئۆزلىرى بەرسىلە، بۇگۈندىن باشلاپ كالىغا قارىمايمەن. زېرىكتىم بۇ مەخلۇقتىن، ـــ دەپتۇ موماي.

موماي بىلەن بوۋاي ناھايىتى ئۇزاق تاكاللىشىپ، بىر ـ بىرىنىڭ سۆزىگە كىرمەپتۇ. ئاخىر ئۇلار بىر ـ بىرىگە دومسىيىشىپ مۇشۇ سائەتتىن ئېتىبارەن كىم ئالىدىن گەپ قىلسا، شۇ كالىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغانلىقىنى دېيىشىپتۇ ۋە بۇنىڭغا ھەر ئىككىسى ماقۇل

كەپتۇ. بىراق، ھېلىگە موماي ئاستا ھاجەتكە چىققان بولۇپ ھەيىار تازنى چاقىرىپتۇ ۋە:

— ھوي يىگىت، ھالىمغا يەتسەڭچۇ؟— دەپ بولغان ئىشلارنى ئېيتىپ دەردىنى تۆكۈپتۇ ھەمدە بوۋاينى گەپ قىلدۇرۇپ ببرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. مومانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ھەيىار تاز ئۆيگە كىرىپتۇ-دە، بوۋايغا سالام ببرىپ:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، — دەپتۇ. قاپىقىنى تۇرۇپ ئولتۇرغان بوۋاي گەپ - سۆز قىلماي جىم ئولتۇرۇپتۇ.

ھەيىار تاز بوۋاينى گەپ قىلدۇرماق بولۇپ قۇلاقلىرىنى سوزۇپ، بەدەنلىرىنى چىمداپ كۆرۈپتۇ. ئاچچىقى كەلگەن بوۋاينىڭ تېخىمۇ تەرسالىقى تۇتۇپ دومسىيىپ ئولتۇرۇپتۇ. بوۋاينى گەپ قىلدۇرالمىغان چېچەن تاز يېنىدىن ئۈستىرىنى ئېلىپ چېچىنى چۈشۈرۈشكە باشلاپتۇ. بىراق، بۇ ئۇسۇلمۇ كار قىلماپتۇ. ساقال - بۇرۇتنى پاكىز قىرىۋەتسىمۇ مەدىر - سىدىر قىلماي ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. ئاخىر چېچەن تاز بوۋاينىڭ قېشىنى چۈشۈرۈپ كىرپىكلىرىنى يۇلۇپ يۈزىگە ھەر خىل بوياقلارنى سۈرۈشكە باشلاپتۇ. ھەرقانچە قىلسىمۇ، نۇرغۇن نەرسىلەردىن ئايرىلغان بوۋاي ئۆز پىلانىدا چىڭ تۇرۇپتۇ. چېچەن تاز ئاخىر بوۋاي بىلەن ئېيتىشىشتىن زېرىكىپ ھۇنىرى كارغا كەلمىگەنلىكتىن، گەپ قىلىشنى كۆتۈپ ئولتۇرماي موماي ئىشكىنىڭ ئېچىلىشىدىن چۆچۈپ سرتقا چىقسا ھەيىار تاز ھودۇققان ھالدا قېچىۋاتقۇدەك. موماي:

— ھەي يىگىت، توختاڭ! ئىش ھەققىڭزنى ئېلىۋېلىڭ! ئۇ قېرى گەپنى سىز ئاڭلىغۇدەك قىلدىمۇ؟— دەپ سوراپتۇ. تاز:

— ھە، ھۇنىرىمنىڭ ھەممىسنى ئىشلەتتىم، لېكىن گەپ قىلمىدى. سىز يېنىغا كىرسىڭىز بەلكىم گەپ قىلىپ قالار، — دېگىنىچە ھەققىنىمۇ ئالماي تېزلا كېتىپ قاپتۇ.

موماي ئۆز كۆڭلىدە ئۆيگە كىرسەم «بايا تتىن بېرى نەگە يوقالدىڭ؟» دەپ كايىيدۇ، شۇنىڭ بىلەن كالا بېقىشتىن قۇتۇلارمەن دەپ ئويلاپ ئۆيگە كىرسە، بىر سىياقى تۇزلۇق قاپاقتا ئوخشاش، بىر سىياقى مايمۇنغا ئوخشاش بىر ئادەم ئولتۇرغۇدەك. موماي داڭ قېتىپ قېلىپ، بىردەمدىن كېيىن:

— كىم سەن؟— دەپ ۋارقىراپتۇ. بوۋاي چىرايغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ:

— ھەببەللى، ئەمدى كالىنى بېقىش سېنىڭ ۋەزىپەڭ جۇمۇ؟— دەپتۇ. موماي ئىلاجسىز، دەردىنى ئېچىگە يۇتقان ھالدا كالىغا يەم ببرىشنى ئۈستىگە ئاپتۇ.

ئۈچ ئەخمەقنىڭ جاۋابى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا بىر ئەخمەقلەر دۆلتى بولغانكەن. بۇ دۆلەتتە كىم ئەڭ ئەخمەق بولسا شۇنى پادىشاھ قىلىپ سايلايدىغان قانۇن بار ئىكەن.

ئەخمەقلەر دۆلتىنىڭ پادىشاھى قېرىپ قالغانلىقتىن پۇقرالار ئىچىدىن ئەڭ ئەخمەق بىر ئادەمنى تاللاپ ئورنىغا پادىشاھ قىلماقچى بولۇپ پەرمان چىقىرىپتۇ.

بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن نۇرغۇن ئەخمەقلەر ئوردىغا كېلىپ تەلىيىنى سىناپ بېقىپتۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ ئەخمەقلىقى قېرى پادىشاھقا يارىمايۋاتقاندىن ھەيدەپ چىقىرىلىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى ئۈچ ئادەم ئوردىغا كىرىپ كەپتۇ.

ــ سىلەر نېمە ئادەملەر؟ــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ــ بىز ئەخمەقلەر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئۇلار.

پادىشاھ ئۇلارنىڭ زادى قانچىلىك دەرىجىدە ئەخمەق ئىكەنلىكىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن سوئال سوراپتۇ:

— ئوردىغا سۇ كىرىپ كەتسە سىلەر قانداق قىلىسىلەر؟

— بۇ ناھايىتى ئاسان ئىش، پۈتكۈل مەملىكەتتىكى چېلەك، قاپاقلارنى يىغىپ سۇنى ئۈسۈپ ئېلىپ چىقىرىۋېتىمىز، — دەپتۇ بىرىنچى ئەخمەق.

— بۇنىڭغا جىق ئىش كېتىدۇ. ئەگە ياخشىسى، ئوردىنىڭ ئىشىكلىرىنى چىڭ تاقاپ، ئوردىغا كىرگەن سۇنى چىقىرىۋەتمەي كۈندە - كۈندە ئېچىپ تۈگىتىمىز، — دەپتۇ ئىككىنچى ئەخمەق. پادىشاھ ئۈچىنچى ئەخمەققە قاراپتۇ. ئۈچىنچى ئەخمەق ئىككى ئەخمەقنىڭ جاۋابىغا پىسەنت قىلمىغان ھالدا:

— ئوردىغا كىرگەن سۇنىڭ تېگىدىن ئوت قالاپ قاينىتىپ پارغا ئايلاندۇرۇپ تۈگىتىۋېتىمىز، — دەپتۇ.

— ياخشى، — دەپتۇ پادىشاھ خۇشال بولۇپ، — سەن دۆلىتىمىزدىكى ئەڭ مەشھۇر ئەخمەق ئىكەنسەن. پادىشاھلىقىمنى ساڭا بەردىم.

شۇنىڭ بىلەن ئەخمەقلەر دۆلىتىدە يېڭى پادىشاھ سايلانغانلىقى جاكارلىنىپتۇ.

ئۈچىنچى ئەخمەق، بىرىنچى، ئىككىنچى ئەخمەقنى ئوڭ قول، سول قول ۋەزىر قىپتۇ ۋە دۆلەتتە ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىپ ئەل - يۇرتنى ساراڭ قىلىۋېتىپتۇ.

ھەسەل

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن. مەن بىلىمەن، ئاتام تۇغۇلمىغان چاغدا بىر دېھقان ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ ئىگىلىكى ئانچە بولمىسىمۇ، ئۆزىگە بايىاشات يېتەرلىكەن. بىراق بۇ دېھقانىنىڭ بالىسى يوق بولۇپ، پەرزەنت يۈزى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. بەختكە يارىشا دېھقانىنىڭ خوتۇنى ئوغۇل تۇغۇپتۇ. ئوغۇل چوڭ بولۇشقا باشلاپتۇ، دېھقان ئوغلىنىڭ دېگىنىنى قىلىپ بېرىپتۇ. ئوغلى ھەسەلگە ئامراق ئىكەن، بۇگۈنى بىر تاۋاق ھەسەل يېسە، ئەتىسى بىر يېرىم تاۋاق ھەسەل يەيدىغان بوپتۇ. چوڭ بولغانسېرى قارنىمۇ چوڭىيۇبرىپتۇ. ئوغلىنىڭ يېگەن ھەسىلى ئۈچۈن دېھقانىنىڭ ۋەسلى تۈگەپتۇ، بارا - بارا دېھقانىنىڭ ھەسەلگە پۇلى قالماپتۇ. ئوغلى ھەسەل يېمەي بىرەممۇ چىدىمايدىكەن.

— ھەسەل بەر، دادا!— دەپتۇ بالا بىر كۈنى. دېھقان ئوغلىغا چۈشەندۈرۈشكە

باشلاپتۇ:

— جېنىم بالام، ئەمدى سەككىزگە كىردىڭ. كۈندە بەش تاۋاق ھەسەل يېسەڭ بىزنى قۇرۇتسەن، ھېلىمۇ ھېچنېمە قالمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەسەلنىڭ باھاسىمۇ ئۆسۈپ كەتتى. داداڭنى ئايا، ئەمدى ئاز ۋاقىت ھەسەل يېيىشنى قويساڭ، ئاناڭ بىچارە ئۈچ كۈندىن بېرى ئاچ ياتىدۇ. ئانچە - مۇنچە تىرىكچىلىك قىلىپ بىرنېمە تېپىۋالاي. مېنى قىستاۋەرمە، جېنىم بالام!— دەپ يېلىنىپتۇ.

— ماڭا ھەسەل بېرىسەن!— دەپتۇ ئوغلى خەقسىلىك قىلىپ.

دېھقان ھېچ ئامال قىلالماي قاپتۇ. كېيىن «توختا، — دەپ ئويلاشقا باشلاپتۇ، — بۇ بالىغا مەن نەسىھەت قىلىپ ئاڭلىتالمىدىم، دانىشمەنلەرنىڭ گېپى خاسىيەتلىك بولىدىغان، شۇلار بىر نەسىھەت قىلىپ قويسۇنمىكىن...»

شۇنىڭ بىلەن دېھقان بىر دانىشمەن ئادەمنىڭ ئالدىغا بېرىپ، دەردىنى ئېيتىپ يىغلاپتۇ.

— سىلىمۇ ھەسەل يەمدىلا؟— دەپ سوراپتۇ دانىشمەن ھېلىقى دېھقاندىن.

— ئوغلۇمنىڭ ھەسىلدىن كېچىكىنە يەيتتىم.

— ئانىسچۇ؟—

— يەيتتى.

دانىشمەن ئۇزاق خىيال قىلغاندىن كېيىن:

— سىلى خاپا بولمىسىلا، مەن ئون كۈندىن كېيىن بارای، شۇ كۈننى كۈتسىلە!— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ دانىشمەن. دېھقان ھەسرەت چېكىپ:

— بۇگۈن بارمىسىلا مەن قانداق قىلىمەن؟— دەپ يىغلاپتۇ.

دانىشمەن دېھقاننىڭ كۆڭلىنى ياساپ:

— بولمايدۇ، بۇگۈن بارسام بەربىر پايدىسىز، ئون كۈنگىچە چىدىسىلا، — دەپتۇ.

دېھقان قايغۇرۇپ، ھەسرەت چېكىپ خاپا ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. ئون كۈنگىچىلىك دېھقاننىڭ ئۆيىدە تۆت بۇلۇڭ بىر كۈلۈڭدىن باشقا ھېچ نەرسە قالماپتۇ، ئون كۈن ئون يىلدەك ئۇزاقتا توشۇپتۇ. دانىشمەن كەپتۇ، ئۆي ھالىغا نەزەر سېلىپ دېھقانغا ئىچى ئاغرىپتۇ. دېھقان بىلەن پاراڭلىشىپتۇ ۋە كېيىن كېتىدىغان چېغىدا:

— قېنى، ئوغلۇم، بېرى كەلگىنە!— دەپ دېھقاننىڭ ئوغلىنى قۇچقىرىپتۇ، — بۇنىڭ-دىن كېيىن ھەسەل يېمەيجۇمۇ، بالام!— دەپ بالىنىڭ پېشانىسىنى سىلاپ قويۇپتۇ. ئاندىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن دانىشمەن يېزىغا بارغاچ دېھقاننىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ، ئۇيدە دېھقان بىلەن خوتۇن خۇشال - خۇرام ئولتۇرغۇدەك. ئۆيئىچى خېلى سەرەمجانلىشىپ، لازىمەتلىكلەر تولۇق تۇرغۇدەك.

— ئوغلىڭىز ھەسەل يەمدۇ؟— دەپ سوراپتۇ دانىشمەن.

— ياق!— دەپتۇ دېھقان مىننەتدارلىق بىلەن. دانىشمەن قايتماقچى بالغاندا دېھقان پۇل تەڭلەپتۇ، دانىشمەن ئالماپتۇ. دېھقان بىر سوئال سوراپتۇ:

— ئەمسە مەن سىلىدىن بىر نېمىنى سورىۋالاي، مەن سىلىنى چاقىرغان ۋاقتىمدا نېمە ئۈچۈن ئون كۈندىن كېيىن باراي دېدىلە؟ مەن شۇ ئون كۈن ئىچىدە ئون يىللىق ئەلەمنى بېشىمدىن ئۆتكۈزدۈم، ئون جېنىمنىڭ بىرى قالدى، — دەپتۇ دېھقان.

دانىشمەن كۈلۈمسىرەپ شۇنداق دەپتۇ:

— ئۇكا! مەن ئىلگىرى ھەسەل يەيتتىم، شۇ ئون كۈن ئىچىدە ھەسەل يېيىشنى تاشلىدىم، ئاندىن سېنىڭ ئۆيۈڭگە كېلىپ ئوغلۇڭغا نەسىھەت قىلدىم، شۇڭا ئۇ ھەسەل يېيىشنى تاشلىدى. ئەگەر ئۆزۈم ھەسەل يەپ تۇرۇپ، ئوغلۇڭغا نەسىھەت قىلسام، ئوغلۇڭ ھەسەل يېيىشنى تاشلىمايتتى، — دەپتۇ.

بىلەرمەنلەر

بۇرۇن بۇرۇنكەن، توخۇ تۇرنكەن، ھۆپۈپ كاماردىكەن، ھۇرۇنلار تامادىكەن. شۇنداق زامانلارنىڭ بىرىدە بىر ـ بىرىدىن «بىلەرمەن» بىر جۇپ ئەر ـ خوتۇن بولغانكەن. خوتۇن ئېرىگە بىر مەسلىھەت سالسا، ئېرى گەپنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يەتمەيلا «بىلمەن» دەپ تۇرىدىكەن. خوتۇنمۇ ئېرىنىڭ گېپى تۇگە ـ تۇگىمەيلا «بىلمەن» دەپ تۇرىدىكەن. ئۇلار بىلەرمەنلىكىنى ئۆيىدىلا ئەمەس، ئەل ـ يۇرت ئىچىدىمۇ قىلىشقا باشلاپتۇ. كىشىلەر بىرنەرسە دېسلا، ئۇلار «بىلمەن» دەپ تۇرىدىكەن. باشقىلار ئۇلاردىن زېرىكىپ، قانداقمۇ قۇتۇلارمىز، دەپ پاراڭلىشاتسا، ھېلىقى بىلەرمەن كېلىپ قېلىپ:

ـــ بىلمەن، سىلەر قورۇق گەپ قىلىپ ئولتۇرۇسىلەر، ـــ دەپ گەپنىڭ بېلىگە تېپىۋېتىپ كېتىپ قاپتۇ.

بىر كۈنى بىلەرمەن بازارغا بېرىپتۇ. ئۇ ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ مال كۆرۈپتۇ. بىر بۇۋاي ئۆز لايىقىدا خېرىدار چىقسا، ساتارمەن، دەپ بىر چاپاننى كۆتۈرۈپ يۈرۈپتۇ. بۇ چاپان بۇۋايغا تۆتنچى بۇۋىسىدىن قالغانكەن. بۇ چاپاننىڭ خسلىتى «ئۇچ چاپىنىم» دېسە، ئۇچىدىكەن، «چۇش، چاپىنىم» دېسە، چۇشىدىكەن. بىلەرمەن ئۇ بۇۋاينى چاقىرىپ سوراپتۇ:

ـــ بۇ چاپاننى ساتامسەن؟

ـــ ساتىمەن، تەقسىر!

ـــ ساتىدىغانلىقىڭنى بىلمەن، باھاسى قانچە؟ـــ دەپتۇ قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ، كۆڭلىگە ياقماندىن كېيىن.

ـــ بىكارغا بېرىشنىڭ ئورنى يوق، تەقسىر، ئون تەڭگە بەرسىلە!

ـــ پاھـ پاھ! سېنىڭ شۇنداق باھا قويىدىغانلىقىڭنى بىلمەن. بازار دېگەندە ئوشۇق گەپ بولۇپ تۇرىدۇ. توت تەڭگە بېرەي.

بۇۋاي توققۇز تەڭگىگە چۈشۈپتۇ، بىلەرمەن بەش تەڭگىگە چىقىپتۇ، ئەتراپ

تىكىلەر يەتتە تەڭگىگە سالا قىلىپ قويۇپتۇ.

ــ سىلەرنىڭ يەتتە تەڭگە قىلىپ قويىدىغانلىقىڭلارنى بىلىمەن، ئۇنداق بولسا قىممەت بولۇپ كېتىدۇ. بەش يېرىم تەڭگە بولامدۇ؟

بىلەرمەن تۆمۈردەك قاتتىقلىق قىلىپ، ئالتە تەڭگىگە ئاپتۇ. پۇلنى ساناپ بېرىۋېتىپ، بوۋايغا:

ــ سېنىڭ ئالتە تەڭگىنى كۆزلەپ تۇرغىنىڭنىمۇ بىلىمەن، ــ دەپتۇ. بوۋاي:

ــ تەقسىر، بۇ چاپىنىمنىڭ بىر خىسلىتى بار، ــ دېيىشىگە بىلەرمەن گەپنى كېسىپ:

ــ بىلىمەن، چاپان دېگەننىڭ نېمە خىسلىتى بولىدۇ، ــ دەپتۇ. بوۋاي يەنە:

ــ ياق، گېپىمگە قۇلاق سالسىلا، بۇ چاپىنىمنى كېيىپ، «ئۇچ چاپىنىم» دېسە ئۇچىدۇ. چۈشىدىغان چاغدا...ــ بوۋاي سۆزىنى تۈگەتكىچە بىلەرمەن يەنە گەپنى تارتىۋېلىپ:

ــ بىلىمەن، ھە، بىلىمەن! ئالتە تەڭگىلىك چاپان، ئەلۋەتتە، ئۇچىدۇ-دە، ــ دەپ، گەپنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىمايلا چاپاننى قولتۇقلاپ ئۆيگە كېتىپتۇ.

ئۆيگە كېلىپ:

ــ ھەي خوتۇن، ھەي بالىلارنىڭ ئانىسى، مەن بىر چاپان ئېلىپ كەلدىم...ــ دەپتۇ.

ــ ھە، نېمە دەيدىلا! بازارغا بارغاندىن كېيىن چاپان ئېلىپ كېلىدىغانلىقلىرىنى بىلگەن مەن، ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ــ توختا، بىز بۇ چاپاننى كېيىپ، ئاسمانغا چىقىپ، پۈتكۈل دۇنيانى كۆرۈپ كېلىمىز تېخى.

ــ ۋىيەي، تازىمۇ ئوبدان چاپانكەنغۇ! مەن بۇنداق چاپاننىڭ ئۇچىدىغانلىقىنى بۇ-

رۇنلا بىلمەن. قېنى، كىيىپ باقسىلا!

بىلەرمەن چاپاننى كىيىپ، «ئۇچ چاپىنىم!» دەپتىكەن، چاپان تەۋرىنىپ، ئاستا كۆتۈ-رۈلۈشكە باشلاپتۇ. خوتۇن تۆۋەندە تۇرۇپ:

— ھوي دادىسى، چۈشۈشنى ئۇنتۇپ قالمىسلا، — دەپتۇ.

— ھەي، ئەخمەق، سەن دېمىسەڭمۇ بىلمەن!— دەپ ئۆرلەپ كېتىۋېرىپتۇ. دەرەخ بويى ئۆرلىگەندە بىلەرمەنىڭ بېشى قېيىپ، چۈشۈپ كەتمەكچى بولۇپتۇ. «چۈش، چاپە-نىم!» دېسە، چۈشمەپتۇ. ئۇنداق قىلىپ، بۇنداق قىلىپ زادى چۈشۈرەلمەپتۇ. ئاخىر بولال-مىغاندىن كېيىن، تۆۋەنگە قاراپ:

— ۋاي خوتۇن، مېنى تۇتۇۋال، مېنى تۇتۇۋال، — دەپ يىغلاپ ۋارقىراشقا باشلاپتۇ.

خوتۇنى بۇنى ئاڭلاپ، ئۆزى ئۆزىگە: «بىلمەن، سېنى مەن تۇتۇۋالمىسام چۈشەل-مەيسەن» دەپ ئېرىگە قاراپ، دۆڭمۇدۆڭ، تاغمۇتاغ، باغمۇباغ يۈگۈرۈپتۇ. ئېرى بار-غانسېرى ئۆرلەپ كېتىپتۇ، خوتۇنى ھاسراپ ـ ھۆمۈدەپ تاغقا چىقۋاتقاندا، پۇتى سىيرد-لىپ كېتىپ، دومىلاپ تاشتىن ـ تاشقا سوقۇلۇپ ئۆلۈپتۇ. ئېرى بۇلۇتلارنىڭ ئارىسىغا كـ-رىپ كېتىپ يوقاپتۇ، خوتۇننىمۇ كۆرەلمەپتۇ.

«ئۇچۇشنى بىلىپ، چۈشۈشنى بىلمەپتۇ» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغانمىش.

باغۋەن بىلەن غوجايىن

بىر باغۋەن بۇ شەھەردىكى غوجايىننى ئۆزۈم شىرنىسىدە ئەتكەن ھالۋا بىلەن مېھمان قىپتۇ. غوجايىن:

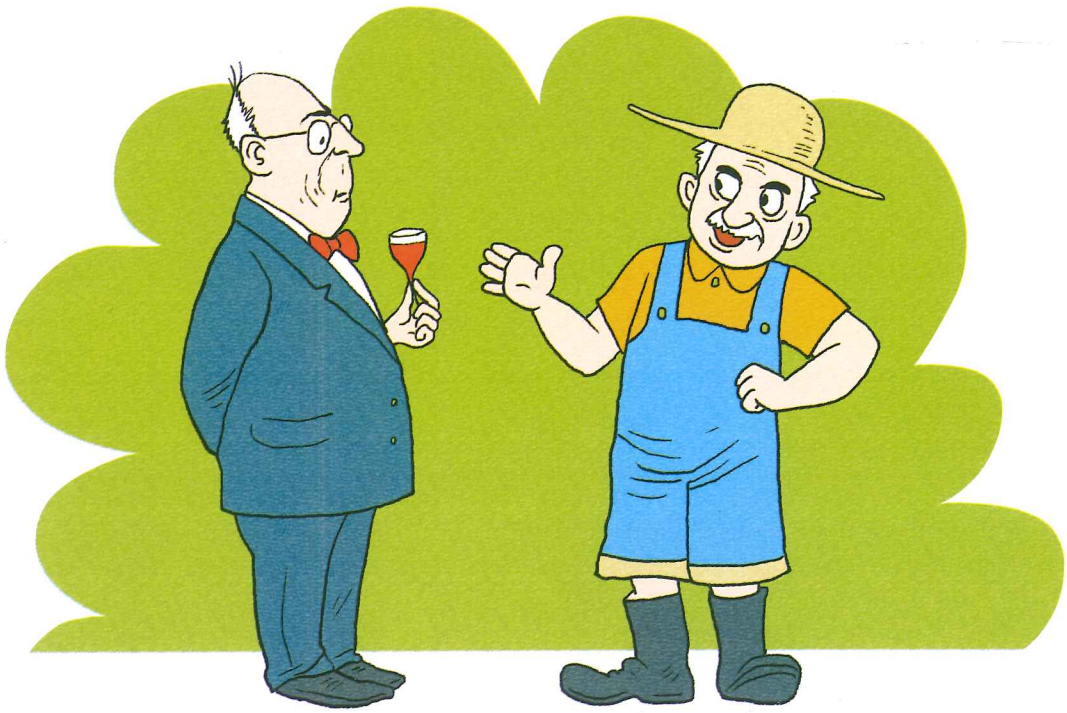
— ئۆيۈڭدە يېيىشىم. بۇ شىرنىگە خوتۇنۇڭ ھەسەل، ناۋات، شېكەر ئارىلاشتۇرغان ئوخشىمامدۇ؟— دەپتۇ. باغۋەن:

— مەن خوتۇنۇمنىڭ ھالۋا ئەتكۈچە جاپا تارتىشىدىن ئەنسىرەپ، ھەر يىلى ئەتىيازدا ھەر تۈپ تالنىڭ تۈۋىگە ئون كىلوگىرام ھەسەل، ئون كىلوگىرام ناۋات، ئون كىلوگىرام شېكەر قۇيۇپ ئەي قىلىمەن. شۇنداق تۇرۇپ تاتلىق بولمىسا بولماس، — دەپتۇ. غوجايىن:

— ئۇنداقتا ئۆزۈملىرىڭنى ھەرىلەر يەپ مەشرەپ ئۇيىنايدىكەن ـ دە؟ — دەپتۇ. باغۋەن:

— پەن ـ تېخنىكا ئورنى بىلەن ھەرىلەرنى يوقىتىدىغان ئېلېكترونلۇق زەمبىرەك،

قىتئەلەر ئارا ئۇچىدىغان باشقۇرىدىغان بومبا ئىشلەپ چىرىش توغرىسىدا توختام تۈزگەنـ
دىم، ئۇ قوراللارنى تال جازىلىرىغا بېكىتىۋەتتىم. ھەرىدىن ئونى كەلسە ئونىنى، مىڭى
كەلسە مىڭنى دەل ۋاقتىدا بىرنى زايە قىلماي قىرىپ تاشلايدۇ، ــ دەپتۇ. غوجايىن:
ــ قاپاق تېرەكتەك يوغىناپ كەتكەن تاللىرىڭنى قىش پەسلىدە كۆمۈشۈك تەسكە
توختايدىكەن-دە؟ــ دەپتۇ. باغۋەن:
ــ تالنى كۆمۈش ھاجەتسىز، قىش پەسلىدە تاللىرىمنى بەش مىڭ مېتىر قارا شىفىڭ
دۇخاۋا بىلەن يۆگۈپتىمەن، ئىش تامام، ۋەسسالام، ــ دەپتۇ.
گەپتە يېڭىلىپ قالغان غوجايىن نەچچە كۈندىن كېيىن باغۋەننى ئۆز ئۆيىدە پو ئارقـ
لىق بابلاش مەقسىتىدە مېھمانغا چىللاپتۇ.
غوجايىننىڭ ھەشەمەتلىك ئۆيىنى كۆرگەن باغۋەن:
ــ ھەي... ھەي، ئۇچ قەۋەتلىك بۇ ئۆيىنى يەردىن ئۇنۇپ چىققان بامبۇكتەك شۇنچە
تېز، شۇنچە ھەشەمەتلىك سېلىۋاپسەن، ــ دەپتۇ. غوجايىن:
ــ جاھان زامانىۋىلىشىپ سەتەڭلىشىپ كەتتى، ماسلاشمىساق بولماس، ــ دەپتۇ غـو
جايىن. باغۋەن:
ــ خام ئەشيا ئەسلىھەلىرىگە خام خىش ئىشلەتكەنسەن؟ــ دەپتۇ. غوجايىن:
ــ خىش ئورنىغا ئوتتۇز تونىنا تاختىلىق قارا چاي، لاي ئورنىغا توققۇز تونىنا ھەسەل

ئىشلىتىپ، چاپلاپ ـ چاپلاپ بىر كۈندىلا پۈتكۈزۈۋەتتىم، ـــ دەپتۇ. باغۋەن:

ـــ گەجخارلىقىنچۇ؟ـــ دەپتۇ. غوجايىن:

ـــ ناھايىتى كەلسە، توقسان مىڭ دانە تۇخۇمنىڭ ئېقدا ئاقارتىپ، شاكىلدا نەققاش-لىۋەتتىم، ـــ دەپتۇ. باغۋەن:

ـــ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش مۇناسىۋىتى بىلەن ۋېنىزا، پاسپورت رەسمىيىتى بىجىر-مەيلا ئايغا چىقىشقا رۇخسەت قىلىنىپتۇ. يېقىندا ئالەم ئايروپىلانىدىن بىرنى سېتىۋېلىپ ئايغا چىقىپ تىجارەت قىلغىنىمدا، ئۇزۇم ئامبىرى، كالا فېرمىسى ئۈچۈن قوتان، ساماناق سېلىش توغرىسىدا باش قاتۇرۇۋاتاتتىم، سېنىڭ بۇ ئۆيۈ سېلىش تەجرىبەڭدىن پايدىلا-نام بولغۇدەك، ـــ دەپتۇ.

سوئال

ئۆتكەن زاماندا سۇللۇغ دېگەن شەھەردە كاتتا بىر سودىگەر بولغانكەن. ئۇ مال ـ دۇنياسىنىڭ كۆپلۈكىدىن سانىنى بىلمەيدىكەن، ئۇنىڭ دۇنيادىكى بارلىق مەملىكەتلەردە كارۋان سارايلىرى، سارايلاردا قۇل ـ دېدەكلىرى بار ئىكەن. سودىگەرنىڭ ھەممە بايلى-قىدىن ئېشىپ چۈشىدىغان بىر بايلىقى بار ئىكەن. ئۇ بولسىمۇ ئوغلى ئابدۇنەبى ئىكەن.

ئابدۇنەبى شۇنداق بىر ئىنسان ئىكەنكى، دۇنيادىكى بىلىم ـ ھۈنەرنىڭ ھەممىسىنى پىششىق بىلىدىكەن. ئابدۇنەبى چوڭ بولۇپ دادىسىغا يارەملىشىپ سودا ـ سېتىق ئىش-لىرىنى پۈختا ئىگىلىگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆڭلىگە سەپەر قىلىش ئىستىكى چۈشۈپتۇ. ئۇ دادىسىغا:

ـــ ئەي مېھرىبان دادا، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۆز يۇرتۇمدىن چىقماي سودا قىلدىم. سىزنىڭ بارىڭىزدا كۆزۈمنى پۇشۇرۇپ ئەقلىمنى ئاشۇراي دەيمەن. رۇخسەت قىلسىڭىز، باشقا مەملىكەتلەرگە بېرىپ سودا ـ سېتىق قىلىپ كېلەي، ـــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان سو-دىگەر بىرھازا ئويلانغاندىن كېيىن:

ـــ ياخشى ئويلاپسەن، قېنى قايسى مەملىكەتكە باراي دەيسەن؟ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ چىن ماچىنغا بارايمىكىن دەيمەن، ـــ دەپتۇ ئوغلى.

شۇنداق قىلىپ ئابدۇنەبى چىن ماچىنغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇنىڭ ئېلىپ ماڭغىنى تاۋار ـ دۇردۇن، شايى ـ ئەتلەس بولماستىن، بەلكى ساپلا كىتاب ئىكەن.

ئەمدى گەپنى چىن ئېلىدىن ئاڭلايلى:

چىن مەملىكىتىدە مەھمۇد شاھ دەپ ئاتىلىدىغان بىر پادىشاھ بولغانىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ مەلىكە مېھرىئاي ئىسىملىك بىر قىزى بار ئىكەن، بۇ قىزمۇ سودىگەر ئابدۇنەبىگە ئوخشاش بىلىملىك قىز ئىكەن. قىز بويىغا يەتكەندە بىر كۈنى بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر تاغنىڭ ئۈستىدە تۇرغۇدەكمىش. ئەتراپىدا ھەر خىل گۈل - گىياھلار بار ئىمىش. ئۇ گۈللەردىن بىر دەستە گۈل تىزىپ پۇراي، دەپ تۇرۇشىغا، تۇيۇقسىز ھاۋادىن بىر قۇش ئۇچۇپ كېلىپ قىزنى قاماللاپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلمەكچى بولغاندا، گۈللەر ئارىسىدىن بىر يىگىت چىقىپ قىزنى قۇشنىڭ چاڭگىللىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغۇدەكمىش ۋە قىزغا قاراپ:

— ئەي مەلىكەم، ئەگەر ياتلىق بولۇشنى خالىسىڭىز، سىزگە جۈپ بولۇشنى خالىغان كىشىدىن 36 سوئال سوراڭ. سوئالىڭىزغا جاۋاب بېرەلمىسە، ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرمەستىن بىلىم ئېلىشقا دالالەت قىلىپ يولغا سالغايسىز، — دەپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. مەلىكە چۆچۈپ ئويغانسا كۆرگىنى چۈش ئىكەن.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، باشقا مەملىكەتلەردىن نۇرغۇن شاھزادىلەر مەلىكە مېھرىئاينىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ، ئەلچى ئەۋەتىپتۇ، لېكىن ئۇ شاھزادىلەرنىڭ ئەلچىلىرى مەلىكىنىڭ 36 سوئالى تۈگۈل تۆت سوئالغىمۇ جاۋاب بېرەلمەپتۇ. ئەسلىي ئىش مۇنداق بولغانىكەن: مەلىكە ھېلىقى چۈشىدىن كېيىن قانداق ئەلچى كېلىشتىن قەتئىينەزەر، ئالدى بىلەن ئۇ كىشىنى كۆزدىن كەچۈرىدىكەن. بۇنىڭدىن مەقسەت، چۈشىدە كۆرگەن ھېلىقى يىگىتنى ئوڭىدا كۆرۈۋېلىش ئىكەن، چۈنكى مەلىكە مېھرىئاي ئۇ يىگىتنىڭ ئوتىدا پۈچىلىنىپ، ھېچ ماجالى قىلمىغانىكەن. شۇڭا شۇ يىگىت كېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دەپ ھەرقانداق ئەلچىنى ئۆز كۆزىدىن كەچۈرۈپ ئاندىن سوئال سورايدىكەن.

ھەپتە ئۆتۈپتۇ، ئاي ئۆتۈپتۇ. ئارىدىن ئالتە ئاي ئۆتكەندە، مەلىكە ئۆز ھۇجرىسىدا ئولتۇرسا، بىر كېپىنەك كىرىپ كەپتۇ ھەم بىردىنلا زۇۋانغا كېلىپ مەلىكىگە قاراپ:

— ئەي مەلىكەم، سۇللۇغ شەھرىدىن بىر سودىگەر كەپتۇ. ئۇنىڭ ئېلىپ كەلگەن مالىلىرى ئىنتايىن كۆپ بولسىمۇ، لېكىن ساپلا كىتاب ئىكەن. سىز چۈشىگىزدە كۆرگەن يىگىت شۇ بولمىسۇن يەنە، — دەپتۇ.

سودىگەر ئابدۇنەبىمۇ مەلىكىنىڭ داڭقىنى يول بويى ئاڭلاپ، مەلىكىگە غايىبانە ئاشىق بولۇپ قالغانىكەن. شۇڭا كۆڭلىدە مەلىكىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىپ، ئۇنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىشنى ئويلاپ كەلگەنىكەن.

سودىگەر ئابدۇنەبى مەلىكىنىڭ شەھرىگە كەلگەن ھامان مەھمۇد شاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ مەلىكىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ھەمدە جاۋاب بېرىشكە تەييارلىنىپتۇ. مەلىكە ئابدۇنەبىنىڭ بوي - تۇرقىغا، چىراي شەكلىگە قاراپ، چۈشىدە ئۆزىنى

قۇشنىڭ چاڭگىللىدىن قۇتقۇزۇۋالغان يىگىتنىڭ دەل شۇ ئىكەنلىكىنى سېزىپتۇ-دە:

— ئەي سودىگەر، مەن سەندىن 36 سوئال سورايمەن، ئەگەر جاۋاب بېرەلسەڭ پۈتۈن توي چىقىمىنى ئۆزۈم تارتىپ، مەملىكىتىمگە 40 كېچە - كۈندۈز توي - تاماشا قىلىپ بېرىپ، ئەمرىڭگە ئۆتىمەن. جاۋاب بېرەلمىسەڭ مالىلىرىڭنى نىسىنگە ئېلىپ ئۆزۈڭنى زىندانغا تاشلايمەن. بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟— دەپتۇ.

— خوپ، دېگىنىڭىزچە بولسۇن، مەن رازى، قېنى سوئالىڭىزنى باشلاڭ، قۇلىقىم سىزدە، — دەپتۇ يىگىت.

مەلىكە سوئالىنى باشلاپتۇ:

— پادىشاھ نېمە بىلەن ئۇلۇغلىنىدۇ؟

— خەلقىپەرۋەرلىك بىلەن.

— پادىشاھ قانداق ئىشتا زاۋال تاپىدۇ؟

— نەپسانىيەتچىلىك بىلەن.

— قانداق كىشى ئەڭ كۈچلۈك بولىدۇ؟

— بىلىملىك كىشى.

— قايسى ئىش پۇقرالىرىنى پادىشاھتىن يۈز ئۆرۈتىدۇ؟

— تەسلىمچىلىك.

— قانداق كىشى جېنى چىقماي تۇرۇپ ئۆلىدۇ؟

— يالغانچى.

— قانداق ئادەم ئاسان قېرىيدۇ؟

— خوتۇنى ئۇرۇشقاق ئەر، ئېرى يالغانچى خوتۇن.

— قانداق ئىش ئادەمنىڭ ئابرۇيىنى ئۆستۈرىدۇ؟

— ئاجىزلارنىڭ بېشىنى سىيلاش.

— قايسى ئىش ئادەمنى كىشىلەردىن يىراقلاشتۇرىدۇ؟

— چېقىمچىلىق.

— قانداق قىلغاندا سودىگەر رونىق تاپىدۇ؟

— باھادا ئادىل بولغاندا.

— قانداق ئىش سودىنىڭ بەرىكىتىنى قاچۇرىدۇ؟

— ھارام سودا.

— قانداق ئادەم ھەقىقىي بولىدۇ؟

— ئۆز ئېلىگە سادىق ئادەم.

— قانداق كىشى دوستلۇققا يارىمايدۇ؟

— دوستنىڭ سىرىنى ئاشكارىلايدىغان كىشى.
— ئىنسانىنىڭ ئەزىلىتى نېمە بىلەن ئۆلچىنىدۇ؟
— ئەخلاق بىلەن.
— ئادەمنىڭ قىممىتى نېمىدە؟
— بىلىمدە.
— قايسى ئىشنىڭ چېكى يوق؟
— ئەل ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنىڭ.
— دۇنيانى نېمە قېرىتىدۇ؟
— پىتنە ـ ئىغۋا.
— ئادەم ئۈچۈن ئەڭ قايغۇ.
لۇق كۈن قايسى؟
— ئۆزى ياخشى
كۆرگەن نەرسىدىن ئايرىلغان كۈن.
— ئاياللار ئۈچۈن ئەڭ مۇقەددەس ئىش قايسى؟
— ئىپپەت ـ نومۇسنى ساقلاش.
— ئاياللارنى نېمە چاكىنلاشتۇرىدۇ؟
— ھەددىدىن ئارتۇق شاللاقلىق.
— قىز ـ يىگىتلەرنىڭ خۇشاللىق كۈنى قايسى؟
— توي قىلىپ ۋىسال شەربىتىنى ئىچكەن كېچە.
— قانداق ئىش ئادەمنىڭ يۈزىنى چۈشۈرىدۇ؟
— ئاچ كۆزلۈك.
— قانداق تاماق ئەڭ لەززەتلىك؟
— ئۆزى ئەجىر سىڭدۈرۈپ يىگەن تاماق.
— ئادەم نېمە بىلەن ئۇلۇغلىنىدۇ؟
— يېخىلىق ياردىتىش بىلەن.

— ئادەمنى نېمە زەئىپلەشتۇرىدۇ؟
— خۇراپىيلىق.
— قانداق كىشى ئەڭ ئېسىل كىشىلەردۇر؟
— ۋەدىسىگە ۋاپا قىلغان كىشىلەر.
مەلىكە سوئال سوراپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە كۆڭلىدە سودىگەر ئابدۇنەبىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن مۇھەببەت توغرىسىدا سوئال سوراپتۇ:
— ئادەمنىڭ ياشىشى نېمە بىلەن؟
— مۇھەببەت بىلەن.
— مۇھەببەت دېگەن نېمە؟
— چىن دىلىدىن ياخشى كۆرمەك.
— مۇھەببەتنىڭ ئاچقۇچى نېمە؟
— ۋاپا.
— قانداق مۇھەببەت ئەڭ ساپ بولىدۇ؟
— بىر - بىرىنى ياخشى كۆرگەن مۇھەببەت.
— قىز - يىگىتلەرنىڭ مۇھەببىتىنى نېمە ئاجىزلاشتۇرىدۇ؟
— ئېغىر تويلۇق.
— ئائىلە قانداق بولغاندا رونىق تاپىدۇ؟
— ئەر - ئايال ئىناق بولغاندا.
مەلىكە مېھرىئاي ئابدۇنەبىدىن سورايدىغان سوئال تاپالمايى قاپتۇ. بۇنى سەزگەن ۋەزىرلەردىن بىرى مەلىكىگە ئىشارەت بېرىپ، ئۆزىنىڭ بىر قانچە سوئال سورايدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. بۇنى بىلگەن مەلىكە مېھرىئاي ئابدۇنەبىگە قاراپ:
— ئەي سودىگەر، ھازىرغىچە سورىغان سوئاللىرىمغا توغرا جاۋاب بەردىڭىز، قالغان سوئالنى ۋەزىرلەر سورايدۇ. بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟— دەپتۇ.
— بولىدۇ، — دەپتۇ ئابدۇنەبى تەمكىنلىك بىلەن.
ھېلىقى ۋەزىر سوئالنى باشلاپتۇ:
— مەملىكەتنى نېمە خاراپلاشتۇرىدۇ؟
— بىھۇدە ئۇرۇش قىلىش.
— قانداق ئۇرۇش ئاسان مەغلۇپ بولىدۇ؟
— ناھەق قان تۆكىدىغان ئۇرۇش.
— قانداق نەرسە ئادەمنى ئاسان خورلىتىدۇ؟
— ئادەمنى ئاسان خورلىتىدىغان تۆت نەرسە بار:

قمار.
شاراب.
ئوغرىلىق.
يالغانچىلىق.
ــ پادىشاھلار قانداق قىلغاندا ئادىل پادىشاھ بولالايدۇ؟
ــ پادىشاھنىڭ قازىسى ئادىل بولغاندا.
ــ دۇنيانىڭ تۇۋرۇكى نېمە؟
ــ ھەقىقەت.

شۇنىڭ بىلەن سوئال ـ جاۋاب تۈگەپتۇ. پادىشاھ مەھمۇد بولغۇسى كۈيۈ ئوغلىنىڭ بىلىمگە قايىل بولۇپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ. سودىگەر ئابدۇنەبى مەلىكە مېھرىئاي بىلەن بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

ھەقىقىي بايلىق

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھنىڭ ناھايىتى گۈزەل بىر قىزى بولغانكەن. ئۇنىڭغا نۇرغۇن شاھزادىلەر ئەلچىلەر كەپتۇ، لېكىن قىز ئۇنىماپتۇ. قىزنىڭ كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنى بىلەلمىگەن ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭ قانداق شەرتلىرى بارلىقىنى سوراپتۇ.

ــ شەرتىم بىرلا، ــ دەپتۇ قىز، ــ كىمكى ماڭا بىرلا ۋاقىتتا ھەم باي، ھەم نامرات ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ مېنى قايىل قىلالسا، مەن شۇنىڭغا رازىلىق بېرىمەن.

پادىشاھ بارلىق پۇقرالىرىغا مۇشۇ شەرت بويىچە ئېلان چىقىرىپتۇ.

بەلگىلەنگەن كۈنى كىشىلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ، ئوردىنىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا يىغىلىپتۇ. قىز تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپتۇ.

ــ يىگىتلەر، مەيدانغا چۈشسۇن! قېنى، كىم بىرلا ۋاقىتتا ھەم باي، ھەم نامرات ئىكەنلىكىنى كۆرسىتەلسە، قىزىم شۇنىڭ بولىدۇ، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

يىغىلغانلارنىڭ كۆپى گەپ قىلالماي، بىر ـ بىرىگە قارىشىپتۇ. ئاخىرى بىر شاھزادە ئوتتۇرىغا چۈشۈپتۇ.

ــ مانا مەن كۆرسىتىمەن، ــ دەپتۇ ئۇ ماختىنىپ، ــ مەن بىر شاھزادە، مەندىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشنىڭ ھېسابى يوق. دېمەك، ھازىر مەن ناھايىتى باي. ئەمدى مەن مۇشۇ

پۈتۈن بايلىقىمنى سىزنىڭ تويىڭىز ئۈچۈن سەرپ قىلسام، مەن نامرات بولىمەن. قانداق، قايىل بولدىڭىزمۇ؟

مەلىكە شاھزادىنى زادىلىق قىلىپ كۈلۈپ، «مۇمكىن ئەمەس» دەپ بېشىنى چايقاپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۆزىنى كۆرسىتىدىغانلار ئارقا ـ ئارقىدىن مەيدانغا چۈشۈپتۇ. بىراق، بەزىلەر بايلىقىنى كۆرسەتسە، نامراتلىقىنى كۆرسىتەلمەپتۇ. بەزىلەر نامراتلىقىنى كۆرسەتسە، بايلىقىنى كۆرسىتەلمەپتۇ. ئاخىر ئاددىيلا كىيىنگەن، مۇرسىدە خۇرجۇنى بار بىر يىگىت:

ـــ مانا مەن كۆرسىتىمەن، ـــ دەپ ئوتتۇرىغا چۈشۈپتۇ ۋە خۇرجۇنىنى يەرگە قويۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ، ـــ مەن بىر نامرات، ئىشەنمىسىڭىز سۈرۈشتۇرۇپ بېقىڭ. مەندە يا ئالتۇن، يا كۈمۈش، يا قولغا چىققۇدەك مال ـ مۈلۈك يوق، تۇرغان تۇرقۇم مۇشۇ. لېكىن مەن ھەممە كىشىدىن باي!

ـــ ھېچنېمەڭ بولمىسا، قانداق باي بولسەن؟ـــ دەپتۇ پادىشاھ ھەيران بولۇپ.

ـــ ئالدىرىماڭ، پادىشاھى ئالەم، ـــ يىگىت تەمكىنلىك بىلەن خۇرجۇنىدىن ھەر خىل سايمانلارنى چىقىرىپ تۇرۇپ، سۆزىنى داۋام قىپتۇ، ـــ مۇنۇ ئۈستىرا، ساتىراشلىقنى بىلىمەن. ئىشەنمىسىڭىز، قېنى، كېلىڭ چاچ ـ ساقالىڭىزنى ياساپ قويايى. مۇنۇ پىچاق ـــ ئاشپەزلىكنى بىلىمەن. ھەرقانداق تاماقنى بۇيرۇسىڭىز ھازىرلا تەييارلاپ بېرىمەن. مۇنۇ ھەرە بىلەن رەندە ـ ياغاچچىلىقنى بىلىمەن. بۇزۇلغان ئىشىك ـ دېرىزىلەر بولسا كۆرسە-

تىك، هازىرلا ياسۇپتىمەن... مۇنۇ دۇۋەت - قەلەم خەتتاتلىقنى بىلىمەن. كىتابلىرىڭىز بولسا، ئېلىپ كېلىڭ، يېزىقنىڭ ھەر خىل شەكىللىرى بىلەن چىرايلىق كۆچۈرۈپ بېرىمەن. بۇ ھۈنەرلەرنىڭ ھەممىسى مەندىكى پۈتمەس - تۈگىمەس بايلىق. مەن مۇشۇ ھۈنەرلىرىم بىلەن مەيلى نەگە بارماي ئاچ قالمايمەن. گۈلدەك ھايات كەچۈرىمەن.

— دېگەنلىرىڭىز ئورۇنلۇق، — دەپ مەمنۇن بوپتۇ مەلىكە، — ھەقىقىي بايلىق، ئال-تۇن - كۈمۈش، مال - دۇنيا ئەمەس، ھۈنەر، بىلىم. سىز— باي. سىزگە قايىل بولدۇم!

شۇنداق قىلىپ، پادىشاھنىڭ گۈزەل قىزى ئاشۇ ھۈنەرۋەن، بىلىملىك يىگىتكە ياتلىق بولغانىكەن.

بەش گاس

بۇرۇنقى زاماندا بىر سوپى ئۆتكەنىكەن، ئۆزىمۇ، خوتۇنىمۇ گاس ئىكەن. ئۆمرىدە بىرلا قىز پەرزەنت كۆرۈپتۇ، قىزىمۇ گاس تۇغۇلۇپتۇ. يىللار ئۆتۈپ، قىزىمۇ چوك بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار بىر - بىرىگە مەقسەتلىرىنى ناھايىتى تەستە بىلدۈرۈشىدىكەن. سوپىنىڭ يە-گىرمە تۆياق قوي - ئۆچكىسى بولۇپ، ئۇ ھەر كۈنى شۇلارنى بېقىش بىلەن مەشغۇل ئە-كەن. سوپىنىڭ خوتۇنى بولسا ئۆينىڭ ئاش - تامىقىنى ئېتىدىكەن. قىزى ئولتۇرسا - قوپسا ئەرگە تېگىشنىڭ غېمىدە ئىكەن.

بىر كۈنى سوپى ئادىتى بويىچە، ناماز بامداتقا مېڭىشتىن ئىلگىرى قويلارنى قوتاندىن چىقىرىپ ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى يايلاققا ھەيدەپ قويۇپ، ناماز ئوقۇشقا كېتىپتۇ، نامازدىن كېلىپ قارىسا، قويلار كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ ئالدىراپ - تېنەپ خېلى بىر يەرگىچە بېرىپ ئىز-دەپمۇ قويلارنى تاپالماپتۇ، ئاخىر ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، خوتۇنىدىن:

— قويلارنى ئوتلىسۇن دەپ يايلاققا قويۇۋەتكەنىدىم، يوق تۇرىدۇ، سىلەر كۆر-دۇڭلارمۇ؟— دەپ سوراپتۇ. ئېرىنىڭ گېپىنى ئۇقالمىغان خوتۇنى قىزىغا قاراپ:

— قوپ، قىزىم، چاققان بولغىن، داداڭنىڭ قورسىقى بەك ئېچىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، ئىتتىكرەك ئاش ئېتەيلى، — دەپتۇ. ئانىسىنىڭ گېپىنى ئۇقالمىغان قىزى:

— مەن سىلەرگە ئەرگە تېگىمەن دېدىممۇ؟! ئەرگە تەگمەيمەن، بولدىمۇ؟!— دەپتۇ. خو-تۇنىدىن جاۋاب ئالالمىغان سوپىنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلەپ، ئاۋازىنىڭ بارىچە ۋارقىراپ:

— قويلارنى كۆردۇڭلارمۇ دەيمەن؟!— دەپتۇ. ئېرىنىڭ ئەلپازىنى كۆرگەن خوتۇنى

قىزغا قاراپ ۋارقىراپتۇ:

ــ قوپ دېدىم، قوپ! داداڭنىڭ قورسقى ئېچىپ ئۆلگۈدەك بولغان ئوخشايدۇ.

قىزى ئانىسىنىڭ چىرايىغا قاراپ يىغلاشقا باشلاپتۇ:

ــ تېخى كۈن ئەنە، تاماق يېگىلى نېمانچە ئالدىرايلا؟ ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ئېرى بولسا خوتۇنىنىڭ قول ئىشارىتىدىن «قوي شۇ تەرەپكە كەتكەن ئوخشايدۇ» دەپ چۈشىنىپ:

ــ سەن قوينىڭ شۇ تەرەپكە كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرۇپ نېمىشقا تۇسمىدىڭ؟!ــ دەپ بىر شاپىلاق ئۇرۇپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ. شاپىلاق يېگەن خوتۇنى:

ــ سەن مېنى تاياققا قويدۇڭ، زادى تاماققا يارەملىشەمسەن ـ يوق؟!ــ دەپ قىزغا كايىپتۇ.

ئانىسىنىڭ تەنبىگە چىدىمىغان قىزى:

ــ كىمگە بەرسىڭىز شۇنىڭغا تېگىمەن ھى، ھى، ھى، قېنى، مېنى ئالدىغان يىگىتنى كۆرسەتمەمسىز؟!ــ دەپ، يىغلاپ ئۆينى بېشىغا كىيىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر ـ بىرىنىڭ گېپىنى ئۇقالمىغان ئانا ـ بالا يىغلىشىپ، قىرقىراپ ئاللا ـ توۋا كۆتۈرۈپتۇ.

ئەمدى گەپنى سوپىدىن ئاڭلايلى:

سوپى ئەتىگەندىن چۈشكىچە قويلارنى ئىزدەپ بارمىغان يېرى قالماپتۇ. ئۇ ئىزدە ـ

ئىزده ئۆز يېزىسىدىن باشقا بىر يېزىغا بېرىپ قاپتۇ. سوپىنى كېلىۋاتسا، يولدا بىر كىشى ھارۋا ياساپ تۇرغانىكەن. سوپى، قويلارنى مۇشۇ كىشى كۆرگەن بولمىسۇن، دەپ سوراپتۇ:

— ھەي بۇرادەر، بۇ ئەتراپقا بىر توپ قوي كېلىپ قالغىنىنى كۆردۇڭلارمۇ؟

ھارۋا ياساۋاتقان كىشى سوغۇق گەپ بولۇپ، ئۇمۇ گاس ئىكەن.

— مەم تۆۋەنكى مەھەللىدىن كېلىشمىدە ھارۋىنىڭ ئوقى سۇنۇپ كەتتى، — دەپتۇ ئۇ قولىنى تۆۋەن مەھەللە تەرەپكە چىنەپ. سوپى قول ھەرىكىتى بىلەن:

— ئۇ يەرگە باردىم، يوق، بۇ تەرەپكە باردىم، يوق. مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالدىمىكىن، دەپ سىلىدىن سوراۋاتىمەن، — دەپتۇ.

— ھەئە، ھېچ گەپ يوق، بۇنداق ھارۋىدىن نەچچىنى ياسىغانمەن، — دەپتۇ سودىگەر.

— ئەگەر قويلىرىم كەتكەن جايىنى كۆرسىتىپ بەرسەڭلار، بىر ئوغلىمغا بار، بېرىمەن — دەپتۇ سوپى بىتاقەت بولۇپ. سودىگەر قولى بىلەن كۈنپېتىش تەرەپنى كۆرسىتىپ:

— ھارۋىنى تېزرەك ياسىۋالمىسام، ئۆيگە كۈن ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن بارالمايمەن، — دەپتۇ.

سوپى سودىگەرنىڭ قول ئىشارىتىنى قويلىرىم كەتكەن تەرەپنى كۆرسىتىپ بەردى دەپ خۇش بولۇپ:

— رەھمەت، بۇرادەر، — دەپتۇ-دە، كۈنپېتىش تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئازراق مېڭىپلا قارىسا، قويلىرى بىر چوڭ ئۆستەڭنىڭ بويىدا ئوتلاۋاتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن سوپى ناھايىتى خۇش بوپتۇ. ئۇ خۇشاللىقىنى باسالماي، سودىگەرگە رەھمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن ھېلىقى توكۇر ئوغلاقنى بەرمەكچى بولۇپ ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە:

— بۇرادەر، سىلىگە مىڭ رەھمەت، ئەگەر سىلى قوي بار جايىنى كۆرسىتىپ بەرمىگەن بولسىلا، قويلىرىمنى تاپالمايتتىم، ياخشىلىقلىرى ئۈچۈن مۇنۇ ئوغلاقنى بېرەي، ئۆلتۈرۈپ يېسىلە، — دەپتۇ. بۇ توكۇر ئوغلاقنى كۆرۈپ سودىگەرنىڭ جان - ئىمانى چىقىپ:

— ھەي ئوغرى، سېنىڭ ئوغلىقىڭنىڭ پۇتىنى مەن سۇندۇردۇممۇ؟ ھۇ مۇتتەھەم، يوقال كۆزۈمدىن!— دەپتۇ. سوپىمۇ بوش كەلمەي:

— قويۇمنىڭ بار يېرىنى كۆرسىتىپ بەرگەنگە بىر ئوغلاق بەرسەم بولمىدىمۇ؟ چوڭ

قوي بەرسەم بولامتى؟! ھۇ ئىنسابسز، سەن ماڭا قوي بېقىشپ بەرگەنمدىڭ؟!ـــ دەپتۇ. سوپىنىڭ ئەلپازىنى كۆرگەن سودىگەر ماڭا تۆھمەت قىلدى، دەپ چۇشىنىپ مۇشت كۆتۈرۈپ ئېتىلىپ كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار جېدەللىشىپ تۇتۇشۇپ قاپتۇ.

ـــ ھۇ، تۆھمەتخور!

ـــ ھۇ، نائەھلى، ئىنسابسز!

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار مۇشتلىشىپ كېتىپتۇ، بىر دەمدە ھەر ئىككىسىنىڭ ئېغىز ـ بۇرۇنلىرى قان بوپتۇ. ئۇلار سۆرىشىپ قازىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ھەر ئىككى دەۋاگەر قازىغا ئۆز گەپلىرىنى ئېيتىشىپتۇ. قازىمۇ گاس بولغاچقا، ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىيالماپتۇ. سودىگەر قىبلە تەرەپنى كۆرسىتىپ:

ـــ دەۋايىمنى تېزرەك سورىسىلا، ئاۋۇ يەردە ھارۋام قالدى، ـــ دەپتۇ. سوپىمۇ قويلىرىدىن ئەنسىرەپ، قول ھەركىتى بىلەن:

ـــ ئەتىگەندىن كەچ بولغۇچە بىرنەرسە يېمىدىم، قويلىرىمنى يەنە يوقتىپ قويماي، بۇ ئوغرىغا بېرىغان ئوغلىقمۇ يوق، ـــ دەپتۇ.

بۇ دەل رامىزان كۈنلىرى بولۇپ، روزا ھېيتقا ئۈچ كۈن قالغانىكەن. قازى ئۇلارنىڭ ئىشارىتىدىن بىرنەرسە سەزگەندەك قىلىپ:

ـــ ھە، سىلەرنىڭ ئاسماندا بۇگۈن ئاخشام ئاي كۆرگىنىڭلار راستمۇ؟ـــ دەپتۇ. سوپى بىلەن سودىگەر ئۆز سۆزىنى يەنە تەكرارلاپتۇ. قازى:

ـــ شەرىئەت ھۆكۈمدە، ئىككى مۇسۇلمان ئاي كۆردۇق، دەپ گۇۋاھلىق بەرسە، روزا ھېيت نامىزىنى ئوقۇسا بولىدۇ. قېنى، ناغرا چېلىنسۇن!ـــ دەپ بۇيرۇق چۇشۇرۈپتۇ. ناغرا ئۇرۇلغاندىن كېيىن، تەرەپ ـ تەرەپتىن كىشىلەر يىغىلىشقا باشلاپتۇ. كىشىلەر ھەيرانلىقتا، قازىدىن:

ـــ قازى ئاخۇنۇم، بۇ نېمە ناغرا؟ـــ دەپ سوراپتۇ. قازى سورىغانلارغا قاراپ:

ـــ بۇ ئىككىيلەن ئاسماندا ئاي كۆردۇق، دەپ گۇۋالىق بەردى، ئەتە روزا ھېيت نامىزىنى ئوقۇيمىز، ـــ دەپتۇ.

قازىنىڭ دۆتلۈكىدىن غەزەپلەنگەن كىشىلەر قازىنىڭ سەللىسىنى چۆرۈپ تاشلاپ، قارىكالانغا ئەرز قىلىپ بۇ پاراخور قازىنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاپتۇ.

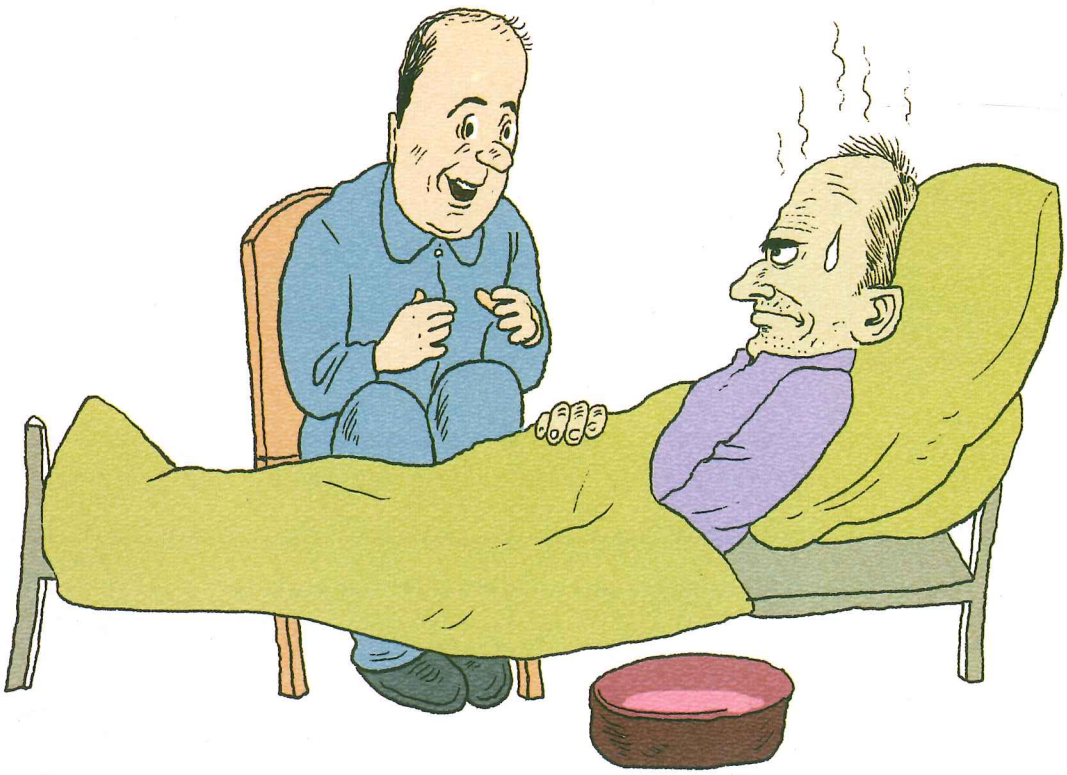
سوپى بىلەن سودىگەر گاس بولسىمۇ خەت تونۇيدىكەن. ئاخىر بۇلارنىڭ دەۋايىنى سورايدىغان كىشى چىقمىغاندىن كېيىن، ئۇلار خەت ئارقىلىق بىر ـ بىرى بىلەن مەسلەت ـ مۇددىئاسىنى چۈشىنىشىپتۇ، بىر ـ بىرى بىلەن كېلىشىپتۇ، ئاخىر كۈلۈشۈپتۇ، شۇنداق قىلىپ، يېقىن دوستلارغا ئايلىنىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن سوپى خوتۇنى بىلەن قىزىغا خەت ئوقۇشنى ۋە يېزىشنى ئۆگىتىپتۇ، خەت ئارقىلىق مەسلەتلىرىنى ئېنىق بىلىشىدىغان بوپتۇ.

گاسنىڭ بىمارنى زىيارەت قىلىشى

ئاق كۆڭۈل بىر گاس ئادەم كېسەل قوشنىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالماقچى بولدى. ئۆزىچە: «قوشنام كېسەل ئىكەن. ئۇنى بېرىپ كۆرۈشۈم، ھال ـ ئەھۋالىنى سورىشىم كېرەك، ئەمما مەن گاس، ئۇ بولسا ئاغرىق، ئاۋازى چىقمايدۇ. لېكىن كېسەلدىن ئادەتتىكى سوئاللار سورىدۇ ۋە مەلۇم جاۋاب ئېلىنىدۇ. مەن «قانداقراقسىز ؟» دېسەم، ئۇ «ياخشى، رەھمەت» دەيدۇ. «قانداق تاماق يەۋاتىسىز؟» دەپ سورايمەن، چوقۇم بىر تائامنىڭ نامىنى ئېيتىدۇ. مەن بولسام «ئۇ ياخشى تاماق، سىڭسۇن» دەيمەن. تېۋىپلاردىن كىم كېلىۋاتىدۇ، دېسەم، بىرەر تېۋىپنىڭ ئىسمىنى ئېيتىدۇ... مەن ئۇنىڭغا «ئۇ ياخشى تېۋىپ» دەيمەن، دەپ ئويلىدى.

شۇنىڭ بىلەن كېسەلنىڭ يېنىغا كىردى ۋە ئۇنىڭ باش تەرىپىدە ئولتۇردى:

ــ ياخشىمۇسىز؟ــ دەپ ئەھۋال سورىغان بولدى. كېسەل ئىڭرىغان ھالدا:

— ئۆلەي دەۋاتمەن، — دەپ جاۋاب بېرىشى بىلەن گاس ئادەم:
— ۋاي، ۋاي، بەك خۇشال بولدۇم، — دېدى.
بىمار:
«بۇ قانداق گەپ؟ بىراۋنىڭ ئۆلۈمىگىمۇ خۇشال بولامدۇ؟» دەپ ئويلاپ غەزەپلەندى.
گاس يەنە سورىدى:
— نېمە يەۋاتسىز؟
بىمار ئاچچىق قىلىپ:
— زەھەر!— دېدى.
گاس ئۇنىڭ ئاغزىنىڭ مىدىرلىشىدىن بىر تائامنىڭ نامىنى ئېيتقانلىقىنى ئويلاپ:
— ئۇ ياخشى تاماق، سىڭسۇن!— دەپ جاۋاب قايتۇردى.
كېسەل ئاچچىقتىن خۇددىنى يوقاتقۇدەك بولدى.
گاس ئادەم سوراشنى داۋام قىلدى:
— داۋالاش ئۈچۈن تېۋىپلەردىن كىم كېلىۋاتىدۇ؟
— قېنى، يوقال بۇ يەردىن! ئەزرائىل كېلىۋاتىدۇ!— دەپ جاۋاب بەردى بىمار. گاس:
— ناھايىتى بىلىمدان، تەجرىبىلىك تېۋىپ ئۇ. خۇدا خالسا، پات ئارىدا بىر تەرەپ بولغۇدەكسىز، — دېۋىدى، كېسەل چىدىيالماي:
—يوقال!— دەپ ۋارقىرىدى.
گاس بولسا، قوشنىلىق ھەققىنى ئادا قىلغانلىقتىن ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ خەيرلەشتى.

ئەخمەق دېۋىلەر

قاغا تارازىچى، سېغىزغان خەۋەرچى، توشقان ئۈيالچاق ۋاقىتتا، سەھرايى بالاگەردا-
دا ئاتسى بىر، ئانسى باشقا ئۇچ ئوغۇل بولغانىكەن. ئەڭ كىچىكى بىر ئاندىن يالغۇز ئىكەن، چوڭلىرى بىر ئاندىن ئىكەن؛ ئاتا-ئانىلىرى ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇلار مىراس بۆ-لۈشۈپتۇ. بۆلۈشسىمۇ، بىر قورۇدا بىللە ياشاپتۇ. چوڭلىرى كىچىكلىرىنى ئانىي تېپىپ، ئالداپ-سالداپ ئۇنىڭ مىراسىنى تەڭ يەپ بوپتۇ. ئۆزلىرىنىڭكىگە ئۆۋەت كەلگەندە، كى-چىكىنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. بېشى قېتىپ، نېمە قىلىشىنى بىلمىگەن بۇ بالا بىر چۆل-

دە كېتىپ بارسا، ئېگىزلىكى ئون غۇلاچ، كەڭلىكى بەش غۇلاچ يوغان بىر دۆڭنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. قارىسا، دۆە كۈلۈپ، خۇشال كېلىۋاتقان؛ كۈلگەندە بىر كالپۇكى ئاسماندا، بىر كالپۇكى يەردە سۆرۈلۈپ ماڭىدىكەن. قورقمىدىن نېمە قىلىشنى بىلمىگەن بالمۇ دۆڭنىڭ ئالدىغا كۈلۈپلا بېرىپتۇ.

— ھەي، ئەخمەق بالا!— دەپتۇ دۆە.

— نېمىشقا ئەخمەق دەيسەن؟— دەپ يەنە كۈلۈپتۇ بالا.

— مېنىڭ قورسىقىم تازا ئاچ ئىدى، يەيدىغان رىزىق ئۈچرىغانلىقىغا خۇشال بولۇپ كۈلدۈم. سەن نېمە دەپ كۈلسەن؟— دەپ سوراپتۇ بالدىن.

— ھەي، ئەخمەق دېۋە، راست ئەخمەق ئىكەنسەن. مەن يەرنىڭ تېگىدىن چىقىپ كېلىۋاتىمەن.

— نېمىشقا؟— دەپتۇ دۆە بىلمەك بولۇپ.

— ۋەيلۇن دېگەن دوزاخنىڭ تۆۋرۈكى ئۆرۈلۈپ كەتكەنىدى. مانا شۇنىڭغا لايىق تۆۋرۈك تېپىش ئۈچۈن مېنى خۇدا بۇ دۇنياغا ئەۋەتتى. شۇنى ئىزدەپ، تاپالماي ھېرىپ يۈرسەم، سەن ئۇچراپ قالدىڭ، مانا شۇنىڭغا خۇشال بولۇپ كۈلۈۋاتىمەن، — دەپتۇ.

خۇدا ئەۋەتتى دېگەن سۆزنى ئاڭلىغان دۆە بالدىن قورقۇپتۇ-دە:

— ئۇنداق قىلما، ۋەيلۇن دوزىخى — ئوت بولسا، مەن ئۇنىڭدا پۈچىلىنىپ كېتىمەن، مېنى قويۇپ بەرسەڭ، — دەپ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ دۆە. بالا ئۆزىنى توختىتىۋالىتۇ-دە:

— ياق، سېنىڭ بويۇڭنىڭ ئېگىزلىكى، غوللىرىڭنىڭ كەڭلىكى، قاۋۇللۇقۇڭ دوزاخنىڭ تۆۋرۈكىگە خوپ كېلىدۇ؛ مەن يەنە نەدىن ئىزدەپ يۈرەي... يۇر، سېنى ئاپىرىمەن، ئۇنىمىساڭ، ئەزرايىل كېلىپ جېنىڭنى ئالىدۇ، — دەپتىكەن، دۆە تېخىمۇ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ.

— ماڭا بىر ياخشىلىق قىلساڭ.

— سەن تېخى مېنى كۆرۈپ ئوزۇق تاپتىم دەپ، خۇشال بولۇپ كۈلگىنىڭنى قارا! دوزاخقا تۆۋرۈك قىلىپ، مومىڭنىڭ مومسىنى كۆرسىتىمەن!— دەپ تۇرۇۋاپتۇ بالا.

— ئۇنداق قىلما، مېنى قويۇپ بەرسەڭ، بىر تۇلۇم ئالتۇن بېرىمەن!

— ياق! ئىككى تۇلۇم بەرسەڭ، قويۇپ بەرسەم بېرەي، ئەمما ساڭا ئوخشاش دوزاخنىڭ تۆۋرۈكىگە لايىقنى تاپمىقىم تەس، — دەپتۇ، — مەن ئالتۇنۇڭ ئۈچۈن بارمايمەن، خالىساڭ ئۆزۈڭ ئەكىلىپ چىنار تۆۋىگە تىقىپ قوي. كەلمىسەڭ، بەربىر تاپىمەن.

— بولىدۇ، — دەپ، دېۋە ئۆز غەزىنىسىگە يۈگۈرۈپتۇ. بالا بولسا دېۋىدىن قۇتۇلغىنىغا خۇشال بولۇپ،كەينىگە يۈگۈرۈپتۇ. قېچىپ كېلىۋېتىپ ھېرىپتۇ. غىڭ تۈزدىن جاي تالماي، يەنە مېڭىپتۇ، ئاخىر بىر چىنارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا قارىسا، دېۋە ئىككى قولتۇقىغا ئىككى تۈلۈم ئالتۇننى قىستۇرۇپ، چىنارنىڭ تۈۋىگە يېتىپ كەپتۇ، تۈلۈملارنى چىنارغا يۆلەپ قويۇپ، تەرىنى سۈرتۈپ، ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ، بالا كۆرۈنمىگەندىن كېيىن: «بۇ جايدىن چاپسان كېتەيچۇ» دەپ مېڭىپتۇ.

دېۋە كېتىۋاتسا ئالدىغا باشقا دېۋە يولۇقۇپتۇ. ھال سورىشىپ، بولغان ۋەقەنى ئۇقاندىن كېيىن:

— ئەخمەق، — دەپتۇ ئۇچراشقان دېۋە، — ئۇ سېنى ئالداپ كېتىپتۇ. يۇر، ئۇنى تېپىپ يەيمىز، — دەپ باشلاپ يەنە چىنار تەرەپكە مېڭىپتۇ. شۇ چاغدا بالا چىنارىدىن چۈشۈپ، ئالتۇنلارنى ئېلىپ كېتەي دەۋاتقانىكەن، بوران چىقىپتۇ. قارىسا دېۋىلەر كېلىۋاتقان، ئۇ چىنارغا قايتىدىن چىقىۋاپتۇ. بىر چاغدا ئىككى دېۋە چىنار تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ، يەر تىلغاپتۇ.

— تاپسام بىر يالماپ يۇتاتتىم، — دەپتۇ قوشۇلغان دېۋە. بالا چىنار ئۈستىدە قورقۇپ كېتىپ، پالاق-پۇلۇق قىلىپ، چىنارىدىن يېقىلىپ چۈشۈپتۇ. بالىنىڭ تۈيۇقسىزدىنلا ئاسمانىدىن چۈشكىنىنى كۆرگەن ئىلگىرىكى قورقۇنچاق دېۋىنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ، ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي: — ئەمدى جېنىمىزنى ئالدىغان بولدى! — دەپ قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ تىكۈۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن يەنە بىر دېۋىنىڭمۇ تىلى گەپكە كەلمەي، ھوشىنى بىر يوقىتىپ تۈزۈلۈپتۇ-دە، قېچىپتۇ. بالا بۇنى كۆرۈپ:

— توختا، توختا! — دەپ پوپوزا قىپتۇ. دېۋىلەر توختىماي، ئالدى ـ كەينىگە قارىماي، قاچقانچە قېچىپ كېتىپتۇ.

— «قورقىقانغا قوش كۆرۈندى» دېگەن مۇشۇ ئىكەن دەپ، بالا ئالتۇنلارنى ئېلىپ ئۆيىگە كەپتۇ. ئاكىلىرى قارىسا، ئىنىسى باي بولۇپ كەتكەن.

— قانداق باي بولدۇڭ؟— دەپ سوراپتۇ.

— چىنار تۈۋىدە دېۋىلەرنىڭ تۈلۈم-تۈلۈمدا ئالتۇنى بار ئىكەن، شۇنىڭدىن ئېلىپ كەلدىم.

— قانداق ئالدىڭ؟

— تازا ئاپتاپتا چىنار ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇرساڭ، دېۋىلەر ئالتۇنىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ، چىنارغا يۆلەپ قويۇپ، ئۆزلىرى تاغقا سالقىنلىغلى كېتىدىكەن، شۇ چاغدا ئېلىپ كېتىۋېرىسەن، — دەپتۇ.

ئاكىلرى ئىنسىنىڭ دېگەنلىرىنى قىلىپ، چىنار تۈۋىدە چىڭقىچۈشتە ئولتۇرسا، بىر توپ دۇئىلەر كېلىپ، ھېلىقى ۋەقەنى سۆزلىشۋاتقۇدەك، بۇنى ئاڭلاپ ئاكىلرى قورقۇپ كېتىپ، چىنار ئۈستىدە مىدىرلىشىپتىكەن، شاخلىرى شىلدىرلاپتۇ، بۇنى بىلىپ قالغان دۇئىلەر چىنارنى يىلتىز - پىلتىزى بىلەن قومۇرۇۋېلىپ سۆرەپ قېچىپتۇ، ئاكىلرى ئۆلۈپ كەتتىمۇ، ساق قالدىمۇ - بىلەلمىدىم، ئۇلار شۇ يەردە قالايمقان بولۇشۇپ قالغان، مەن بۇ ياقتا كېلىۋەردىم.

ئەخمەق پادىشاھ

ئۆتكەن زاماندا بىر ئەخمەق پادىشاھ بولغانكەن، كىشىلەر ئۇنىڭ زۇلۇمىدىن قورقۇپ، نېمە بۇيرۇسا شۇنى قىلىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ پادىشاھ بىر ئادەمگە يولۇقۇپتۇ. ئۇنىڭدىن:

— سەن نېمە قىلىدىغان ئادەم؟— دەپ سوراپتىكەن، ئۇ ئادەم قورقۇپ كېتىپ:

— مەن تاغ كۆتۈرىدىغان ئادەم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

— ئۇنداق بولسا،ئۇرۇدىنىڭ ئالدىدىكى تاغنى يۆتكە، — دەپتۇ. ئۇ ئادەم:

— ماقۇل، — دەپتۇ. پادىشاھ:

— ساڭا نېمە لازىم؟— دەپتىكەن.

— ماڭا ھېچ نېمە لازىم ئەمەس، پەقەت بىر يىلدا بىر قېتىم تاغ يۆتكەيمەن، شۇنىڭ-غىچە يەتكۈدەك كىيىم-كېچەك، يېمەك-ئىچمەكلىرىمنى يەتكۈزۈپ بەرسىڭىز بولىدۇ، — دەپتۇ ھېلىقى ئادەم. پادىشاھ:

— نېمە يېسەك، نېمە كىيسەك ئىختىيار ئۆزۈڭدە، ئوردىدىن يەتكۈزۈپ بېرىدۇ، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر يىل پادىشاھنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ، تامىقىنى يەپ يۇرۇپتۇ. يىل توشقاندىن كېيىن، پادىشاھ پۈتۈن يۇرتنى ئوردا ئالدىغا يىغىپ:

— ھازىر تاغ كۆتۈرىدىغان باتۇرنىڭ كۈچىنى كۆرۈڭلار!— دەپ جار سالدۇرۇپ، كېيىن باتۇرغا قاراپ:

— قېنى، تاغنى كۆتۈر!— دەپتىكەن، ھېلىقى ئادەم تاغنىڭ باغرىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ تاغقا دۈمبىسىنى يۆلەپ تۇرۇپتۇ. پادىشاھ:

— كۆتۈر! — دەپتۇ يەنە. ھېلىقى ئادەم:

— سىز باشلىق بولۇپ، تاغنى دۈمبەمگە ئارتىپ قويۇڭلار، ئاندىن ئۆزۈم ئورنىدىن يۆتكۈبتىمەن، — دەپتۇ. پادىشاھ:

— بىز قانداق ئارتىمىز؟— دەپتۇ. شۇ چاغدا ھېلىقى ئادەم:

— سىلەر توپلىشىپ كۆتۈرەلمىگەن تاغنى مەن يالغۇز قانداق كۆتۈرىمەن؟— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

قېرىغاندا ئېچىلغان بەخت

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، خۇشال ئىكەن، خاپا ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، ئاق ئىكەن، قارا ئىكەن، دۇنيادا بىر بەختسىز قېرى بوۋاي ياشىغانىكەن. ئۇ بوۋايىنىڭ دۇنيادا قېرى ئالا ئېتىدىن باشقا يا بالىلىرى، يا مومىيى، يا ئۇرۇغ - تۇغقانلىرى يوق ئىكەن. بوۋاي كۈندە قوراي ئورۇپ، بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، ئۆزىگە ئاز - تولا نان، چاي، تۇزلارنى ئېلىپ، ئۆيىگە قايتىدىكەن. ئۇ بىر كۈنى ئۇخلاپ قېلىپ، قورايغا كەچ قاپتۇ. ئالمان - تالمان چاي قاينىتىپ، ئالدىرىغىنىدىن ئوچاقنىڭ ئالدىدىكى ئوتنى ئۆچۈرۈشنى ئۇنتۇپ، ئورغاقنى، ئارغامچىنى ئېلىپ، ئېغىلدىكى ئالا ئېتىنى مىنىپ قورايغا كېتىپتۇ. بوۋاي قوراي ئورۇپ بازاردا سېتىپ، ئىككى توقاچ، ئازراق چاي، تۇزنى ئېلىپ، ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

بوۋاي مېڭىۋەرسۇن، بىز ئەھۋالنى ئۆيىدىن كۆرەيلى. بوۋاي ئەتىگەنلىكى قورايغا كەتكەندە، ئوچاقتىكى ئوت ياندىكى قورايغا تۆتىشپ، قورايدىن كىگىزلەرگە تۇتىشپ، كىگىزدىن ئەسكى ياغاچ كارىۋات كۆيۈپ، كارىۋاتتىن قوزۇقتىكى ئەسكى جۇۋا، چاپانلار كۆيۈپ، ئۇلاردىن تورۇسىتكى بورىلار، ۋاسلار، لىملار كۆيۈشكە باشلاپتۇ. لىملار كۆيۈۋاتقاندا قوشنىلىرى كۆرۈپ ئوپۇر - توپۇر، ۋاراڭ - چۇرۇڭ بولۇشۇپ، خەلق يىغىلىپ ئۆچۈرۈشكە باشلىغاندا، لىملار ئىچىگە گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈپتۇ.

بوۋاي ئۆيگە كىلىپ، ئۆيىنى تونۇماي قاپتۇ. بۇرۇنقى ئۆينىڭ ئورنىدا تۆت تام ۋە كۈللەرلا قاپتۇ.

بوۋاينىڭ تۇرىدىغان ئۆيى بولمىغانلىقتىن، ئۇ شەھەردىن كېتىپ قاپتۇ. كەچ كىرگىچە مېڭىپتۇ ۋە ئالدىغا بىر دەريا توغرا كىلىپ قاپتۇ. دەريا بويىدا تۇنەپ، ئەتىگەندە تۇرۇپ قارىسا، دەريانىڭ بويى شۇنچىلىك ھەيۋەتلىك ئىكەن. دەريانىڭ نېرىسىدا تاغ، دەريا بويى بوستانلىق، گىلەمدەك يېشىل چىملىق ئىكەن. بوۋاي باشقا ياقتا ببرىشتىن يالتىيىپ، ياغاچلارنى يىغىپ كەپە ياساشقا باشلاپتۇ. كەپىنى ياساپ بولۇپ، دەم ئىلىپ، دەريا بويىنى ئايلىنىپ يۈرسە، ئون نەچچە قوي ئوتلاپ يۈرگۈدەك.

«ئىگىسى كەلسە ببرىۋېتەرمەن»دەپ قويلارنى يىغىپ ببقىشقا باشلاپتۇ. دەريا بويىدا يەتتە - سەككىز كۈن شۇ يەردىكى مېۋىلەرنى يىغىپ يەپ يۈرۈپتۇ. لېكىن قوينىڭ ئىگىسىدىن خەۋەر بولماپتۇ. بوۋاي بولسا:

— بۇلارنى ماڭا خۇدايىم ببرىپتۇ، — دەپ قويلارغا ئېغىل ياساپتۇ. دەريا بويىدا يەنە ئاز كۈن يۈرگەندىن كېيىن، شەھەردىن ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى — قارماق، بېلىق تۇتىدىغان تورلارنى ئەكەپتۇ. دەريادىن بېلىق تۇتۇپ هايات كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

بىر كۈنى بوۋاي بېلىق تۇتۇۋاتسا، يەتتە - سەككىز بالىنىڭ دەر-

يا بويىدىن يوغان بىر بېلىقنى سۆرەپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ، بېلىققا ئىچى ئاغرىپ، باللاردىن سورىۋېلىپ، ئۇنى سۇغا قويۇۋېتىپ، ئورنىغا باللارغا يوغان بىر قوي بېرىپ، باللارنى خۇشال قايتۇرۇۋېتىپتۇ. باللار كەتكەندە بېلىق سۇدىن چىقىپ بوۋايغا:

— ساڭا نېمە كېرەك؟ نېمە كېرەك بولسا، شۇنى تېپىپ بېرىش مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدۇ، — دەپتۇ. بوۋاي نېمە سوربشنى تاپالماي ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ قالغاندا، بېلىق:

— مەن بېلىقلار پادىشاھىنىڭ بالىسى بولىمەن، مەن سېنى دادامنىڭ ئالدىغا ئاپىرىمەن، دادام ساڭا ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى بەرسە، سەن ئۇلارغا قارامۇ قويماي، ئىشكىنىڭ تۈۋىدە بىر كۆچۈك بار، شۇنى بېرىڭ، دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالى، — دەپ جېكىلەپتۇ.

بوۋاي رازىلىق بەرگەندىن كېيىن بېلىق سۇغا كىرىپ كېتىپ، يوغان ئىككى بېلىقنى بوۋاينىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ، بوۋاينىڭ بېشىغا ئالتۇن قالپاق كىيگۈزۈپ، بىر بېلىققا مىندۈرۈپ، سۇنىڭ تېگىگە ئېلىپ كىرىپ كېتىپتۇ. بوۋاي بىر چاغدا قارىسا، قارىغايدەك يوغان بېلىقلارنىڭ ئۆچۈرىسىدە يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، قورقۇشقا باشلاپتۇ. تونۇش بېلىق بولسا:

— قورقما، ئەمدى كەلدۇق، — دەپ يوغان بىر چىرايلىق سۇ ئاستى ئۆيگە ئېلىپ كىرىپتۇ.

ئۆينىڭ ئىچىدە تېخىمۇ يوغان بېلىقلار بار ئىكەن. بوۋاي ئۆزىنى توختىتۇۋېلىپ، خاتىرجەم بولۇشقا باشلاپتۇ. بوۋاي ئاخىر بېلىقلار پادىشاھىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ خۇشال بولۇپ، ئالتۇن تاۋاقلاردا ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ئېلىپ كېلىپ بوۋاينىڭ ئالدىغا چېچىشقا باشلاپتۇ. لېكىن بوۋاي ئۇلارغا قارامۇ قويماي، پادىشاھنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرۇپتۇ. بىر چاغدا يوغان خۇرجۇننىڭ ئىككى بېشىغا تولدۇرۇپ ئەكىلىنىۋاتقان ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى ئېلىپ كەپتۇ-دە، بوۋاينىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. لېكىن بوۋاي ئۇنىڭغىمۇ قارىماپتۇ. پادىشاھ ھەيران بولۇپ:

— ئادەم بالىسىغا بۇنىڭدىن ئارتۇق يەنە نېمە كېرەك؟ بۇنىڭدىن باشقا نېمە خالايسەن؟ نېمە خالىساڭ سورا، بېرىمەن، — دەپتۇ.

— ئاشۇ كۆچۈكنى بەرسىڭىز، باشقا نەرسىلەرنىڭ كېرىكى يوق، — دەپ كۆچۈكنى كۆرسىتىپتۇ بوۋاي. بېلىقلار پادىشاھى خېلىغىچە ئويلىنىپ تۇرۇپ، ئاخىر:

— بالامنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپسەن، بوپتۇ، بەرسەم بېرەي كۆچۈكنى، — دەپ بېرىپتۇ.

پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى بويىچە يەنە ئىككى بېلىق بوۋاينى سىرتقا ئاچىقىپ قويۇپ، قايتىپ كېتىپتۇ. لېكىن بوۋاي قۇتۇلدۇرۇۋالغان بېلىق كىرىپ كەتمەي بوۋايغا:

— ئەگەر بېشىڭغا كۈن چۈشكۈدەك بولسا، مانا مۇشۇنىڭ

بىرنى كۆيدۈرسەك مەن شۇ زامان ئالدىڭدا بولىمەن، بىراق ئېسىڭدە بولسۇن، دەريانىڭ بويىدا كۆيدۈر، ــ دەپ قانىتىدىن ئۇچ تال تۈكنى يۇلۇپ بېرىپتۇ. بوۋاي خۇشال بولۇپ، ئۆيىدە كۈچۈكنى ئوچاقنىڭ يېنىغا قالدۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى قويلارنىڭ قېشىغا كېتىپتۇ. كەچ كىرگەندە قويلارنى ھەيدەپ كېلىپ، قورۇغا سولاۋېتىپ، كەپىگە كىرىپ داڭ قېتىپ تۇرۇۋىلا قاپتۇ. چۈنكى كەپىنىڭ ئىچى سەرەمجان بولۇپ، كەپىنىڭ ئوتتۇرىدا داستىخان سېلىقلىق، داستىخانىنىڭ ئۈستىدە ئۇچ تۈرلۈك تاماقنىڭ ھورى چىقىپ تۇرۇپتۇ.

بوۋاي كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ قارىسا، ھەممىسى راست. بۇ تاماقلارنى كىم ئەكەلگىنى ئويلاپ ـ ئويلاپ ھېچ تاپالمىغاندىن كېيىن، ئاستا بېرىپ تاماقلارغا ئېغىز تېگىپ كۆرسە، شۇنچىلىك تەملىك ئىكەن. بوۋاي مۇنداق تاماقلارنى ئۆمرىدە يېگەنمۇ ياكى يېمىگەنمۇ ھېچ ئېسىغا ئالالماپتۇ. ئەتىگەندە تۈرۈپ قارىسا، يەنە يېڭىلا پىشۇرۇلغان تۈرلۈك تاماق داستىخان ئۈستىدە تۇرۇپتۇ. تاماقنى يەپ بولۇپ، قويلارنى ھەيدەپ مېڭىپ كۈچۈكنى چاقىرسا، چىقماپتۇ. كىرىپ قارىسا، ياتقان جايىدىن ھېچ قىمىرلىماپتۇ. «بۇ ئۆلۈكمۇ، تېرىكمۇ؟» دەپ قولىغا ئېلىپ قارىسا جېنى بار، يۆتكەپ قويسا يەنە بۇرۇنقى جايىغا بېرىپ يېتىۋاپتۇ. قويلارنى ھەيدەپ كېتىپتۇ. چۈشلۈكى كېلىپ كەپىگە كىرسە يەنە ھەر تۈرلۈك تاماقلار تەييار تۇرغان ئىكەن. بوۋاينىڭ كۆڭلىدە ھەر تۈرلۈك ئەندىشىلەر پەيدا بوپتۇ. تاماقلارغا قارايمۇ قويماي، قېرى ئېتىغا مىنىپ كۈچۈكنى چاقىرسا چىقماپتۇ. شۇ كۈنى قويلارنى كەچ ھەيدەپ كەپتۇ. ئېغىلغا ھەيدىسە كىرمەي، ھەر ياققا پىتىراپ قېچىشقا باشلاپتۇ. كۈچۈكتىن ئاز بولسىمۇ ياردەم كېلەمدىكىن دەپ چاقىرسا، ئۈمۇ چىقماپتۇ. «شۇنچە ئالتۇنلارنى بەرسە ئالماستىن، مۇشۇ ئۆلۈمتۇك بىر كۈچۈكنى ئالدىممۇ؟» دەپ تېرىكىپ ـ بوغۇلۇپ يۇرۇپ قويلارنى ئارانلا سولىۋاپتۇ.

ھېرىپ ـ ئېچىپ كەپىگە كىرسە، يەنە تاماقلار داستىخان ئۈستىدە تۇرغان، ئوچاقنىڭ ئالدىغا قارىسا، كۈچۈك تۈگۈلۈپ ياتقان، ئاچچىقىدا كۈچۈكنى بىرنى تېپىپ، تاماققا قاراپ، قوسقى تېخمۇ ئېچىپتۇ. قوسقىنى تويغۇزۇپ، يېنىچە يېتىپ: «بۇ تاماقلارنى كىم ئېتىدىغانلىقىنى ئەتىلىككە بىلىۋالاي» دەپ ئويلاپ، ئۇخلاپ قاپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە تۇرۇپ قويلارنى ھەيدىگەن بولۇپ، ئۆزى دەل ـ دەرەخ بار يەرگە كىرىپ قاراپ تۇرۇپتۇ. لېكىن ھېچ نەرسە كۆرۈنمەپتۇ. چۈشكىچە ماراپ ھېچ پايدا چىقىرالماي، كەپىدە ئەتىگەنلىكى ئېلىپ قويغان تاماقلارنى يەپ، قويلارنىڭ قېشىغا بارماقچى بولۇپ كەپىگە كىرسە، يەنە تاماقلار تەييار تۇرغانىكەن. چۈشتىن كېيىن يەنە ماراپ يېتىپ زېرىكىپ ـ تېرىكىپ، پۇتىنىڭ ئۇچى بىلەن كەپىگە ئاستا يېقىنلىشىپ ئىچىگە قارىسا، كەپىنىڭ ئىچىدە ئون سەككىز ياشلىق، ئون تۆت كۈنلۈك ئايغا ئوخشاش چىرايلىق كەلگەن بىر قىز بېلىقنىڭ بېلىدەك بېلى بىلەن تولغىنىپ، كېيىكتەك چاققانلىق بىلەن ھەرىكەت قىلىپ، ئۇيىاقتىن بۇ-

ياقا نېمىلەرنىدۇ توشۇپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. يۈگۈرەپ كىرىپ قىزنىڭ ئىككى بىلىكىدىن چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ:

— سىز كىم بولىسىز؟ نەنىڭ قىزى، قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟— دەپ سوئاللارنى ئۈستى - ئۈستىگە ياغدۇرۇۋېتىپتۇ، پەرىلەردەك چىرايلىق شوخ كەلگەن قىز:

— مەن پۈتكۈل بېلىقلار پادىشاھىنىڭ قىزى بولىمەن. مېنى دادام پەقەت ئىنىمنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇۋالغىنىڭىز ئۈچۈنلا سىزگە بەرگەن، سىز ئېلىپ كەلگەن كۈچۈك مەن بولىمەن، — دەپ قىزىلگۈلدەك قىزىرىپ يەرگە قارايتۇ.

— ئۇنداق بولسا، ماڭا قىز بولۇپ قېلىڭ، ماڭا سىزدەك بىر قىز كېرەكتى، — دەپ تۇ بوۋاي.

— ماقۇل، ئاتا، مەن بۇگۈندىن باشلاپ سىزنىڭ قىزىڭىز بولىمەن. ھازىر مۇنۇ كەپىنىڭ ئۇرنىدا يوغان چىرايلىق بىر ئۆي پەيدا بولىدۇ، — دەپتۇ قىز.

— ھوي، قىزىم، ئۇنداق ئۆينى بىزگە كىم سېلىپ بېرىدۇ؟

— قورقماڭ، ئاتا، ھازىر پەيدا بولىدۇ. سىز كۆزىڭىزنى يۇمۇپ تۇرۇڭ، مەن تالاغا چىقىپ، سىزنى چاقىرغاندا چىقىڭ، — دەپ قىز سىرتقا چىقىپ، ياغاچ بىلەن يەرنى كولاپ، توپىسىنى چېچىپ، ياغاچنى يەرگە ئۇچ قېتىم ئۇرغانىكەن، كەپىنىڭ ئۇرنىدا يوغان، چىرايلىق ياغاچ ئۆي پەيدا بوپتۇ. قىز سىرتتا تۇرۇپ ئاتىسىنى چاقىرغانىكەن، بوۋاي كۆزىنى ئاچسا ئالامەت بىر دۇنيانىڭ ئىچىدە قالغاندەك ھەيران بولۇپ، قاراپلا قاپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ سىرىنى سورىسا، قىز:

— مېنى دادام ئون بەش يىل ئوقۇتتى. مەن ئۇستازلىرىمدىن ئون بەش يىلدا قىرىق بىر مىڭ تۈرلۈك ھۈنەر ئۆگەندىم، — دەپتۇ.

بوۋاي بىلەن قىزنىڭ ھاياتى بەختلىك ئۆتۈشكە باشلاپتۇ.

ئەمدى بىز شۇ مەملىكەتنىڭ پادىشاھىدىن سۆز ئاچلاپ كۆرەيلى:

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ قىرىق بىر ۋەزىرى بىلەن شىكارغا چىققانىكەن. ئۇلارنىڭ ئوزۇقلۇقى تۈگەپ قاپتۇ. ئوزۇق تۈگىگەن

كۈنى ئۇلار ھەپتىمە ئۇچرىتالماي كېلىۋاتسا، ئالدىدىن بىر بۆدۈنە چىقىپتۇ. قىرىق ئىكىسى قىرىق ئىككى ياقتىن ئېتىپ، بۆدۈنىنى ئولجا قىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئوتى يوق بولغانلىقتىن، بۆدۈنىنى پىشۇرالماي تۇرسا، يىراقتىن ئىسنىڭ چىققانلىقىنى كۆرۈپ، پادىشاھ بىر ۋەزىرگە:

— سەن مۇشۇ بۆدۈنىنى ئىس چىققان يەردە پىشۇرۈپ كەلگىن، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

ۋەزىر ئىس چىققان ئۆيگە بارسا، بىزگە تونۇش بوۋاي بىلەن قىز ئۆيدە ئىكەن. ۋەزىر كىرىپ:

— مۇنۇ بۆدۈنىنى مۇشۇ يەردە پىشۇرۈڭلاي، — دەپ بولغان ۋەقەنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. بوۋاي:

— ئوچاقتا پىشۇرۇڭال، — دەپتۇ.

ۋەزىر ئوچاققا ئوت قالاپ بۆدۈنىنى ئۆتلەشكە باشلاپتۇ، قىزنى كۆرۈپ چىرايلىقلىقىغا ھەيران بولۇپ، قىزغا قاراپ ئولتۇرۇپلا قاپتۇ. بىر چاغدا «تۇر» دېگەندەك قىپتۇ. ئىرغىپ تۇرسا، ئۆتلەۋاتقان بۆدۈنە كۆيۈپ تۈگەپتۇ. ۋەزىر پادىشاھتىن قورقۇپ، يىغلاشقا باشلاپتۇ. قىز:

— خاپا بولماڭ، مەن ھازىر سىزگە بۆدۈنە تېپىپ بېرىمەن، — دەپ ئۇندىن ئازراق ئېلىپ، سۇت ئارىلاشتۇرۇپ خېمىر يۇغۇرۇپ، خېمىردىن كىچىككىنە بىر بۆدۈنە ياساپ، پىشۇرۇپ بېرىپتۇ.

ۋەزىر خۇشاللىقىدىن رەھمەتلەرنى ئېيتىپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ پادىشاھنىڭ قېشىغا كېتىپتۇ. خېمىردىن ياسالغان بۆدۈنىنى پادىشاھقا ئاپىرىپ بەرگەنىكەن، پادىشاھ يەپ، تويۇپ ۋەزىرلىرىگە بەرسە، ئۇلارمۇ تويۇپ كېتىپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ، ۋەزىردىن سوراپتۇ:

— سەن بۇ بۆدۈنىنى قانداق پىشۇردۇڭ؟ بىر بۆدۈنىگە ھەممەمىز تويۇپ كەتتۇق. بۇنىڭ قانداق سىرى بار؟— دەپتۇ.

ۋەزىر:

— ئەي شاھلارنىڭ شاھى، بىزنىڭ ئۇلۇغ شاھىمىز، ئەگەر مېنىڭ بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىڭىز، ھەممىسىنى ئېيتىپ بېرىمەن، — دەپ پادىشاھنىڭ پۇتىغا يېقىلىپ يالۇرۇپتۇ، پادىشاھ:

— ئېيت چاپسان، كەچتىم!— دەپتۇ.

— مەن بىزنىڭ ئېتىۋالغان بۆدۈنىنى ئېلىپ، سىز كۆرسەتكەن يەرگە بارسام، دەريا بويىغا سېلىنغان يوغان، چىرايلىق بىر ياغاچ ئۆي ئىكەن. مەن ئۇ ئۆينىڭ چوڭ بىر بايىنىڭ يازدا دەم ئالىدىغان يېرىمكەن دەپ ئىچىگە كىرسەم، قېرى بىر بوۋاي بىلەن بىر قىز ئولـ

تۇرۇپتۇ، ــ دەپ ۋەزىر بولغان ۋەقەنى باشتىن - ئاياغ ئېيتىپ بېرىپتۇ، ــ بىز يەپ تويۇپ كەتكىنى ئاشۇ قىزنىڭ قولىدىن چىققان «بۆدۈنە»، ــ دەپتۇ سۆزىنى ئاياقلاشتۇرۇپ ۋەزىر.

پادىشاھ قىزغا غايىبانە ئاشىق بولۇپ، ئاھ ئۇرۇپ ئوردىغا بېرىپ:

ــ شۇ قىزنى ئالغىنىم ئالغان! ھازىر بېرىپ بوۋاينى ئېلىپ كېلىڭلار!ــ دەپ ئەلچىلەرنى ئەۋەتىپتۇ. ئەلچىلەر بوۋاينى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلگەنكەن، پادىشاھ:

ــ سىزنىڭ قىزىڭىزغا مۇشۇ مەملىكەتنىڭ پادىشاھى ئاشىق ئىكەن. سىز شۇ پادىشاھنى كۆيۈ ئوغۇللۇققا لايىق كۆرەمسىز؟ــ دەپتۇ.

ــ ياق، مەن دۇنيادىكى بار - يوق بىر تال قىزىمنى پادىشاھقا بەرمەيمەن، ئۆز خەلىدىكى ئۆزۈمدەك ئاددىي دېھقان يىگىتكە بېرىمەن!ــ دەپتۇ بوۋاي.

ــ ئەگەر بەرمىسەڭ كۆچ بىلەن ئالىمەن!

ــ قولىڭىزدىن كەلسە ئېلىڭ! قىزىمنىڭ خىلى سىز ئەمەس.

پادىشاھ بوۋايغا مايىلىق سۆزلىرىنىمۇ ئېيتىپتۇ، ئۆلتۈرىمەن دەپمۇ قورقىتىپتۇ. لېكىن بوۋاي پەرۋا قىلمىغانلىقتىن، نېمە قىلىشنى بىلمەي، بېشىنىڭ ئېچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپتۇ. ئۇچ كۈن ئۆتكەندە پادىشاھ بوۋايغا قىرىق تۆگىگە قىممەت باھالىق يۈكلەرنى ئارتىپ ئەۋەتىپتۇ. بوۋاي بىلەن قىز:

ــ بىزگە بايلىقىڭىز كېرەكى يوق، بىز پادىشاھتەك دۇنياغا بېرىلمەيمىز، بىزگە ئۆزىمىزنىڭ ماڭلاي تەرىمىزدىن تاپقانلىرىمىز يېتىپ ئاشىدۇ، ھازىرلا بۇ نېمىلىرىڭلارنى يوقىتىڭلار!ــ دەپ قايتۇرۇۋېتىپتۇ.

بىر ھەپتە ئۆتكەندە پادىشاھ ئوڭ قول ۋەزىرلىرىنىڭ ئەقلى بىلەن بوۋاينى چاقىرتىپ:

ــ مېنىڭ بىر شەرتىم بار، شۇنىڭغا قانداق قارايسەن؟ــ دەپتۇ. بوۋاي:

ــ ئاڭلاپ باقايلى، ــ دەپتۇ. بۇنىڭغا خۇشال بولغان پادىشاھ:

ــ بىز ئات چېپىشتۇرىمىز. ئەگەر مېنىڭ ئېتىم ئۆتۈپ كەتسە، مەن سېنىڭ قىزىڭنى ئالىمەن، ئەگەر سېنىڭ ئېتىڭ ئۆتۈپ كەتسە، سەن مېنىڭ بىر ئايالىمنى ئالسەن، ــ دەپتۇ.

بوۋاي رازىلىق بىلدۈرۈپ، ئۆيگە خاپا ھالدا قايتىپتۇ. ئاخشىمى قوناقنى كۆپ بېرىدىغانلىكتىن، قېرى ئات ئۆزىنى كۆتۈرەلمەي يېتىپ قاپتۇ. بوۋاي تېخىمۇ خاپا بولۇپ ئۆيگە كىرسە، قىز نېمە بولغانلىقىنى سوراپتۇ، بوۋاي ۋەقەلەرنى بىر - بىرلەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ــ ئىنىم بىرنېمىلەرنى ئېيتمىغانمىدى؟ــ دەپتۇ قىز.

— ئېيتقان، ئېيتقان، — دەپ بوۋاي دەريا بويىغا بېرىپ بىر تال تۆكنى كۆيدۈرگە-
نىكەن، بېلىق چىقىپ:

— نېمە بولدى، نېمە ۋەقە؟— دەپ سوراپتۇ.

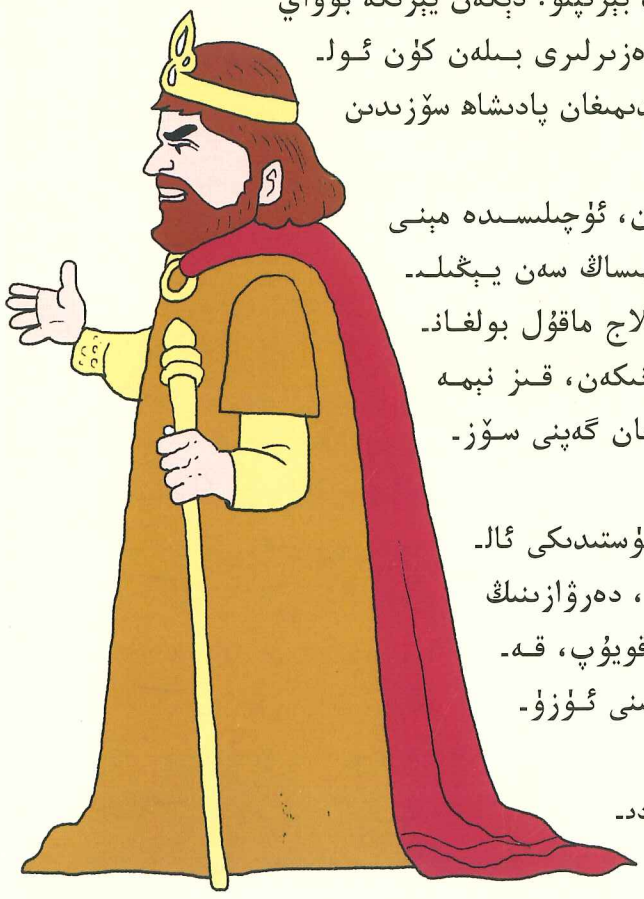
بوۋاي بولغان ۋەقەلەرنى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن بېلىق:

— قورقما، خاتىرجەم ئۆيۈڭگە بارغىن، بىر گەپ بولۇپ قالار، — دەپ يېنىپ سۇغا كىرىپ كېتىپتۇ.

بوۋاي ئالدىراش ئۆيىگە كەلسە، هويلىسىدا تۆلپاردەك بىر ئات باغلاقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، خۇشاللىقىدا ئاتقا مىنمەكچى بولۇپ، ئاتنىڭ تىزگىنىنى تۇتالماي تۇرسا، قىز چىقىپ ئاتقا مىنگۈزۈپ قويۇپتۇ-دە، ئېگەرگە بوۋاينى چىڭ باغلاۋېتىپ:

— ئەمدى كېتىۋېرىڭ، — دەپ ئاقيول تىلەپ قاپتۇ. بوۋاي ئوردىغا بارسا، پادىشاه تەييار تۇرغانكەن.

— بىز ئۇچ كېچە - كۈندۈزلۈك يەرگىچە چېپىشىمىز، — دەپتۇ پادىشاه. ئۇلار شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ ئاتلىرىنى قويۇپ بېرىپتۇ. دېگەن يېرىگە بوۋاي چۈش بولماي يېتىپ بېرىپتۇ، پادىشاه ۋەزىرلىرى بىلەن كۈن ئولتۇرغاندا ئاران يېتىپ كەپتۇ. بۇنىڭغا چىدىمىغان پادىشاه سۆزىدىن تېنىپ:

— ئەمدى مەن ئۇچ قېتىم مۆكمەن، ئۇچىلىسىدە مېنى تېپىۋالساڭ، مەن يېڭىلدىم، ئەگەر تاپالمىساڭ سەن يېڭىلىسەن، — دەپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭغىمۇ نائىلاج ماقۇل بولغاندىن كېيىن، ئۆيىگە كېلىپ خاپا ئولتۇرغانكەن، قىز نېمە بولغانلىقىنى سوراپتۇ. بوۋاي هەممە بولغان گەپنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن قىز:

— پادىشاه ئوردا دەرۋازىسىنىڭ ئۈستىدىكى ئالتۇن قەپەسگە بۇلبۇل بولۇپ كىرىۋالدۇ، دەرۋازىنىڭ ئوڭ يېقىدا شوتا بار، سىز شۇ شوتىنى قويۇپ، قەپەسنى ئېلىپ، ئىچىدىكى بۇلبۇلنىڭ بوينىنى ئۈزۈۋېتىڭ، — دەپ ئەقىل ئۆگىتىپتۇ.

ئەتىسى بوۋاي ئوردىغا بارسا، پادىشاهنىڭ مۆكۈپ كەتكەنلىكىنى ئوردا-

دىكىلەر ئېيتىپتۇ. دەرۋازىنىڭ ئالدىغا بارسا، دەرۋازا ئۈستىدىكى ئالتۇن قەپەستە بىر بۇل-بۇل شۇنچىلىك مۇڭلۇق سايراۋېتىپتۇكى، ھەتتا بوۋاي ئۆزىنى بىر دەم يوقىتىپ قويۇپتۇ. بارلىق كۈچىنى يىغىپ، شوتىنى قويۇپ، قەپەسنىڭ ئىچىدىكى بۇلبۇلنىڭ بېشىنى تۈتۈپ يۇلاي دەپ تۇرغاندا:

— ۋاي.. ۋاي! توختا.. توختا!— دەپ پادىشاھ ئەكسىگە كەپتۇ، — بۇگۈن بىرنېچە كۈنى مەن يېڭىلدىم، ئەتە يەنە مۇكىمەن.

بوۋاي ئۆيىگە بېرىپ، ۋەقەنى قىزغا سۆزلەپ بەرگەنكەن، قىزى:

— ئەتە پادىشاھ ئوردىنىڭ كەينىگە سېلىنغان ئەسكى ئۆيگە مۇكۈۋالىدۇ، سىز شۇ ئۆيگە كىرسىڭىز، ئۆينىڭ ئىچىدە يوغان ئاق ئىتلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قارا ئىت كىرگەن ئادەمنى يەۋەتكۈدەك ھاۋشىپ ئېسىلىدۇ، سىز قىلچە قورقماي، قارا ئىتنىڭ ئىككى قۇلىقىدىن تۇتۇپ، بوغۇزلۇۋېتىڭ، — دەپتۇ.

ئەتىسى بوۋاي ئوردىغا بارسا، پادىشاھ مۇكۈپ بوپتۇ. بوۋاي ھېچ ياقىقا قارىماي، ئوردىنىڭ كەينىدىكى ئەسكى ئۆيگە كىرسە، ئىككى چەتتە ئىككى ئاق ئىت، ئوتتۇرىدا قارا ئىت بىلەكتەك زەنجىر بىلەن باغلاقلىق ئىكەن. بوۋاي كىرىشى بىلەنلا، ئىتلار شۇلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، زەنجىرلىرىنى ئۈزۈۋەتكۈدەك ئېتىلىپ ھاۋشىپتۇ. بوۋاي بارلىق كۈچ - غەيرىتىنى يىغىپ، قارا ئىتنىڭ ئىككى قۇلىقىدىن تۇتۇپ، بېسۋېلىپ، يەرگە نەقتاپ، ئۆيىدىن ئېلىۋالغان پىچىقىنى چىقىرىپ بوغۇزلاي دەپ تۇرسا، ئىت ئادەم سىياقىغا كېلىپ:

— ھوي.. ھوي، توختا، توختا! بولدى.. بولدى، يېڭىلدىم!— دەپ ۋارقىراپ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ.

بوۋاينىڭ پادىشاھقا ئىچى ئاغرىپ، پادىشاھنى قويۇۋېتىپتۇ. پادىشاھ قورقۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن «ئەگەر ئۈچىنچى قېتىم مۇكسەم، بۇ مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن جانىڭ بارىدا بۇنىڭدىن چاپسانراق قۇتۇلاي» دەپ، توققۇز خوتۇنىنىڭ ئەڭ كىچىكىنى بوۋايغا بېرىپتۇ. بوۋاي پادىشاھنىڭ ئايالىنى ئېلىپ، ئىككى يىلدىن كېيىن قىزىنى ئۆز رازىلىقى بىلەن دېھقانچىلىققا داڭقى كەتكەن بىر يىگىتكە بېرىپ، بەختلىك ھايات كەچۈرۈپتۇ.

تاغ ئىچىدىكى تاغ

بىر قىز باشقىلارغا چاكار بولۇپ ئىشلەش ئۇچۇن شەھەرگە كىرىپتۇ. بىر مۆتىۋەر ئۇ-نى چاكارلىققا ئېلىپ، ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. ئىشكىتىن كىرىشى بىلەنلا مۆتىۋەر ئۇنىڭغا بە-زىبىر ئالاھىدە ئىشلارنى ئۆگەتمەكچى بوپتۇ. چۇنكى ئۇنىڭ ئۆيىدىكى نەرسىلەرنىڭ ئىسمى باشقىلارنىڭكى بىلەن ئوخشمايدىكەن. ھەممە نەرسىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئالاھىدە ئاتىلىشى بار ئىكەن. مۆتىۋەر قىزدىن:

— سەن مېنى نېمە دەپ ئاتىماقچى؟— دەپ سوراپتۇ.

— سىلىنى غوجايىن ياكى ئەپەندى دەپ چاقىراي، قايىسىنى خالىسىلا شۇنى دەي بېگىم، — دەپتۇ قىز.

— توغرا ئەمەس، مېنى «بەگلەرنىڭ بېگى» دەپ ئاتىشىڭ كېرەك، چۇنكى مەن بارلىق بەگلەرنىڭ بېگى، — دەپتۇ مۆتىۋەر. ئاندىن كارىۋاتنى كۆرسىتىپتۇ،

— خوش، ئەمدى بۇنى نېمە دەپ ئاتىماقچى سەن؟

— ئۇخلاش ئورنى ياكى كارىۋات دېسەكمۇ بولىدۇ. ئۆزلىرى نېمە دېسىلە شۇ بېگىم.

— توغرا ئەمەس، بۇنى «ئاق غاز» دەپ ئاتايمىز، ھە، ئەمدى بۇنى نېمە دەي-مىز؟— مۆتىۋەر ئۆزىنىڭ ئىشتىنىنى كۆرسىتىپتۇ.

— ئىشتان ياكى شىم دېسەكمۇ ئوخشاش، سىلىچە نېمە دېسەم بولىدىكەن؟

— ئۇنى «قوش تۇرۇبا» دېگىن. يەنە سوراپ باقاي، بۇنى نېمە دەپ ئاتىماقچى سەن؟— مۆتىۋەر مۇشۇكنى كۆرسىتىپتۇ.

— مۇشۇك ياكى ئاسلان دېسەكمىكىن، ئۆزلىرى نېمە دېسىلە شۇ بېگىم.

— بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى «بۇرۇت قويۇۋالغان كىچىك مايمۇن» دېيىشىڭ كېرەك.

— ھە، بۇنچۇ؟— مۆتىۋەر ئوچاقتىكى ئوتنى كۆرسىتىپتۇ.

— يالقۇن ياكى ئۇچقۇندۇ، ئۆزلىرى نېمە دەيلىكىن.

— ئۇنى «قىزىل رەڭلىك كىچىك خوراز»دەپ ئاتىشىڭ كېرەك. ھە، بۇنچۇ؟— ئۇ سۇنى كۆرسىتىپ.

— سۈزۈك سۇ ياكى پاكىز سۇ دېسەكمۇ بولىدۇ. ئۆزلىرى بېكىتسىلە بېگىم.

— يەنە خاتا دېدىڭ. بۇنى «پاكلىقنىڭ مۇقەددەس بۇلىقى» دەيمىز. ھە مېنىڭ بۇ ئۆيۈمنى نېمە دەپ ئاتايسەن؟

— ئۆي ياكى تۇرالغۇ دېسەك بولار، يەنىلا ئۆزلىرى دېگەنلىرى تۈزۈك.

— ئۇنى «تاغ ئىچىدىكى تاغ» دەپ ئاتىشىڭ كېرەك.

يېرىم كېچە بولغاندا ئالاقزادە بولغان چاكار ژارقىراپ - جارقىراپ غوجايىنىنى ئويغىتىتۇ:

— ۋاي، بەگلەرنىڭ بېگى! ئۆزلىرى تېزدىن ئاق غازلىرىدىن چۈشۈپ، قوش تۇرۇبىنى كىيسىلە! قىزىل رەڭلىك كىچىك خوراز بۇرۇت قويغان كىچىك مايمۇننىڭ قۇيرۇقىغا چۈشۈپ كەتتى. تېز بېرىپ پاكلىقنىڭ مۇقەددەس بۇلىقىنى ئېلىپ كەلمىسلە، قىزىل رەڭلىك كىچىك خوراز سىلىنىڭ تاغ ئىچىدىكى تاغلىرىنى يەۋېتىدىغان بولدى!

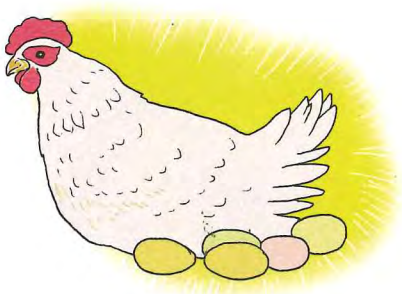

ئاچ كۆز باي

زامانه زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ بولغان چاغلارنىڭ بىرىده، بىر مالنى ئىككى، بىر پۇلنى ئۇچ قىلغىچه جېنى سرقىراپ، كۆزىدىن ياش ئېقىپ تۇرىدىغان سوپى دېگەن بىر باي بولغانكەن. ئۇنىڭ قېينئانسىنىڭ گۆھەر تۇغدىغان بىر ھېكىينى بار ئىكەن. تەلىيگە يارىشا قېينئانسى ئۆلۈپ كېتىپ، گۆھەر تۇغۇدىغان ئاق ھېكىيان ئۇلارغا مىراس بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ھېكىيان ئادەتتى بويىچه كۈندە بىردىن گۆھەر تۇخۇم تۇغۇپ تۇرۇپتۇ. باي بۇ گۆھەرنى سېتىپ، دۇكان ئېچىپتۇ ۋە كۈندىن - كۈنگە سودىسى ياخشى بولۇپ، دۇكىنى تۇرلۇك مالىلار بىلەن تولۇپتۇ-دە، بارا - بارا بايلار ئىچىدە ئابرۇيى كۆتۈرۈلۈپتۇ.

بۇنى كۆرگەن باي توخۇنىڭ كۈندە تۇغىدىغان بىر تۇخۇمغا قانائەتلەنمەي، توخۇنىڭ ئىچىدىكى بارلىق گۆھەرنى ئېلىپ، بىردىنلا پۈتكۈل دۇنيادىكى ئېسىل خەزىنىلىرى بار بايلار قاتارىغا ئۆتۈشنى ئويلاپتۇ-دە، ئايالىدىن ئوغرىلىقچه ئاق ھېكىياننى سويۇپتۇ، لېكىن ھېكىياننىڭ ئىچىدىن باي كۈتكەن گۆھەرلەرنىڭ بىرىمۇ چىقماپتۇ.

تاي بىلەن بالا

بۇرۇن بۇرۇندا، تېرىق تۇلۇمدا، يېتىم بۇلۇڭدا چاغدا بىر ئەر ـ ئايال ياشاپتۇ. ئۇلار-نىڭ بىردىنبىر ئارزۇلۇق ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ بالىسى زېرەك، تۇيغۇن، سۆزگە ئۇستا، ئەقىل-لىك ئىكەن. ئاتا ـ ئانىسى بالىسىنى شەھەردىكى مەدرىسەلەرنىڭ بىرىدە ئوقۇتۇپتۇ. مەدرە-سەدە ئاز كۈن ئوقۇپلا، بارلىق بالىلاردىن ياخشى ئوقۇپ، ئۆتۈپ كېتىپتۇ. شۇنداق كۈنلەر-نىڭ بىرىدە ئانىسى ۋاپات بولۇپ كېتىپ، كۆپ ئۆتمەيلا، دادىسى باشقا ئايالغا ئۆيلىنىۋاپتۇ.

بىر كۈنى دادىسى بالىسىغا ئات ئېلىپ بەرمەكچى بولۇپ، بازارغا بېرىپ ئات تاللاپتۇ. ئاتا ـ بالىغا شۇنچىلىك ياخشى ئاتلار ئۇچراشسىمۇ، بالىسى ئۇلارنى ياراتماي، ئۇچىنچى كۈن دېگەندە ئۇلارغا ئوروق چاپاق بىر تاي ئۇچرىشىپتۇ. بالا شۇ تاينى ئالمەن دېگەنە-كەن، دادىسى دەسلەپ ئۇنىماپتۇ، لېكىن بالا يىغلاپ تۇرۇۋالغانلىقتىن، يالغۇز ئوغلىغا قە-يالماي، تاينى بالىسىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. بالا خۇشال ئۆيگە كېلىپ، تاينى كۈن كۆرسەتمەي قىرىق بىر كۈن باققاندا، ئۇ ئاجايىپ بىر تۇلپار بولۇپ چىقىپتۇ.

بالا چوڭ بولغانسېرى ئۆگەي ئانىنىڭ بالىغا نەپرىتى كۈندىن ـ كۈنگە كۈچەيىپتۇ. ئاخىر بالىنى كۆزدىن يوقىتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ.

بالا كۈندە مەدرىسىدىن يانغاندا تاينى يوقلاپ، ئاندىن ئۆيگە كىرىدىكەن. بىر كۈنى ئادەتتى بويىچە تاينىڭ يېنىغا كىرسە، ئۇ يىغلاپ تۇرغانكەن.

ــ نېمە بولدى؟ نېمىگە يىغلايسەن؟ــ دەپ ھەيران بولۇپ سوراپتۇ بالا. تاي:

ــ بۇگۈن ئۆگەي ئاناڭنىڭ پەيلى بۇزۇلدى. سېنى ئۆلتۈرۈشنىڭ كويىغا كىردى. بۈ-گۈن ساڭا ئاتاپ ئوغا سېلىپ مانىتا ئېتىپ قويدى، سەن ئۆيگە كىرگەندە ئۆگەي ئاناڭ خۇ-شال بولۇپ «مانىتا يە!» دەپ بېرىدۇ. سەن «تالادا يەيمەن» دەپ تالاغا ئېلىپ چىقىپ، قاسساپ خوشناڭلارنىڭ ئىشىغا بېرىۋەت. شۇندىلا سېنىڭ ھاياتىڭ ساقلىنىپ قالىدۇ، ــ دەپ ئۆگىتىپتۇ. دېگەندەك، بالا ئۆيگە كىرىشى بىلەنلا، ئۆگەي ئانىسى خۇشاللىق بىلەن بالىسىغا:

ــ ساڭا مانىتا ئېتىپ قويغان، مانا يە، ــ دەپ ئېلىپ قويغان مانىتىنى بەرگەنكەن، بالا:

ــ ئۆينىڭ ئىچى ئىسسىقكەن، تالادا يەيمەن، ــ دەپ ھويلىسىدا يۈرگەن قاسساپنىڭ ئىتلىرىغا تاشلاپ بەرگەنكەن، ئىتلار يەپ بولۇپلا غىڭشىپ يىقىلىپ، قېتىپ قاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بالا مەدرىسەدىن قايتىپ، ئېغىلدىكى ئېتىنىڭ يېنىغا كىرىپ، يەنە ئۇنىڭ يىغلاپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

— يەنە نېمە بولدى؟— دەپ سورىسا:

— ئاناڭ بۈگۈن ئۆيۈڭلەرنىڭ بوسۇغىسىغا ئورا كولاپ، ئىچىگە قوقاس سېلىپ قويدى، ئىچىگە چۈشۈپ كەتسەڭ ھاياتلىڭ شۇ يەردە تۈگەيدۇ، — دەپتۇ ئات.

— نېمە ئامال بار؟

— سەن ئۆيگە كىرمەي تۇرۇپ ئاناڭغا قاراپ: «بۈگۈن بىزگە موللام مۇنداق ئويۇن ئۆگەتتى» دەپ بوسۇغىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ كەت. چىقىدىغان ۋاقتىتىمۇ شۇنداق قىل. سېنىڭ ئورنىغا چۈشمەيدىغانلىقىڭغا كۆزى يېتىپ، ئورنىنى تىندۇرۇۋېتىدۇ، — دەپتۇ ئات.

بالا ئۆيگە كىرسە، دېگەندەك بوسۇغىسى يېڭى سۇۋالغانكەن. ئۆگەي ئانا بالىنى كۆرۈپ:

— ئۆيگە كىر، بوسۇغىنى دەسسەۋەرگىن، قېتىشىپ قالدى، — دېگەنكەن، بالا:

— ئانا، بۈگۈن بىزگە موللام مۇنداق ئويۇن ئۆگەتتى قارىڭ، — دەپ بوسۇغىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. چىقىدىغان ۋاقتىتىمۇ شۇنداق دەپ سەكرەپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. كەچقۇرۇن ئورنىنى تىندۇرۇپ، بۇرۇنقىدەك قىلىۋەتكەندىن كېيىن بالىنىڭ كۆڭلى تىنىپتۇ. ئاردىدا يەنە خېلى كۈنلەر ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بالا خېلى ئەقىلگە كىرىپتۇ. بىر كۈنى ئېتىنىڭ يەنە يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

— بۈگۈن ئاناڭ ساڭا چاپان تىكىپ قويدى. سەن ئۇنى كىيمە. چۈنكى چاپاننىڭ ھەممە يېرىدە ئوغا بار. چاپاننى كوچىغا ئاپىچىقىپ كۆمۈپ تاشلا، — دەپتۇ.

دېگەندەك، ئۆيگە كىرسە، ئۆگەي ئانا چاپان تىكىپ قويغانكەن، چاپاننى ئېلىپ:

— تالادا كىيمەن، — دەپ ئېلىپ كوچىغا چىقىپ، بىر ئېرىقنىڭ بويىنى كولاپ، كۆمۈپ تاشلاپتۇ.

ئۆگەي ئانا بالىنى يوقىتىشنىڭ ھېچبىر ئامالىنى تاپالمىغاندىن كېيىن، ئاۋۋال ئاتنى يوقاتماي تۇرۇپ، بالىنى يوقىتالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ. بىر كۈنى ئۆگەي ئانا يالغان

ئاغرىپ يېتىۋالغاندا، يولدىشى ئاتاقلىق تېۋىپلارنى چاقىرتىپ كۆرسەتسىمۇ، ھېچقايسىسى ئاغرىقىنى تاپالمايتۇ. بىر تېۋىپ ئاغرىقىنى تاپالماي ھەيران تۇرغاندا، ئۆگەي ئانا ئۇ تېۋىپقا:

— سىز يولدىشىمغا: «ئەگەر ئايالىڭىز قىرىق بىر كۈن كۈن نۇرىنى كۆرمىگەن ئاتنىڭ گۆشىنى يېسە سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدۇ» دەڭ، دەپ سۆز ئۆگىتىپ، نۇرغۇن ئالتۇنلارنى بېرىپتۇ.

تېۋىپ ئايالنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەممىسىنى يولدىشىغا ئېيتقانكەن، ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمەي، ئويلىنىپ قاپتۇ. يولدىشىنىڭ شۇنداق ئويلىنىپ، قىينىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن ئۆگەي ئانا:

— مېنى ساقايمىسۇن دېسىڭىز، ئاتنى سويماڭ، ئەگەر مەن كېرەك بولسام، بىر ئاتنى نېمانچىۋالا ئاياپ كەتتىڭىز؟ جان بولسا ئۇنداق ئاتتىن نەچچىسى كېلىدۇ، — دەپ ئېردىنىڭ بېشىنى قايمۇقتۇرۇشقا باشلاپتۇ.

ئاخىر بالىنىڭ دادىسى ئاتنى سويماقچى بوپتۇ. بالا مەدرىسەدىن قايتىپ ئېتىنىڭ يېنىغا كىرسە، ئات يىغلاۋاتقانكەن. نېمە بولغانلىقىنى سورىغاندا:

— مەن سېنى ئۇچ ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇردۇم، سەن ئەمدى مېنى بىر ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇر. داداڭ مېنى ئەتە سويماقچى. تېۋىپ ئاناڭغا مېنىڭ گۆشۈمنى يېيىشكە بۇيرۇدى. ئاناڭ گۆشۈمنى يېمەكچى، — دەپتۇ تاي.

— مەن سېنى قۇتۇلدۇرۇشقا ھەرقاچان تەييار، بىراق قۇتۇلدۇرۇشنىڭ يولىنى ئېيتىپ بەر.

— ئەتە سەن ئوقۇشۇڭغا بېرىۋەرگىن، ئەمما قۇلىقىڭنى ئۆيگە تىكىپ تۇر، مېنى داداڭ ئوقۇردىن يەشكەندە بىر كىشنەيمەن، ئېلىپ چىققان ۋاقىتتا ئىككىنچى قېتىم كىشنەيمەن، پۇتلىرىمنى باغلىغاندا ئۇچىنچى قېتىم كىشنەيمەن، ئەگەر ئۇچ كىشنىگىچە ئۆيگە يېتىپ كەلمىسەڭ، مېنىڭدىن تامامەن ئايرىلىسەن، — دەپتۇ تۇلپار.

بالا ئەتىسى ئوقۇشقا بارمايمەن دېگىنىگە قارىماي، ئانىسى ئەۋەتىۋېتىپ، ئاتنى سويۇشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. مەدرىسەدە قەپەستىكى قۇشتەك نېمە قىلارىنى بىلمەي، مىڭبىر ئويلارغا بېرىلىپ ئولتۇرغاندا، ئات ئاچچىق بىر كىشنەپتۇ. بالا موللىسىدىن تالاغا چىقىپ كىرىشنى سورىغانكەن، موللا رۇخسەت بەرمەپتۇ. ئىككىنچى قېتىم كىشنىگەندە يەنە رۇخسەت سوراپتۇ. لېكىن موللا يەنە رۇخسەت بەرمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بالا موللىسىنىڭ رۇخسىتىگە قارىماي، قۇيۇندەك يۈگۈرۈپ ئۆيگە ئاز قالغاندا ئات ئۇچىنچى قېتىم كىشنەپتۇ، بالا ئۆيگە ئېتىلىپ كىرسە، ھويلىسىدا ئاتنى ياتقۇزۇپ، پىچاق سۇرىكىگىلىۋاتقانكەن، بالا دادىسىنىڭ قولىدىكى پىچاقنى تارتىۋېلىپ، ئاتنىڭ پۇتىنى باغلىغان ئارغامچىنى كېسىپ تاشلاپ، تۇلپارغا مىنىپتۇ-دە، يىغلىغان خەلققە قاراپ:

— ھەي خالايىق، مېنى ئۇچ قېتىم ئۆلتۈرۈشكە تىرىشقان ئۆگەي ئانام ياخشىمۇ ياكى مېنى ئۇچ ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغان ئېتىم ياخشىمۇ؟— دەپ سوراپتۇ.

بىرى: «ئېتىك ياخشى» دېسە، يەنە بىرلىرى «ئاناڭ ياخشى» دېيىشكە باشلاپتۇ. بالا:

— مېنى ئۇچ ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغان ئېتىم ياخشى، — دەپ ھويلىدىن ئاتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇچ كېچە - كۈندۈز ماڭغاندىن كېيىن ئالدىدا بىر شەھەر كۆرۈنۈپ، ئاتىنى توختاتقانكەن، ئات:

— مەن كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان بولىمەن، بىراق سېنىڭ خىزمىتىڭدە بولىمەن، مۇبادا بېشىڭغا بىرەر ئېغىر كۈن چۈشسە، مۇنۇ تۈكۈمنى كۆيدۈر، — دەپ تۈكىنى بېرىپ، خوشلىشىپتۇ.

بالا شەھەرنىڭ بازىرىدا ئايلىنىپ يۈرسە، پادىشاھنىڭ يالاقچىلىرى پادىشاغا «بۇ ئوغرى بىزگە كۈن بەرمەيدۇ، بايلارنى زاڭلىق قىلىپ كۈلدۇ» دەپ بالىنى بىكاردىن - بېكار پادىشاھقا چېقىپتۇ:

پادىشاھ:

— ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار، — دېگەنكەن، بالىنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. پادىشاھ:

— ئۆلتۈرۈڭلار!— دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرىنىڭ بالىغا ئىچى ئاغرىپ:

— پادىشاھىم ئالەم، بۇ گۇناھسىز ياش يىگىتنى ئۆلتۈرۈش ياخشى ئەمەس، شۇڭا ئۇنىڭغا شەھەرنىڭ چېتىدىكى چۆلنى باغ قىلىش جازاسى بېرەيلى، — دېگەنكەن، پادىشاھ رازى بوپتۇ.

ئاردىدىن خېلى يىللار ئۆتۈپ كېتىپتۇ، بىر كۈنى پادىشاھ سول قول ۋەزىرىگە:

— سەن بېرىپ ھېلىقى بالىنىڭ تىرىك بولسا، نېمە قىلىپ يۈرگەنلىكىنى، ئۆلگەن بولسا، قاچان، قەيەردە ئۆلگەنلىكىنى بىلىپ كەل، — دەپ ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر بېرىپ ئۇ يەرنىڭ شۇنچىلىك چىرايلىق باغقا ئايلىنىپ كەتكەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، پادىشاھقا:

— ئەي پادىشاھىم، ئۇ بالا قاقاس چۆلدىن شۇنچىلىك چىرايلىق باغ ياساپتۇكى، ئۇ باغ سىزنىڭ دەم ئالدىغان ئەتىيازلىق، يازلىق، كۈزلۈك باغلىرىڭىزدىنمۇ قېلىشمايدىكەن، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇ گەپكە ئىشەنمەي، ئوڭ قول ۋەزىرىنى ئەۋەتىپتۇ، چۈنكى سول قول ۋەزىرنىڭ قورقۇنچاق، ماختانچاق ۋە يالغانچى ئىكەنلىكىنى پادىشاھ بىلەتتىكەن. ئوڭ قول ۋەزىرىمۇ سول قول ۋەزىرىدەك ماختاپ كەلگەنكەن، پادىشاھ:

— ئۇنداق بولسا، قىزلىرىم ئويناپ كەلسۇن، — دەپتۇ. پادىشاھنىڭ ئۈچ قىزى بېرىپ، كېنىزەكلىرى بىلەن خۇشال - خۇرام ئويناشقا باشلاپتۇ. لېكىن ئەڭ كىچىك قىزى چۆلنى باغ قىلۋەتكەن يىگىتنى كۆرۈش ئارمىنى بىلەن يىگىتنى ئىزدەپ، ئاخىر قېپقىزىل ئېچىلىپ كەتكەن قىزىلگۈلنىڭ ئارىسىدا ياتقان يېرىدىن تېپىپتۇ، ئون بەش كۈنلۈك تولۇن ئايدەك پادىشاھ قىزى قىزىلگۈلدەك دېھقان يىگىتىگە تويماي قاراپ قاپتۇ. ھەدىلىرى «كېتىمىز» دەپ چاقىرغاندىن كېيىن ئاستا ھەدىلىرى تەرەپكە بېرىپ، ئۇلارغا قوشۇلۇپ

مېڭىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئۇچ قىزى بالا ئۆستۈرگەن باغنىڭ مېۋىلىرىنى «دادىمىز يېسۇن» دەپ ياغلىقلىرىغا ئېلىۋالىپتۇ. كىچىكى يەرگە چۈشۈپ، پۈرلىشىپ قالغان ئالمىلارنى ئاپتۇ، ئىككى ھەدىسى بولسا ئەڭ ياخشى پىشقان ئالمىلارنى ئېلىپ بارسا، پادىشاھ ئىككى چوڭ قىزىنىڭ ئالمىلىرىنى يېسە بىر - بىرىدىن تېتىقسىز بىلىنىپتۇ، كىچىكىنىڭكىنى يېسە شۇنچىلىك تېتىملىق ئىكەن، پادىشاھ ئۆمرىدە ئۇنداق ئالمىنى يېگەنلىكىنى ئېسىگە ئالالماپتۇ. ئالمىلارنى يەپ بولۇپ، «يەنە بولسا!» دەپتۇ. ئالمىلارغا تەم كىرگۈزگىنى بالىنىڭ ئېتى ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ قىزلىرىنىڭ تويىنى قىلماقچى بولۇپ، «قىزلىرىم كىمنى خالىسا، شۇ-نىڭغا بېرىمەن» دەپ شاھزادىلەرنى ۋە باي سودىگەرلەرنىڭ بالىلىرىنى يىغىپتۇ. پادىشاھ:

— ئەگەر قىزلىرىم ئالمىلارنى كىمگە ئاتسا، شۇنىڭغا بېرىمەن، — دەپتۇ.

ئىككى چوڭ قىزى ئالمىلارنى ياخشى كۆرگەن شاھزادىلەرگە ئېتىپتۇ، كىچىكى ھېچ-كىمگە ئاتماي، جىم تۇرغانىكەن، پادىشاھ ھەيران بولۇپ:

— ساڭا كىم كېرەك؟— دەپ سوراپتۇ.

— باغدىكى دېھقان بالىسى، — دەپتۇ قىز.

بالىنى ئېلىپ كەلگەنىكەن، قىز ئالمىسىنى شۇنىڭغا ئېتىپتۇ. پادىشاھ ئۇچ كۈيۈ ئوغلىغا قىرىق بىر كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بېرىپتۇ. دېھقان بالىسى قىزغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىغانلىقتىن، قىز بالىنى كېكەچمىكىن دەپ ئويلاپ يىغلايدىكەن. بىر كۈنى بالا:

— سەن نېمىشقا يىغلايسەن؟ مەن كېكەچ ئەمەس، گەپ قىلمەن، — دېگەنىكەن، قىز شۇنچىلىك خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.

قىزنىڭ دادىسى:

— سەن پادىشاھ قىزى تۇرۇپ، شاھزادىلەرنى ياراتماي، نەدىكى بىر كېكەچكە تېگىۋالدىڭ، — دەپ ئۇلارغا ئات ئېغىلدىرىن ئۆي تۈتۈپ بېرىپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ ئۇچ كۈيۈ ئوغلىنى سىنماقچى بولۇپ، ئۇلارغا «ئۇچىيىڭ تاتلىق، گۆشى ئاچچىق قۇش ئېلىپ كېلىڭلار» دەپتۇ. ئۇچىلىسى «خوپ» دېيىشىپ چىقىپ كېتىپتۇ. بالا ئاتىنىڭ تۈكىنى كۆيدۈرگەنىكەن، ئات پەيدا بولۇپ:

—نېمىشقا نېمە غەم چۈشتى؟— دەپتۇ.

— پادىشاھ ئۇچىيىڭ تاتلىق، گۆشى ئاچچىق قۇش تېپىپ كېلىڭلار دېدى، — دەپتۇ بالا.

— سەن جاڭگالدىكى ئىككى كۈيۈئوغۇلنىڭ ئوق مۇرىلىرىگە تامغا بېسىپ، شۇ يەردىن بىر قۇش ئېتىپ، ئۇچىيىگە ئات تېزىكى سېلىپ قوي، — دەپتۇ ئات.

بالا ئاتنى مىنىپ، شەھەرنىڭ چېتىگە چىقىپ جاڭگالدا يۈرسە، ئىككى ئاكىسى شۇ يەردە قۇش

ئىزدەپ يۈرگەنىكەن. ئاتنىڭ ئەقلىگە كىرىپ، پادىشاھتەك ياسىنۇالغان بالا، ئۆزىنىڭ چوڭ ئىككى باجىسىنى چاقىرىپ، ئىككىلىسىنىڭ ئوڭ مۈرىلىرىگە تامغا بېسىپ قويۇۋېتىپتۇ. كەچقۇرۇن قۇشنى ئېتىپ كېلىپ، يۇڭداپ بولۇپ، ئۇچيىگە ئاتنىڭ تېزىكىدىن تىقىپ، پىشۇرۇپ كەلگەن تېزەكنىمۇ ئىرىلاشتۇرۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. تېزرەك چاينۇالغان پادىشاھ، قىزغا تېرىكىپ:

— مۇنۇ نېمە؟— دەپ ئۇچەينى قىزنىڭ ئالدىغا تاشلىغانىكەن، قىز:

— دادا، كەچۈرۈڭ، ياشاۋاتقان يېرىمىز ئات ئېغىلى بولغانلىقتىن، ئارىلاشسىمۇ ئىرىلاشقاندۇ. بىزنىڭمۇ يەۋاتقىنىمىز شۇ، — دېگەنىكەن، دادىسى قاتتىق ئۈيۈلۈپ، ئۇلارنى ئوردىغا كۆچۈرۈپتۇ.

ئىككىنچى قېتىمدا پادىشاھ كۆيۈئوغۇللىرىغا يەنە باشقا شەرت قويۇپ:

— دۇنيادا ئەڭ ياخشى سايرايدىغان قۇش تېپىپ كېلىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

بالا يولغا چىقىشتىن ئاۋۋال ئايالىغا:

— مەن ئۇچ كۈندىن كېيىن كېلىمەن، سەن مېنى قارشى ئالغاندا، پۇچۇق ھېچىردە سۇ ئاچقىقىن. مېنىڭ ياسىنىپ كېتىشىمگە قاراپ، يىراقتىن كۆرۈپلا ئىككى ھەدەڭ: «مېنىڭ كېلىۋاتىدۇ، مېنىڭ كېلىۋاتىدۇ» دەيدۇ. سەن تۇرۇپ «كېكەچ، مېنىڭ كېلىۋاتىدۇ» دېگىن. ئۇلار ساڭا ئىشەنمەيدۇ. شۇ ۋاقىتتا سەن ئۇلارغا: «ئەگەر مېنىڭ بولسا، ئىككىڭلار ئۆلگەچە ماڭا قۇل بولامسىلەر؟» دېگىن، دەپتۇ.

ئۇچ كۈندىن كېيىن «كۆيۈئوغۇللار كېلىۋاتىدۇ» دېگەن خەۋەر كەلگەندە، پادىشاھنىڭ ئۇچ قىزى ئالدىغا چىقىپ قارىسا، پادىشاھلاردەك كىيىنۋالغان، ئېتىنى قاراپ تۇرغۇدەك ياسۇەتكەن بىرىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

— مېنىڭ كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ چوڭى.

— ياق، مېنىڭ كېلىۋاتىدۇ، ئەنە، كۆرمەيۋاتامسىلەر؟— دەپتۇ ئوتتۇرانچىسى.

— ئىككىڭلارنىڭ ئەمەس، مېنىڭ كېكچىم كېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ ئەڭ كىچىكى. شۇنىڭ بىلەن ئۇچى بىر - بىرى بىلەن تالىشىپ قاپتۇ.

— ئەگەر سېنىڭ كېكچىڭ بولسا، ئەسكى چاپانلارنى كىيىپ، ئېشەككە قىڭغىر مىنىپ، كۆيۈپ كەتكەن كېسەككە قۇشنى ئولتۇرغۇزۇپ كېلەتتى، — دېيىشىپتۇ ئىككى ھەدىسى.

— نەدىن بىلىسىلەر؟

— ھەرقاچان شۇنداققۇ.

— ئەگەر ئاشۇ كېلىۋاتقان مېنىڭ بولسا، ئىككىڭلار ماڭا ئۆلگىچە قۇل بولامسىلەر؟— دەپ سوراپتۇ كىچىكى.

— بولمىز، — دەپ ۋەدە بېرىپ، قەسەملەرنى ئىچىشىپ كېتىپتۇ ئىككى ھەدىسى.

يېقىن كېلىپ قارىسا، راست دېگەندەك كېكەچ ئىكەن. ئىككى ھەدىسى سىڭلىسىدىن

يېڭىلىپ، ئېيتقان سۆزلىرىدە تۇرۇشۇپتۇ. ئىككىسى ھېچنېمە تاپالماي، قايتىپ كېلىشىپتۇ. پادىشاھ «كېكەچ» ئۇقۇلمىغان ئېلىپ كەلگەن قۇشنى رازى بولۇپ، خەلقنى يىغىپ، بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى سورىغانىكەن، بالا مەدرىسەدە ئوقۇۋاتقان كۇنىدىن باشلاپ تاكى مۇشۇ سۆزنى سۆزلەۋاتقىچە بولغانلارنىڭ بىرىنمۇ قويماي سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭ ئىككى ئاكىسىغا تامغا باسقانلىقىغا ئىشەنمىگەنىكەن:

— يالغان بولسا، ئىككىلىسىنىڭ ئوڭ مۈرىلىرىگە قاراڭ، — دەپتۇ. قارىسا، راست دېگەندەك ئۇلاردا تامغىنىڭ ئىزى بار ئىكەن. پادىشاھ خەلقىگە ئالدىدا تەختتىن چۈشۈپ، تاجىنى دېھقان بالىسىغا كىيگۈزۈپ، پادىشاھلىقىنى شۇنىڭغا بېرىپتۇ. ئىككى چوڭ ھەددىسى قىزىنىڭ باش كېنىزەكلىرى بولۇپ، ئىككى ئاكىسى بالىنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرلىرى بولۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دېھقان بالىسى ۋە پادىشاھنىڭ كىچىك قىزى مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتىپتۇ.

نان، دان، يەم ئېلىپ كەل

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بىلەن موماينىڭ دۇنيادا بىرلا بالىسى بولغانىكەن. ئۇنى ئىشقا بۇيرۇماي، تىللىماي، ئۇرماي ئۆستۈرۈپتۇ. بىر كۇنى بوۋاي بىلەن موماي ئولتۇرۇپ:

— بالىمىز بىزدىن كېيىن قالسا خاپىچىلىقتا قالمىسۇن، — دەپ بالىسىنى چاقىرىپ، بالىغا ئون تىيىن بېرىپ:

— بازاردىن ئۆزىمىزگە نان، توخۇلارغا دان، ئېشەككە يەم ئېلىپ كەلگىن، — دەپتۇ.

بالا بازارغا بېرىپ، ئون تىيىنغا نان ئالاي دېسە، دان بىلەن يەمگە يەتمەيدۇ، دان ئالاي دېسە، نان بىلەن يەمگە يەتمەيدۇ، يەم ئالاي دېسە، نان بىلەن دانغا يەتمەيدۇ. نېمە ئالارىنى بىلمەي، ئويلاپ ـ ئويلاپ تاپالماي بىر قوغۇن سېتىۋاتقان بوۋاينىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپتۇ.

قوغۇنچى بوۋاي ئويغا چۆمۈپ كەتكەن بالىنى كۆرۈپ «دەردى بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ، بالدىن:

— هوي بالام، نېمانچىلا ئويلىنىپ كەتتىڭ؟— دەپ سوراپتۇ.

— ئاتا ـ ئانام ئون تىيىنغا ئۆزىمىزگە نان، توخۇلارغا دان، ئېشەككە يەم ئېلىپ كەلگىن دېگەن، مەن نېمە ئالارىمنى تاپالمايۋاتىمەن، — دەپتۇ.

بوۋاي بالىغا يوغان بىر قوغۇن بېرىپ:

— مە، مۇنۇ قوغۇننى ئاتا ـ ئاناڭغا ئاپىرىپ بەرگىن، يەپ باقسۇن، — دەپتۇ. بالا قوغۇننى ئۆيگە ئاپىرىپ ئاتا ـ ئانىسىغا:

— مۇنۇ قوغۇننى سىلەرنى يەپ باقسۇن دەپ بىر قوغۇنچى بوۋاي بەردى. سىلەرنىڭ بۇيرۇغىنىڭلارنى تاپالمىدىم، — دەپ تىيىننى بېرىپتۇ.

— قوغۇنچى بوۋاي ھېچنېمە ئېيتمىدىمۇ؟— دەپتۇ بوۋاي.

— ياق، ئېيتمىدى.

— بىر قوغۇن بازاردا قانچە پۇل ئىكەن؟

— ئون تىيىن.

بالا، ئاتا ـ ئانىسى ئۇچى قوغۇننى يەپ تويۇپتۇ. بوۋاي بالىغا:

— تويدۇڭمۇ؟— دەپتۇ.

— ھېچقاچان مۇنداق تويمىغان، — دەپتۇ بالا.

— قوغۇننىڭ ئۇرۇقىنى توخۇلارغا بېرىپ، شاپىقىنى ئېشەككە بەرگىن، — دەپتۇ بوۋاي.

بالا قوغۇننىڭ ئۇرۇقىنى توخۇلارغا، شاپىقىنى ئېشەككە بېرىپتۇ.

— ئەمدى ئون تىيىنغا ئۆزىمىزگە نان، توخۇلارغا دان، ئېشەككە يەم ئېلىپ كېلەلەمسەن؟— دەپتۇ دادىسى.

بالا ئويلىنىپ تۇرۇپ، ئون تىيىنلىق بىر قوغۇنغا ئۆزى، ئاتا ـ ئانىسى، توخۇلىرى، ئېشىكىنىڭ تويغانلىقىغا ھەيران بولۇپ، «ئەكېلىمەن» دەپ بېشىنى لىڭشىتىپتۇ.

ئەخمەق ئىزدىگەنلەر ئەخمەق

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئۆتكەن زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتۈپتىكەن. بىر كۈنى پادىشاھ ئىككى ۋەزىرىگە:

— ماڭا ئەخمەق تېپىپ بېرىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ. ئىككى ۋەزىرى يولغا چىقىپ، كىمنى ئۇچرىتىپ قالسا ھەسلىھەتلىشىپتۇ. بىرى:

— ئەگەر بىر ئەخمەق تېپىپ بارمىساق، پادىشاھ بىزنى جازالايدۇ، كىمنى ئۇچرىتىپ بارساق بولار؟— دەپتۇ. ئىككىنچىسى:

— «كىمنى ئۇچرىتىپ بارساق بولار» دېگەنمۇ سۆزمۇ؟ قانداقلا ئادەم ئۇچرىشا، شۇنى ئۇچرىتىپ بارىمىز. «پادىشاھ چاقىرتۇاتىدۇ» دېسەك، ئىلاجسىز بارىدۇ، — دەپتۇ.

ئىككى ۋەزىر يولدا كېتىۋېتىپ، تاغدىن ياغاچ توشۇۋاتقان بىر كىشىگە يولۇقۇپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ياغىچىڭنى تاشلا، پادىشاھ سېنى چىللاۋاتىدۇ، — دەپتۇ. ھېلىقى كىشى:

— ياغاچلىرىمنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپ بارسام، پادىشاھ مېنى نېمىگە چاقىرىدۇ، كەن؟— دەپ سوراپتۇ.

— پادىشاھنىڭ نېمىگە چاقىرىدىغانلىقىنى سوراپ نېمە قىلسەن؟ ئەخمەق تېپىپ كېلىڭلار دېگەن، تېز ماڭ!— دەپ ئالدىرىتىپتۇ.

— ياق، يىگىتلەر، قارىغايىنى ئەمگەك قىلىپ ئىلىپ كەلدىم. بۇنى يولغا تاشلىۋېتىپ بارمايمەن، — دەپ يۈرۈپ كېتىپتۇ.

ئىككى ۋەزىر يەنە مېڭىپ، يولدا بىر ئايالغا يولۇقۇپتۇ.

— يەڭگە، سىزنى پادىشاھ چىللاۋاتىدۇ، چاپسان بولۇڭ، — دەپتۇ.

— باللىرىم، ئايال كىشىنى نېمە ئۈچۈن چاقىرتىپتۇ؟— دەپ سوراپتۇ ئايال.

— ئۇنى بىلمەيمىز، ئەخمەق تېپىپ كېلىڭلار دېگەن، — دەپتۇ ئىككى ۋەزىر. ئايال رەنجىپ:

— مۇشۇ كەمدە سىلەردەك بىكار يۈرگەن كىشى ئەخمەق بولماي، ئۆز تىرىكچىلىكىنى قىلىپ يۈرگەن كىشى ئەخمەق بولامدۇ! ئەخمەق تاپىدىغان يەردىن تېپىڭلار. مەن بارمايمەن، — دەپ يولغا راۋان بوپتۇ. بۇ جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئىككى ۋەزىر قانداقلا

ئادەم ئۇچراشسا، زورلۇق بىلەن پادىشاھ-
نىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىشقا قارار قىپتۇ. ئۇلار
يەنە كېلىۋېتىپ، يەر ھەيدەۋاتقان دېھقانغا يولۇ-
قۇپ:

— ۋاي، دېھقان ئاتا، يۈرۈك، سىزنى پادىشاھ
چىللاۋاتىدۇ، — دەپتۇ. دېھقان:

— ئىش قىلىۋاتقان چاغدا پادىشاھنىڭ ئالدىغا
بارمايمەن، — دەپتۇ.

— كۆپ سۆزلىمەي ماڭ، پادىشاھ ئەخمەق تېپىپ
كېلىشكىلار دېگەن. سەن ئەخمەق ئىكەنسەن، — دەپ-
تۇ ۋەزىرلەر.

ۋەزىرلەرگە دېھقاننىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

— سىلەرگە بۇ يەردە ئەخمەق كىشى
يوق. نەدىن كەلگەن بولسىلا، شۇ يەرگە
كېتىڭلار، — دەپ ۋارقىراپتۇ.

ۋەزىرلەر:

— ئۇنداق بولسا، ئەخمەقنى تېپىپ
بەرگىن، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

— مېنى قويۇۋېتىڭلار، كۈن ئىس-
سىپ كەتتى، يەر قۇرۇپ كەتمىسۇن،
ۋاقتىدا تېرىۋالاي، — دەپتۇ دېھقان.
ۋەزىرلەر «ياكى ئۆزۈڭ بارىسەن، ياكى
ئەخمەق تېپىپ بېرىسەن» دەپ چىڭ
تۇرۇۋاپتۇ. دېھقان ئويلىنىپ تۇ-
رۇپ:

— ماقۇل، مەن ئەخ-
مەقنى ئېيتىپ بېرەي.
ئەخمەق تېپىپ كې-
لىڭلار دېگەن پادى-
شاھنىڭ ئۆزى ئەخمەق ياكى ئەخ-
مەق ئىزدەپ يۈرگەن ئىككىڭلار ئەخمەق.

بۇنىڭدىن ئارتۇق ئەخمەقنى يەر يۈزىدىن تاپالمايسىلەر، — دەپتۇ دېھقان.

ۋەزىرلەرنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

— سەن پادىشاھنى ئەخمەق دېدىڭ، سېنىڭ سۆزۈڭنى پادىشاھقا ئېيتىمىز، — دەپ قورقۇتۇپتۇ.

— مەن ئۆزۈم دېگەندەك ئېيتىڭلار، — دەپتۇ دېھقان.

ۋەزىرلەر ببرىپ پادىشاھقا ئېيتىپتۇ. پادىشاھ:

— شۇ دېھقاننىڭ پۈت ـ قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي باغلاپ كېلىڭلار، — دەپ ھېلىقى ئىككى ۋەزىرنى ئەۋەتىپتۇ.

دېھقان پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ.

— سەن مېنى ئەخمەق دەپسەن، قايسىمىزنىڭ ئەخمەقلىقى ھازىر مەلۇم بولىدۇ. خۇدا قەيەردە تۇرىدۇ؟ ئېيتىپ بەر، — دەپتۇ پادىشاھ.

— پادىشاھىم ئالەم، مەن ھۆشۇ تۇرقۇم بىلەن پادىشاھقا ئەقىل ئۆگىتىپ، خۇدانىڭ قەيەردە تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەرسەم، ياردىماس. ئىككىمىز كېيىم يېڭىشىلەيلى، مەن پادىشاھ بولۇپ تەختتە ئولتۇراي، سىز تۆۋەندە تىزلىنىپ تۇرۇڭ، شۇنىڭدىن كېيىن سوئاللىرىڭىزغا تولۇق جاۋاب بېرەي، — دەپتۇ دېھقان.

پادىشاھ رازى بولۇپ، ئۆزى دېھقاننىڭ كونا كېيىملىرىنى كىيىپ، پەستە تىزلىنىپ تۇرۇپتۇ. دېھقان پادىشاھ بولۇپ يېگىتلەرنى قىچقىرىپتۇ.

— سىلەر شۇ چاغقىچە ئەخمەقلەرنى تاپالمايۋېرىپسىلەر. بۇنىڭدىن ئارتۇق ئەخمەق بولمايدۇ! ئاپىرىپ، بۇ ئەخمەقنىڭ بېشىنى ئېلىڭلار، — دەپ بۇيرۇپتۇ دېھقان.

خەلقە زۇلۇم سالغان پادىشاھنىڭ بېشى كېسىلىپتۇ. دېھقان پادىشاھ بولۇپ، يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سورىغانكەن.

موماي بىلەن بۆرە

راستىمكىن، يالغانمىكىن ئىشقىلىپ بۇنىڭدىن خېلى زامانلار ئىلگىرى بىر موماي بولغانىكەن. ئۇنىڭ بالىسى ياكى قېرىنداشلىرى يوق ئىكەن، ئەگەر قېرىنداشلىرى بولغان بولسا، ھۇ ئاللىقاچان كۆڭۈللىرى سوۋۇپ، بىزنى كەتكەن بولسا كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ موماي بىزنىڭ چەت بىر يېرىدىكى ئېرىدىن قالغان كۇزلەكتە يالغۇز ئۆزى ياشايدىكەن. ئۇ مومايىڭ بارى - يوق بىرلا قوزىسى بولۇپ، ئۇنىڭدىن باشقا توخۇ ياكى ئىت دېگەن نەرسىسى يوق ئىكەن. شۇ قوزىسى بىلەن مەلەك بولۇپ، ئۇزۇن كۇنلەرنى قىسقارتىپ، كۆڭۈلسىز چاغلىرىنى خۇش قىلىپ يۇرۇيدىكەن. موماي ئۇ قوزىسىنى تاغنىڭ ئايىغ بىسىلمىغان جايلىرىدىكى ئەڭ مەيىن ئوتلاردىن، ئەڭ سۈزۈك ۋە سالقىن بۇلاق سۇلىرىدىن ئەكېلىپ باقىدىكەن. ئەتە - ئاخشىمى ئەگەشتۇرۇپ يۇرۇيدىكەن. شۇنداق قىلىپ، موماي تاغقا كەتكەندە: «ئىشكىنى ئىچىدىن ئىلمۇالغىن، مەن كەلمەي تۇرۇپ تالا - تۈزگە چىقمىغىن، ئىشكىنى مەنىڭدىن باشقا ھېچكىمگە ئېچىپ بەرمىگىن» دەپ قوزىسىنى ئۆيىنىڭ ئىچىدە قالدۇرۇپ كېتىدىكەن. موماي تاغنىڭ ئايىغ بىسىلمىغان يەرلىرىدىكى يايىپىشىل ۋە ئەڭ يۇمشاق ئوتلارنىڭ ئۈچلىرىدىن تېرىۋېلىپ، تاغارغا سالىدىكەن، سالقىن ۋە ئەڭ سۈزۈك بۇلاق سۈيىدىن بىر كومزەككە ئالىدىكەن-دە، كۇن چۈشتىن ئېگىلگەن چاغلاردا قايتىپ كېلىدىكەن ۋە:

تۇر، تۇر قوزام، تۇر، تۇر،
ئوتنىڭ ئۈچىنى ئەكەلدىم.
تۇر، تۇر، قوزام، تۇر، تۇر،
سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئەكەلدىم.

دەيدىكەن.

قوزا مومايىنىڭ بۇ شەرتلىك چاقىرىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئىشكىنى ئاچىدىكەن ۋە مومايىنىڭ ئېلىپ كەلگەن ئوتلىرىنى يەپ، سۈيىنى ئىچىدىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن موماي ئۇنى ئەگەشتۇرۇپ چىقىپ، سەيلە قىلىدىكەن. بۇ قوزىغا كۆپتىن بېرى بىر بۆرىنىڭ كۆزى چۈشۈپ، ئۇنى يېيىشنىڭ قەستىدە يۇرگەنىكەن، لې-

كىن يېيىشنىڭ ئېپىنى زادى تاپالماي يۇرۇيدىكەن، چۈنكى ئۇ قوزا ئەتە - ئاخشىمى مومايدىن ئايرىلمايدىكەن. كۆڭدۈزلىرى موماي تاغقا كەتكەن ۋاقىتلاردا بولسا، ئۆيدىن تاشقىرى چىقمايدىكەن ئەمەسمۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، موماي تاغقا كەتكەن چاغدا، ئۇ بۆرە قوزىنىڭ ئۆيىدىن چىقىشىنى پايلاپ بىر بۇك تىكەن تۈۋىدە ئۇزاق ماراپ يېتىپتۇ. لېكىن قوزا چىقماپتۇ. بىر ۋاقىلاردىن كېيىن موماي قايتىپ كەپتۇ، بۆرە بولسا ئەلەمدىن قۇرۇق ئاغزىنى كۆشەپ كېتىپ قاپتۇ. ئەتىسىمۇ خۇددى مومانىڭ تاغقا كېتىپ قالغان ۋاقتىدا كېلىپ، يەنە ماراپ يېتىپتۇ. لېكىن بىر دەم كۈتۈپ يېتىپ، قوزا چىقمىغاندىن كېيىن ئاچچىقىدا ئۆينىڭ پەنجىرىگە كەپتۇ-دە، ئالداپ كۆرۈپتۇ، قورقۇتۇپ كۆرۈپتۇ، ئەمما چىقىرالماپتۇ، پەنجىرە ۋە ئىشىكلەرنى ئۇرۇپ كۆرۈپتۇ، ئەمما ئېچكىرىگە كىرەلمەپتۇ. قوزا ئۇن چىقارماي جىمجىت تۇرۇۋاپتۇ. شۇ ئاردىدا يەنە مومای كېلىپ قاپتۇ-دە، بۆرە تېخىمۇ ئەلەم بىلەن «توختاپ تۇر، خەپ سېنى!» دەپ قېچىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۆرە مومانىڭ ئىشىكىنى نېمە دەپ ئاچۇرۇشنى ئۆگىنىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ، ئەتىسى دەل مومای كېلىدىغان ۋاقتىتا ئۆيگە يېقىن بىر دالدا يەرگە مۆكۈۋېلىپ، قۇلاق سېلىپ يېتىپتۇ. بىر ۋاقىلاردىن كېيىن، مومای بىر تاغاردا يۇمشاق ئوت، بىر كومزەكتە سۇزۇك سۇ كۆتۈرۈپ كېلىپ:

تۇر، تۇر قوزام، تۇر، تۇر،
ئوتنىڭ ئۈچىنى ئەكەلدىم.
تۇر، تۇر، قوزام، تۇر، تۇر،
سۇنىڭ سۇزۇكىنى ئەكەلدىم.

دېگەنىكەن، قوزا ئىشىكنىڭ ئۈلگۈجەكلىرىنى شاراققىدە ئېچىپ، مومانىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ ئەركىلەپ ئۇيناقلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ۋە كۆرگەن بۆرە كۆڭلىدە: «ئەمدى تىلىڭنى بىلدىممۇ، دېمەك ئەتە قولۇمغا چۈشسەن» دەپ كېتىپتۇ. بۆرە بىر جاڭگاللىققا بېرىپ، ئەتىسى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن هالدا، تاڭ ئاتقۇچە مومانىڭ هېلىقى شەرتلىك سۆزلىرىنى يادلاپتۇ.

تاڭ ئېتىپ كۈن چىققاندا، موماي تاغار بىلەن كومزىكىنى كۆتۈرۈپ تاغقا كېتىپتۇ. بۆرە ئۆينىڭ ئەتراپىنى بىردەم ئايلىنىپ يۇرۇپتۇ-دە، كېيىن ئىشىك ئالدىغا كېلىپ:

تۇر، تۇر قوزام، تۇر، تۇر،
ئوتنىڭ ئۇچىنى ئەكەلدىم.
تۇر، تۇر، قوزام، تۇر، تۇر،
سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئەكەلدىم.

دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قوزا ھەيران بولۇپ، بىر ئىشەنگۈدەك، بىر ئىشەنگۈسى كەلمىگۈدەك. ئىشكنى ئاچاي دېسە، بىرىنچىدىن، بۇنىڭ ئاۋازى ماماينىڭ ئاۋازىغا ئوخشىمىغۇدەك، ئىككىنچىدىن، ماماينىڭ كېلىدىغان ۋاقتى ئەمەس، تېخى ئەتىگەنده‌ك. ئاچماي دېسە، بەلكىم ماماي يېقىن يەرگە بېرىپلا ئالدىراپ قايتىپ كەلدىمكىن ۋە ئىلدام مېڭىپ كەلگەنلىكتىن ھاسىراپ ئاۋازى ئۆزگىرىپ قالدىمكىن، دەپ ئىككى خيالدا قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىلمەي ئويلاپ تۇرغاندا، بۇ شەرتلىك سۆزلەر يەنە قايتۇرۇلۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قوزا تەۋەككۈل دەپ ئىشكنى ئېچىپتۇ-دە، ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئۆزى ئىشكنىڭ كەينىگە مۆكۈۋاپتۇ. ئىشك ئېچىلىشى بىلەنلا ئۆيگە ئوقتەك ئېتىلىپ كىرگەن بۆرە قوزىنى كۆرمەي قاپتۇ. بىراق كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرغان ئاچ بۆرىنى كۆرگەن بىچارە قوزا قورققىنىدىن ۋارقىرىۋېتىپتۇ. شۇ چاغدا بۆرە قوزىنى بىر چىشلەپ بېسىپتۇ-دە، تۇيغىچە يەپ، چىقىپ كېتىپتۇ.

بىرۋاقلاردىن كېيىن ماماي كەلسە، ئىشك ئوچۇق تۇرۇپتۇ، كىرسە قوزىنىڭ پەقەت ئۇستىخانلىرىلا قاپتۇ، خالاس. ماماي «ئاھ» دەپتۇ-دە، تىلىنى چىشلەپتۇ ۋە «سەن بۆرىنىڭ شۇ قىلغىنىڭنى بىر قايتۇرمىسام، توختا!» دېگەن خيالنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ.

بىر كۈنى ماماي يېزىغا بېرىپ، يەنە بىر قوزا سېتىپ ئەكەپتۇ. ئۇنىمۇ خۇددى ئاۋۋالقى قوزىغا ئوخشاش بېقىشقا باشلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ماماي بوسۇغىنىڭ تۈۋىگە چۆكتۈر ئورا كولاپتۇ، تونۇرغا ناھايىتى كۆپ ئوتۇن قالاپ، ئۇنىڭ قوقاسلىرىنى ھېلىقى كولىغان ئورىغا كەلتۈرۈپ تۆكۈپتۇ ۋە ئۇستىنى بوش قىلىپ يېپىپ قويۇپتۇ. ئۆزى تاغار بىلەن كومزەكنى كۆتۈرۈپ تاغقا ماڭغان بولۇپ كېتىپتۇ-دە، ئاستاغىنا قايتىپ كىرىپ، ئىشكىنىڭ كەينىگە مۆكۈۋاپتۇ. بىرۋاقلاردىن كېيىن بۆرە ماماينى كېتىپ قالدى دەپ ئويلاپ، بۇ قوزىنىمۇ راسا يەپ تويماقچى بولۇپ كەپتۇ ۋە:

تۇر، تۇر قوزام، تۇر، تۇر،
ئوتنىڭ ئۇچىنى ئەكەلدىم.
تۇر، تۇر، قوزام، تۇر، تۇر،
سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئەكەلدىم.

دەپ ئىشككە يېقىنلىششى بىلەنلا، پالاققىدە قىلىپ ئورىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۆرە ئۇ يەردە قوقاستا ئۇتلىنىپ ئاۋازىنىڭ بارىچە چىرقىرىغۇدەك. شۇ چاغدا موماي چىقىپ: «ھە، قوزا يېگەندە مەززە قىلغاندۇرسەن، ئەمدى ئۇنىڭ جازاسىنىمۇ تارتىپ كۆرگىن!» دەپ كۈلۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۆرە قوزىغا قەست قىلمەن دەپ، ئاخىر ئۆزى قوقاستا كۆيۈپ ئۆلۈپتۇ.

ھۈرۈننىڭ ئۆلۈمى

زامانەمنىڭ زامانىسىدا، بولغانىكەن بىر ۋەقە، ھۈرۈنلارنىڭ ماكانىدا، خەلقىئالەمگە مەلۇم ئىكەن، بىر ھۈرۈن كېسىل بوپتۇ مىڭ ھۈرۈن. كۆچا شاھى شاھ بولۇپ، شەھەر سو-راپ تۇرغاندا شۇ ھۈرۈن ھايات ئىكەن. ئۇ ھەمىشە ئىش قىلماي ئوڭدا يېتىپ، ئاش ئې-چىپ، قاچا بوشتىپ، يول مېڭىپ، كوچا بوشتىپ يۈرىدىكەن. يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرىدە نەدە سايە بولسا، بۇ ھۈرۈن شۇ يەردىن تېپىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر دېھقان كوچىنىڭ بۇرجىكىدىن ئىلدام ئايلىنىپ كېتىۋاتسا، ھۈ-رۈن ئۇنىڭغا:

— ھوي، دېھقان ئاكا! نېمە ئانچە پاپپاسلاپ يۈرىسەن، ئالدىرىمايمۇ ماڭساڭ، ئىشىڭ پۈتىمەمدۇ؟— دەپتۇ.

— ئاشلىقىم پىشىپ قالغاندى، ئورمىچى تاپالمايمۇ يۈرىمەن، ئالدىرىمسام شامالدا قې-قىلىپ كېتىدۇ، — دەپتۇ.

— ھە، بەللى! مانا، مەن ئىش تاپالمايمۇ يۈرسەم، سىز ئورمىچى ئىزدەپمۇ يۈرۈپسىز، ئورمىڭىزنى مەنلا ئورۇپ بېرەيمۇ، — دەپتۇ ھۈرۈن.

— ئۇنداق بولسا، بەك ياخشى بولاتتى. بۇنىڭ ھېسابىغا ھېچنېمە توغرا كەلمەيتتى، ئەمسە ئەتە ئورمىغا چۈشۈڭ، — دەپتۇ دېھقان خۇشال بولۇپ.

— ئانچە ئالدىرىماڭ، ئالدىرىغان شەيتاننىڭ ئىشى، ئالدىرىغان قالار، بۈيرۇغان ئالار دېگەننى بىلمەمسىز؟ ئاۋۋال سىز ماڭا چاي - تۇزلۇق بېرىڭ، مەن ئوزۇق - تۇ-لۇكنى تەييارلىۋېلىپ، بىر كۈندىلا ئورمىڭىزنى ئورۇپ بولىمەن، — دەپتۇ ھۈرۈن.

— خوپ، خوپ، نېمە كېرەك؟

— بىر تونۇر توقاچقا لايىق ئۇن، پىشۇرۇشقا ئوتۇن، يېتەرلىك چاي، ئۆيدىكىلەرگە

چاي - تۇزلۇق ئۇچۇن ئاز-تولا تەڭگە بېرىڭ، شۇ چاغدا ئورمىڭىز ئورۇلۇۋېرىدۇ، — دەپتۇ.

دېھقان بۇنىڭغا رازى بولۇپ، ئۇنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى تەييارلاپ بېرىپتۇ. ئەتە ئورمىغا چىقىدىغان بولۇپ، كېلىشىپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى دېھقان ئېتىزغا بارسا، ھۇرۇن كەلمەپتۇ. دېھقان خېلى خاپا بولۇپ، ئىچىدە كايىپ، ھۇرۇننىڭ ئۆيىگە بېرىپ:

— ھوي، قانداق گەپ بولدى بۇ!؟ ۋەدە قېنى!؟ ئاشلىق قېقىلىپ كېتىدىغان بولدۇغۇ، — دەپتۇ.

— خۇدادىن كەلسە ئۆزىڭىزمۇ قېقىلىپ كېتىسىز، بىر كۈننىڭ كارى چاغلىق، نان يېقىدىغان كىشى تاپالمىدىم، ئەتىلەردىن بىر گەپ بولۇپ قالار، — دەپتۇ ۋە دېھقانىنى يولغا سالىپتۇ.

دېھقان ئەتىسى ئورمىنى يالغۇز ئورۇپ، كەچقۇرۇن ئېتىزدىن قايتىپ ھۇرۇنغا يولۇقۇپتۇ. بۇ قېتىم قاتتىق ئاچچىقى كەلگەچكە ئۇنىڭغا:

— تازا ئىش خۇشياقماس، تەييارتاپ ئوخشايسەن، — دەپتۇ.

— ئۇنداق ئەمەس، بۇرادەر، — دەپتۇ ھۇرۇن، — مەن ئورمىغا كەتكەندە بالىچاقامغا كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇرغۇدەك بىر ئادەم تاپالمايۋاتىمەن. ئەتىلەردىن بىر گەپ بولار.

دېھقان ئەتىسى كېلىپ، ناھايىتى رەنجىگەنلىكتىن:

— ئادەم ئەمەس ئىكەنسەن، — دەپتۇ. ھۇرۇن:

— كايىماڭ، رەنجىمەڭ، ئۆزىڭىزنى بېسىڭ، مېجەزىم يوق، بىتاپ بولۇپ قالدىم، ياخشى بولۇپ قالسام، ئەتە چىقىمەن، خۇدا خالسا، — دەپتۇ.

دېھقان ئەتىسى يەنە كەپتۇ-دە، ئاتتىنمۇ چۈشمەي:

— ھوي، زادى ئىشلەمسەن - ئىشلىمەمسەن!؟— دەپ سوراپتۇ.

— ئىشلەيمەن، — دەپتۇ ھۇرۇن.

— قاچان ئىشلەيسەن؟

— قولۇم تەگكەندە-دە.

— سېنىڭ قولۇڭ تېگىدىغان كۈن بولامدۇ زادى؟— دەپ سوراپتۇ:

— ئەلۋەتتە، بولىدۇ، — دېگەندەك ھۇرۇن.

— راستىڭنى ئېيت، قاچان قولۇڭ تېگىدۇ؟

— قۇم چېچەكلىگەندە، تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە يەتكەندە.

بۇ سۆزلەردىن قاتتىق رەنجىگەن دېھقان:

— هوي، تەييارتاپ، ئالغان نەرسىلەرنى قايتۇر، بولمىسا دۇئا قىلمۇەت، — دەپ تەنە قىپتۇ. ھۇرۇن:

— دۇئا قىلسام قىلاي، — دەپ ئۇششۇقلۇق قىپتۇ. دېھقان ئۇنىڭدىن قەرزىنىمۇ ئالالماي، ئورمىسىنى ئۆزى ئورۇپ تۇگىتىپتۇ.

دېھقانلار ئاشلىقنى ئورۇپ، كۆزلۈك چېچىۋاتقاندا، ھۇرۇن يەنە ئىش قىلماي يېتىۋېرىپتۇ. جاماەت «بۇ ئىشلىمەي بالىچا-قىسىنى ئاچلىقتىن ئۆلتۈرۈپ قويمىسۇن» دەپ بىرى يەر، بىرى ئۇرۇق، بىرى قوش، بىرى ئۇلاق بېرىپ، بىر پاتمان بۇغداي تېرىپ بېرىپتۇ. كېلەر يىلى ئاشلىق پىشقاندا، جاماەت ئۇنىڭغا:

— ساڭا جاماەتنىڭ ياردەم قىلىپ تېرىپ بەرگەن ئاشلىقى پىشىپ قاپتۇ، ئۇنى ئورۇۋالساڭچۇ، — دەپتۇ.

— شۇنچە غەمخورلۇق قىلغىنىڭلارغا مىڭ رەھمەت، تېرىپ، سۇغىرىپ، پىشۇرۇپ بەردىڭلار. ئەمدى بۇغدايىنى ئورۇپلا بەرسەڭلار، تولىمۇ ياخشى بولاتتى، — دەپتۇ.

جاماەت:

— ئورماڭنى ئۆزۈڭ ئور، مۇنچىۋالمۇ ھۇرۇن بولغان بارمۇ!— دەپتۇ.

— مەيلى، ئۆزۈم ئورۇسامۇ ئوراي: بۇغدايلىقنى ئالدىمغا ئەكېلىپ بېرىڭلار، — دەپتۇ ھۇرۇن. شۇنىڭ-دىن كېيىن، جاماەت ئۇنى تاشلاپ كېتىپ، كۆچا پادىشاھقا بۇ ئەھۋالنى خەۋەر قىپتۇ.

پادىشاھ شەھەردىكى ھۇرۇنلارنىڭ مەسلىسىنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك، دېگەن ئوي بىلەن ۋەزىر-لەردىن مەسلىھەت ئاپتۇ. ئۇ قول ۋەزىرىنىڭ مەسلە-ھەتىنى ماقۇل كۆرۈپ، شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ شە-ھەرگە ھۇرۇنلار سارىيى ياستىپتۇ. ئۇ پۈتكەندىن كېيىن

پۈتۈن پۇقراسغا قاردىتىپ جار سالدۇرۇپ، مۇنداق ئېلان قىپتۇ:

ــ ئەي، خالايىق! ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، پادىشاھي ئالەم ھۆرۈنلار ساريىي سالغۇزدى. پادىشاھ غۇسسىغا قاراشلىق بارلىق شەھەر خەلقى ئىچىدىكى ھەممە ھۆرۈنلار شۇ شەھەردە پادىشاھلىق تاماق بىلەن بېقىلىدۇ. كىمكى ئىش قىلماي پادىشاھلىق تاماق بىلەن جان بېقىشنى خالسا، مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە شۇ سارايغا بېرىپ ياتسۇن!ــ دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن بارلىق ھۆرۈنلار توپلىشىپتۇ. شەھەردە بىرمۇ ھۆرۈن قالماپتۇ. ھۆرۈن ئەمەس كىشى بۇ سارايغا كەلمەپتۇ. ساراي ئىچىدە نۇرغۇن قازانلار بىر ھەپتىگىچە قايناپ تۇرۇپتۇ. ساراي ئەتراپىغا ئوتۇنلار تاغدەك دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ. ھۆرۈنلار ئوڭدا يېتىپ، ئۇماچ ئىچىشكە باشلاپتۇ. «ھەممە ھۆرۈن يىغىلىپ بولدى» دەپ خەۋەر قىلغاندا، ئوك قول ۋەزىرنىڭ مەسلىھەتى بويىچە، پادىشاھ سارايىنى كۆيدۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇق قىپتۇ. ئىشىك ـ تۆشۈكلىرىنى ياپمايلا ئوتنى قويۇپ بېرىپتۇ. ساراي بىلەن بىللە ھەممە ھۆرۈن كۆيۈشكە باشلاپتۇ. قاچقىنى قېچىپتۇ، قاچمىغىنى يېتىۋېرىپتۇ. شۇ چاغدا ھېلىقى ھۆرۈن يېنىدا ئوڭدا ياتقان ھۆرۈنغا:

ــ ئاداش، ئوت ناھايىتى ئۇلۇغ كۆيۈۋاتىدۇ، قانداق قىلىمىز؟ــ دەپتۇ. يېنىدىكى ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتكەن ھۆرۈن ئىكەن:

ــ قاچان قويۇپ يۈرەي. مېنىڭ ئۇچۇن سەن «پۇف» دەپ قويساڭا، ــ دەپ يېتىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، سارايدىكى قاچمىغان ھۆرۈنلار كۆيۈپ كېتىپتۇ. ھازىرقى ھۆرۈنلار ھېلىقى قېچىپ كەلگەنلەردىن قالغانلارمىش.

كۆزگە ئىلمىغان پۈتقا چوماق

بۇرۇنقى زامانىدا بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. بۇ پادىشاھ ئۆزىنى «دۇنيادا مېنىڭدەك ئەقىل ـ پاراسەتلىك ۋە سۆزمەن ئادەم يوق» دەپ ئويلاپ يۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ نۇرغۇن لەشكەرلىرى بىلەن شىكارغا چىقماقچى بولۇپتۇ. قۇرت ـ قوڭغۇز، چۈمۈلىلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ: «ئۇلار ئون كۈنگىچە سىرتقا چىقمىسۇن، ئەگەر سىرتقا چىقسا، ئاتلىرىمىزنىڭ ئايىغى ئاستىدا دەسسىلىپ ئۆلۈپ كېتىدۇ» دەپ خەۋەر قىپتۇ. بۇ خەۋەرنى چۈمۈلىلەر ئاڭلاپ، پادىشاھنى بىر كۈن مېھمان قىلىپ، ئاندىن يولغا سېلىپ قويماقچى بولۇپ، مەسلىھەتكە كەپتۇ. لېكىن بۇنىڭدىن خەۋەرسىز پادىشاھ ئوۋغا چىقىپ كېتىپ بېرىپ، چۈمۈلىلەرنىڭ يول توسۇپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ ـ دە:

— بۇ نېمە گەپ؟— دەپ، يېقىنراق كەلگەندىن كېيىن چۈمۈلىلەرنىڭ پادىشاھىنى چاقىرىپ سوراپتۇ.

— پادىشاھىم ئالەم، جانابلىرىنى ھۈزۈرىمىزدا بىر كۈن قونۇپ، مېھمان بولۇپ كېتەمدىكىن دەپ، ئالدىلىرىدىن چىققانىدۇق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چۈمۈلە پادىشاھى.

ئىنسان پادىشاھ ھەيران بولۇپ، زاڭلىق قىپتۇ:

— ھەي ئەخمەق! بىزغۇ قونارمىز؛ شۇنچە ئادەم بىلەن ئۇلاغلارنىڭ يېمەك - ئىچمىكىنى ئويلاپ باقمىدىڭمۇ؟...

— ئويلىدىم، پادىشاھىم، ئەمگىگىمىز بىلەن بايلىرىمىز، غەم قىلمايدۇ، — دەپ تۇ چۈمۈلىلەرنىڭ پادىشاھى.

بۇ جاۋابنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

— «رىزقىڭلارنى خۇدايىم بېرىدۇ» دېگەن بولساڭ، مېنى يەڭگەن بولاتتىڭ. بىراق سەن يېڭىلدىڭ: شۇنچە ئادەم ۋە ئۇلاغلارنىڭ يېمەك - ئىچمىكىگە ئەمگىكىڭ بىلەن قانداق جاۋاب قىلسەن؟— دەپتۇ پادىشاھ.

— تەخسىر، سىلى چۈشۈۋەرمەمدىلا. ئەگەر جاۋاب قىلالمىغاندا، ئاندىن مەن يېڭىلگەن بولمايمەنمۇ، — دەپتۇ چۈمۈلىلەرنىڭ پادىشاھى. پادىشاھ:

— قېنى، جاۋاب قىلغىنىڭنى كۆرەيلى، — دەپ، بىر كۈن مېھمان بولۇپ كېتىشكە ماقۇل بوپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن چۈمۈلە پادىشاھى مېھمانلارنى تىكىپ تەييارلاپ قويغان چېدىرلىرىغا تەكلىپ قىلىپ كىرىپتۇ. ئاتلىرىنى ئورنىتىلغان لاڭقالارغا باغلاتقۇزۇپتۇ.

چۈمۈلە پادىشاھى ئەمر بېرىپ، ھەربىر چۈمۈلىگە مېھمانلار ئۈچۈن بىر تالدىن نانىنىڭ ئۈۋىقى، بىر تالدىن سۇلۇ ۋە بىر تالدىن ياۋا بېدە ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. چۈمۈلىلەر بۇ تاپشۇرۇقنى بىردەمدىلا ئورۇنلاپ بوپتۇ. نان، بېدە ۋە سۇلۇلار دۆۋە - دۆۋە بولۇپ كېتىپتۇ. بۇ يىغىلغان نەرسىلەرنى پادىشاھنىڭ

لەشكەر، ئات ـ ئۇلاغلىرى بىر كۈن يەپ، يېرىمىنمۇ تۈگەتمەپتۇ. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن سوئال سوراپ يەڭمەكچى بوپتۇ ـ دە، چۈمۈلە پادىشاھنى چاقىرىپ:

ـــ ھەي چۈمۈلە، سېنىڭ بېشىڭ نېمانچە يوغان؟ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ بېشىمدا ئەقلىم تولا، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چۈمۈلىلەرنىڭ پادىشاھى.

ـــ بېلىڭ نېمانچە ئىنچىكە؟ـــ دەپتۇ يەنە پادىشاھ.

ـــ مەن چوڭ ئىشلارغا ھەر دائىم بېلىمنى مەھكەم باغلايمەن، بۇگۈن سىلەرنى ياخشى كۈتۈۋېلىشقا توغرا كەلگەنلىكتىن، بېلىمنى باغلىۋالغان ئىدىم. سىزگە شۇنىڭ ئۈچۈن بېلىم ئىنچىكە كۆرۈنۈۋاتىدىغاندۇ، ـــ دەپتۇ چۈمۈلىلەرنىڭ پادىشاھى.

پادىشاھ بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ، تېڭىرقىپ قاپتۇ. ئويلاپ ـ ئويلاپ ھېچ سوئال تاپالماپتۇ. شۇندا:

ـــ پادىشاھى ئالەم، سىز ئۆزىڭىزنى ئەقىللىك ۋە سۆزمەن ھېسابلاپ يۈرىسىز. ئەجەب بىزنىڭ پادىشاھىمىزدىن يېڭىلىپ قالدىڭىزمۇ؟ـــ دەپ چۈمۈلىلەرنىڭ ۋەزىرى زاڭلىق قىلىپتۇ. پادىشاھ بولسا، لام ـ جىم دېيەلمەي، شۇ خىجالەتچىلىكتە شىكارغىمۇ چىقماي، كەينىگە يېنىپ، شەھەرگە قايتىپ كېتىپتۇ.

قازىنىڭ ئاقۇتتى

قەدىمكى زامانىدا مەلۇم بىر شەھەردە بىر قازى ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئادەم ناھايىتى قۇۋ، ئاچ كۆز بولۇپ، پۈتۈن ھاياتى مال ـ دۇنيا توپلاش بىلەن ئۆتۈپتۇ.

ئۇنىڭغا قېرىنلىق يەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلۇم يادىغا كېلىپ، باقي دۇنيانىڭ غېمىنى يېيىشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئولتۇرسا ـ قوپسا قىيامەتتىكى سوراق ـ سوئالدىن قورقۇپ، گۇناھىدىن ساۋابىنىڭ كۆپرەك بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. لېكىن «ساۋاب»نى قانداق كۆپەيتىشنى بىلەلمەپتۇ.

ئاخىر ئويلىنىپ، دۇنيا ـ تەئەللۇقاتىنىڭ بىر قىسمىنى سېرىپ قىلىپ باشقىلارنىڭ ساۋابلىرىنى سېتىۋېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، بازارغا بېرىپ «ساۋاب»نى ساتىدىغان ئادەملەرنى ئىزدەپتۇ.

ئەمما ئۇنداق ئادەملەرنى بازاردىن تاپالماپتۇ. بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قاتقان ھاماقەت قازى «ئالدى بىلەن ساۋابلىق ئىشلارنى كۆپ قىلىدىغان كىشىنى تېپىش كېرەك» دېگەن ئەقلىنى تېپىپتۇ.

ئۇ جەمئىيەتتىكى ھەر خىل كەسىپ ئىگىلىرىنى بىر - بىرلەپ كۆڭۈلىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئالدى بىلەن «دېھقان»نى ساۋابلىق ئىشلارنى كۆپ قىلىدۇ دەپ تاللاپتۇ-يۇ، لېكىن تۇ-لۇق بىر قارارغا كېلەلمەپتۇ. بۇنىڭغا ئىشەنچ قىلالمغاندىن كېيىن يەنە باشقا ھۇنەرۋەنلەر-نىمۇ ئويلاپ كۆرۈپتۇ. بۇلاردىنمۇ كۆڭلى خاتىرجەم بولالماي، «باشقا كىشىلەردىن سوراپ كۆرەي» دەپ بىر تونۇش دۇكاندارنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن مۇڭداشقان بولۇپ، گەپ ئارىلىقىدا دۇكاندارىدىن:

— قانداق كىشىلەر بۇ دۇنيادا ساۋابلىق ئىشلارنى ئەڭ كۆپ قىلىدۇ؟— دەپ سو-راپتۇ قازى.

— تەخسىر، — دەپتۇ دۇكاندار، — مېنىڭچە، ساۋابلىق ئىشلارنى ئەڭ كۆپ قىلىد-غان ئادەم كىشىلەرگە ئىلىم - ھېكمەت ئۆگىتىپ، قاراڭغۇ دىلنى يورۇتىدىغان مۇدەررىس ئۇستازلار بولسا كېرەك، — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغا قازى:

— راست، شۇنداق ئەمەسمۇ، ناھايىتى توغرا جاۋاب بەردىلە، كىشىلەرگە ئىلىم بە-رگۈچىلەر ساۋابلىق ئىشنى ئەڭ كۆپ قىلىدىغانلار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەن بۇنداق كىشـ-لەرگە بەكمۇ ئامراق، — دەپتۇ ئۆزىنى بىلەرمەن كۆرسىتىپ. لېكىن ئۆزىنىڭ بىلىمسىزلـ-كىدىن ھەسرەتلىنىپ ئۇھ تارتىپتۇ.

ئەمما، كىمنىڭ ساۋابلىق ئىشنى ئەڭ كۆپ قىلىدىغانلىقىنى بىلىۋالغانلىقىدىن گۇمان تې-پىۋالغاندەك خۇش بولۇپ كېتىپتۇ-دە، مۇدەررىسلەردىن بىرىنى تېپىپ، ئۇ كىشىدىن «ساۋاب» سېتىۋالماق بولۇپتۇ.

بۇ شەھەردە سابىق ئەلماخۇنۇم دېگەن 90 ياشلىق كاتتا بىر ئۆلىما كىشى بولۇپ مۇدەررىسلىك قىلغىلى 60 يىل بولغانىكەن. قازى بۇ كىشى بىلەن ئانچە - مۇنچە ھەم-سۆھبەت بولۇپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئوبدانلا تونۇشىدىكەن.

قازى: «بۇ كىشىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشى پۈتۈنلەي ساۋابلىق ئىش بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئالەمدە تاپقان ساۋابى ئۇ ئالەمگە بارغاندا ئۆزىدىن يېتىپ ئاشىدۇ. ماڭا يېرىمىنى بېرىڭ-ۋەتسە ئەجەب ئەمەس» دېگەن ئويغا كېلىپ، ئۇدۇل ھېلىقى سابىق ئەلماخۇنۇم دېگەن مۇدەررىسنىڭ مەدرىسەسگە كەپتۇ.

بۇ چاغدا سابىق ئەلماخۇنۇم ئۆز تالىپلىرىغا قىزغىن دەرس سۆزلەۋاتقانىكەن. قازى: «نېمە دەپ سۆزلەيدۇ، ئاڭلاپ باقاي» دەپ دەرسخانا پەنجىرىسىدىن قارىغانىكەن، سابىق ئەلماخۇنۇم قازىنى كۆرۈپ قېلىپ، دەرھال دەرسنى توختىتىپ:

— باللىرىم، بىردەم تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار، يۇرت ئۇلۇغلىرىدىن بىر كىشى كەپتۇ. كۆرۈشۈپ كېرەي، — دەپ سىرتقا چىقىپ قازىنى كۈتۈۋاپتۇ.

قازىمۇ چوڭقۇر تەزىم قىلىپ سالاملىشىپتۇ.

مۇدەررىس قازىنى ئۆز ھۇجرىسىغا باشلاپ كىرىپ، تۆردە ئولتۇرغۇزۇپ، ئالدىغا چاي كەلتۈرۈپ تۇرۇپ:

— خوش تەقسىر! پېقىرنى ئىزدەپ كېلىپ قاپتىلا. بىرەر خىزمەت بولسا بەجا كەلتۇ-
رۇشكە ھازىرمەن، — دەپتۇ.

بۇنداق ھۆرمەت سۆزلىرىنى ئاڭلىغان قازىنىڭ ئىمانى قۇۋۇەت تاپقاندەك بوپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئۆزىنى مەغرۇر تۇتۇپ «ئەمدى ئارزۇيۇم ئەمەلگە ئاشىدىغان بولدى» دەپ ئۆز مۇددىئاسىنى مۇنداق بايان قىپتۇ:

— جانابلىرىنىڭ ھۆزۈرىغا كېلىشىمدىكى مۇددىئا شۇكى، كەمىنىلىرى بۇ شەھەردە شەرىئەت ئەھكامىنى تۇتۇپ، قازى بولغىنىمغا 30 يىل بولدى. ھازىر 80 ياشقا كىرىپتىمەن. بۇ جەريانداا يۈرت ۋە خەلقنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن يېزا ـ قىشلاقلاردا يۈز نەچچە مو يەر ـ سۇغا ۋە ئالتە ئورۇندا باغ ـ ھويلا، ئىمارەت ۋە چارۇ پايغا ھەقدارمەن، شەھەر ئىچىدە سەككىز ئورۇندىكى ھويلا ـ ئىمارەت، ساراي قاتارلىق تەئەللۇقاتلار قولۇمدا تۇرۇپتۇ. خوش، ھەممە نەرسىدىن بىھاجەتمەن. لېكىن مەندە بىر نەرسە كەملىك قىلىۋاتىدۇ. بۇنى سوراپ كەلدىم، بەرسىلە ئېيتىمەن، بەرمىسلە ئېيتمايمەن، — دەپتۇ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان سابىق ئەلماخۇنۇم: بۇ قازاخۇنۇم ھەممە نەرسىدىن بىھاجەت بولغانلىقىنى كېيىن، ئەمدى مەندىن ئېھتىمال ئۆزى بىلمەيدىغان ئىلىملەرنى سوراپ كېرەك، دەپ ئويلاپ، ئاڭلاشقا تەقەززا بولۇپتۇ-دە:

— قېنى تەقسىر، ئېيتسىلا، مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدا تېپىلمىدىغان نەرسە بولسىلا بېرىشكە تەييارمەن، — دەپتۇ.

— خوش، — دەپتۇ قازى ھېلىگەرلىك بىلەن، — ئۇنداق بولسا مەن ئېيتاي، جانابلىرى مۇدەررىسلىك قىلىپ، كىشىلەرنىڭ دىلىغا ئىلىم سېلىپ، بىلىمدارلارنى يېتىشتۇرگىلى 60 يىل بوپتۇ. بۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن ساۋابلىققا ئىگە بولدىلا، بۇ «ساۋاب»لار قېيا-ھەتتە سىلىنى ئۇدۇل جەننەتكە ئەكىرىشكە يېتىپ ئېشىپ قالىدۇ. دېمەكچىمەنكى، ئۆمۈرلىرىدە تاپقان «ساۋاب»نىڭ قىرىقتىن بىر قىسمىنى ماڭا بېرىشكە ۋەدە قىلىپ، بۇ ھەقتە ھۆججەت يېزىپ مۆھۈرلىرىنى بېسىپ بەرگەن بولسىلا، مەن بۇنىڭ بەدىلىگە يۇقىرىدا ئېيتقان تەللۇقاتىمدىن ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى سىلىگە بەرمەكچىمەن، — دەپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان سابىق ئەلماخۇنۇم غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بوپتۇ-يۇ، بۇنداق ئاچ كۆز بىمەززە ئادەمگە ئىنساب، شۇكۇر ـ قانائەتتىن سۆز ئېچىش — ئەقىللىك كىشىلەرنىڭ سۈپىتى ئەمەس، دېگەنلەرنى كۆڭلىگە كەلتۈرۈپ ئۆزىگە ھاي بې-

رىپ، بىرپەس توختىۋالغاندىن كېيىن مۇنداق دەپتۇ:

— تەقسىر، ئۆزلىرى پېقىرنىڭ ساۋابلىرىنى شۇنچىۋالا زىيادە ھېسابلاپ، ئۇنىڭدىن نېسىۋە ئېلىشنى مەقسەت قىلىپ قاپتىلا، بۇ خۇددى «تۆگىگە مىنىپ، تۆگە ئىزدىگەن»دەك ئىش بوپتۇ. چۈنكى «ساۋاب» دېگەن ئەسلىدە سىلىدە ناھايىتى كۆپ، «ئاچ كۆزنىڭ قورسىقى تويىماس» دېگەندەك، يەنە مەندىن «ساۋاب» تەلەپ قىلغان بولسىلا، خەير، مەن باشتا ئېيتقاندەك سىلىدىن ھېچ نەرسە ئايمايمەن، لېكىن مېنىڭ بىرلا شەرتىم بار، — دەپتۇ.

— خوش، قېنى ئېيتسىلا، — دەپتۇ قازى.

— مېنىڭ شەرتىم بەكمۇ ئېغىر ئەمەس، — دەپتۇ مۇدەررىس، — ئۆمۈرلىرىنىڭ ئوتتۇز يىلىنى قازى - قۇززاتلىق تاجسىنىڭ سايىسىدا ئۆتكۈزۈپ، شەرىئەتنىڭ سەلتەنەتلىك تەختىدە ھوقۇق يۈرگۈزۈپ كەلدىلە؛ مۇشۇ جەريانىدا سىلى بىر تەرەپ قىلغان دەۋا - دەستۇرلەر ھېسابسىزدۇر. بۇلارنىڭ ئېچىدىن ئادالەت قائىدە - يوسۇنى بىلەن ھۆكۈم قىلغان پەقەت «بىرلا» ئىشنىڭ ساۋابىنى ماڭا بەرسىلە، مەن ئاتمىش يىل جەريانىدا تاپقان پۈتۈن «ساۋاب» لىرىمنىڭ ھەممىسىنى تىلىمىدىن ھۆججەت بېرىپ سىلىگە ھەدىيە قىلغان بولاتتىم.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان قازىنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ، ئاغزى گەپكە كەلمەي، رەڭگى ئاۋۇال چىيۇندەك كۆكىرىپ، ئاندىن كۆزدىكى ئوت - چۆپتەك سارغىيىپ كېتىپتۇ-دە، ئۆزىنى مۇدەررىسنىڭ ئالدىغا تاشلاپ، ھۆكۈرەپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

قازىنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن مۇدەررىس مۇشۇنچىلىك شەرتكە كۆنمەيۋاتىدۇ، «ئالسام بەرمىسەم» دەيدىغان ئادەم ئوخشايدۇ، دېگەننى ئويلاپ، تەسەللى تەرىقىسىدە:

— تەقسىر، مەن كۆپ تەلەپ قىلمىدىم، بەك ئېغىر بولۇپ كەتتىمۇ؟— دەپتۇ.

— يوقسۇ تەقسىر، — دەپتۇ قازى يىغلاپ تۇرۇپ، — مە... مەندە بۇنداق ئىش بولغانلىقىغا ئۆزۈم ھۆددە قىلالمايمەن، بۇ شەرتنى ئورۇنلاشقا ئاجىزلىق قىلىمەن.

— شۇنداقمىدى؟— دەپتۇ مۇدەررىس زەردە بىلەن.

— شۇنداق، شۇنداق ئەلىماخۇنۇم، — دەپتۇ قازى تىلى كالۋالىشىپ.

— قازاخۇنۇم!— دەپتۇ مۇدەررىس تەمكىنلىك بىلەن،

— ئادالەت بابىدىن ئېلىپ ئېيتقان بىر ئېغىز سۆز قىرىق يىللىق ئىبادەتتىن ئەلا بولىدۇ. سىلىنىڭ نەچچە يىللاردىن بېرى ئىشلىگەن ئاۋام ئىشلە-

ردا «ئادالەت» بولمىغان بولسا سلىنىڭ تاپقان ساۋابلىرىمۇ يوق ئىكەن. ئادالەت بىلەن ئىش قىلىش ئىمان جۈملىسىگە كىرىدۇ. ھەرقانداق ئىشتا ئادىل بولۇش، ئادالەت بىلەن ھوقۇق تۇ- تۇپ خەلق ئىشىنى داۋام ئەتكۈزۈش ئەڭ ئۇلۇغ ساۋاب. مەنمۇ مۇشۇ شەھەردە ياشاپ بۇگۈن- گە كەلدىم. سىلدە ئىنساب بولمىدى. ئاچ كۆزلۈكتىن ئۈمىد ئۈزمىدىلە. پۈلى بار بايلار، يۇزى يوغان ئۆكتەملەر جەسەتنى لىپاپقا سېلىپ سۇغا قىلسا، سۈرۈشتە قىلماي يانچۇققا سېلىپ، «ئاقنى قارا» دەپ ھۆكۈم چىقىرىپ، مەزلۇملارنى قاقشاتتىلا. ئەمدى سىلىگە سېتىۋالماقچى بولغان «ساۋاب» مۇناسىپ كەلمەيدۇ. ئادالەت بىلەن قىلغان ئىشىنىڭ ساۋابى ھەممىدىن ئۈس- تۈن بولۇپ، خەلق قەلبىدىن ئۆچمەيدۇ، خەلق قەلبىدىن ئۆچمىگەن ساۋابلىق ئىشنىڭ ھېسابى خۇدانىڭ دەپتىرىدىنمۇ ئۆچمەيدۇ. پۈتكۈل دۇنيانىڭ خەزىنىسى سىلىگە تەڭلۈك بولغان تەق- دىردىمۇ ئەل قىساسىنى ھەرقانچە بەدەل بېرىپ قايتۇرغىلى بولماس، خەير - خوش.

مۇدەررىس بۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ تالىپلىرىنىڭ يېنىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان قازىنىڭ كۆز ئالدىدا لاۋۇلداپ تۇرغان بىر گۈلخان پەيدا بول- غاندەك، بۇ گۈلخان ئۇلغىيىپ ئەتراپىنى قورشاپ كېلىۋاتقاندەك، ئاسماندىن بىر سىرتماق ساڭگىلاپ كانىيىنى بوغۇۋاتقاندەك بوپتۇ. قورقۇپ كېتىپ، لاغىلداپ تىترەپتۇ. ھەسرەت چېكىپ خىرقىراپتۇ، ئورنىغا كەلمەپتۇ. ئاخىر قازى ئىككى قۇلىقىنى تۇتۇپ تۇرۇپ داد - پەرياد كۆتۈرۈپتۇ، ھېچكىم قېشىغا كەلمەپتۇ. تېخىمۇ قورقۇنچ بېسىپتۇ، يۈرىكى توختاپ قالغاندەك بوپتۇ. «يۈرىكىم، سەن سوقۇۋاتامسەن» دەپ پىچىرلاپتۇ قازى.

— مېنى، — دەپتۇ يۈرەك ئاستا لىپىلداپ، — ئادالەتنىڭ خەنجىرى سەندىن ئايرى- دى، ياردەم قىلالمايمەن.

شۇ ھامان يەر يېرىلىپتۇ-دە، بۇ ئادالەتسىز قازىنى يۇتۇپ كېتىپتۇ.

مازاقخور مازاقتا ئۆلەر

بۇرۇنقى زاماندا بىر سودىگەر ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ زىبالىقتا بىر - بىرىدىن قېلىشمايدىغان تۆت قىزى بار ئىكەن. قىزلار رەسىدە بولۇپ بويىغا يەتكەن بولسىمۇ، لېكىن سودىگەر ھېچ- قايسىسىنى ياتلىق قىلماپتۇ. «قىزلىق ئۆڭي خان كۆڭرۈكى» دېگەندەك، يېقىن - يىراقلاردىن ئەلچىلەر كەپتۇ، لېكىن ئۇلار ھەسرەت بىلەن قايتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. چۈنكى، قىزلارنىڭ كەڭ- جىسى تولىمۇ مازاقخور بولۇپ، كەلگەن يىگىتلەرنى ياراتماي مازاق قىلىدىكەن.

قىزلارنىڭ يۇرتىغا يېراق بولغان يايلاقتا بىر چارۋىچى ياشايدىكەن، ئۇنىڭ راسا قۇ-رامىغا يەتكەن ئۇچ ئوغلى بار ئىكەن. ئوغۇللارنىڭ چوڭى پەم - پاراسەتلىك يىگىت بو-لۇپ، ئىسمى مۇرادىل ئىكەن. ئۇ مال بېقىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ قىزلارنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ قاپتۇ-دە، ئىككى ئىنىسىنى ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئۇچ كۈنلۈك يولنى توپتوغرا بىر يېرىم كۈندە بېسىپ چۈش بولاي دېگەندە مەنزىلگە يېتىپ كەپتۇ ۋە ئۆزلە-رىنى تۈزەشتۈرۈپ سودىگەرنىڭ قورۇسىغا قەدەم بېسىپتۇ.

ئۆيدە سودىگەر يوق ئىكەن، قىزلار ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئېلىپ ئۆيگە تەكلىپ قې-تۇ ۋە ئالدىغا داستخان سالىتۇ. داستخانغا بىر پەتنۇس بۇغداي قومچى قويۇپ يىگىتلە-رى قوماچ يېيىشكە تەكلىپ قىپتۇ. ئۆزلىرىمۇ داستخانغا كېلىپ ناز بىلەن ئولتۇرۇشۇپتۇ. قىزلار ياقىسىدىن بىرىدىن يىڭنە چىقىرىپ، بۇغداي قومىچىنى يىڭنە بىلەن سانجىپ ئېلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ. يىگىتلەر دەسلەپتە بۇ ئىشتىن ھەيران قالىتۇ. كېيىن قىزلارنىڭ چىرايلىق تەكلىپلىرى بىلەن قوماچنى ئوچۇملاپ - ئوچۇملاپ ئېلىپ يەپ، ھايت - ھۇيت دېگۈچە پەتنۇسنى بىكارلاپ قويۇپتۇ. بىرئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن، مۇرادىل ئورنىدىن قول باغلاپ تۇرغىنىچە ئۆزلىرىنىڭ كېلىشتىكى مەقسىتىنى بايان قىپتۇ.

قىزلارنىڭ چوڭى ئەدەپ بىلەن ئورنى-دىن تۇرۇپ ئەمدىلا «ئوبدان، ئوبدان» دەپ گەپ باشلاپ بولغۇچە ھېلىقى مازاق-خور كەنجى قىز مىيقىدا كۈلۈپ:

— ۋاي بولدىيەي، «ھەپتىكى شەپتە-كى» دېگەن گەپ بار. سىلەر بەكمۇ ئاچ كۆز، تويمىغۇر ئىكەنسىلەر. بىز سىلەرنىڭ خە-لىغلار ئەمەس. ئۆز خىلىغلارنى سەھرادىكى دو-تەينىڭ پوتىسىدىن تېپىۋېلىڭلار، — دەپ گەپنى ئۇزۇپتۇ. ئاچىلىرى بولسا لېۋىنى چىشلەپ يەرگە قاراشقا مەجبۇر بوپتۇ. چوڭ ئۇمىدتە كەلگەن يىگىتلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، كەلگىنىگە پۇشايمان قىپتۇ، بولۇپمۇ مۇرادىل ئىنى-رىنىڭ ئالدىدا بەك خىجىل بوپتۇ. ئۇ ئۇن -تىنسىز چىقىپ كېتىۋېتىپ ئاشخانىدىكى قازاندا بىر توپاقنىڭ چوقا - پا-قالچىقى پورۇقلاپ قاينىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ-دە،

دەرھال كاللىسغا بىر ئەقىل كەپتۇ. ئۇ ئىنىلىرىنى ئۆيىنىڭ ئارقىسىغا باشلاپ كېلىپ:

ــ ئىنىلىرىم، بىزنى مازاق قىلغان شۇ مازاقخور قىزنى بىزمۇ راسا كېلىشتۇرۇپ بىر مازاق قىلىپ قويايلى، ــ دەپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپتۇ. مۇ-رادىل گېپىنى تۈگىتىپ، ئىنىلىرىنى ئاستاغىنا ئاشخانىنىڭ ئۆگزىسىگە باشلاپ چىقىپتۇ. ئۇلار تۈگىلۈكتىن ئاشخانىغا قاراپ ئولتۇرۇشۇپتۇ.

بىر پەستىن كېيىن قىزلار ئاشخانىغا يۈگۈرۈشۈپ كىرىپ تولىمۇ ئالدىراشلىق بىلەن قازاندىن گۆشلەرنى ئېلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ. قىزلارنىڭ كەنجىسى توپاقنىڭ بىر قۇلىقىنى ئاپتۇ-دە، پۈۋلەشكىمۇ ئۇلگۈرمەي قىزىق پېتى ئاغزىغا ساپتۇ. دەل شۇ پەيتتە تۈگىلۈكتىن ئۆي ئىچىگە قاراپ تۇرغان مىرادىل:

ــ بەللى، ئاش - تاماققا كۆز - قارنى توق پاشاقىز، قوماچ پاتمىغان ئېغىزلىرىغا توپاق قۇلىقى بوش كەلدىغۇ دەيمەن، ــ دېگىنىچە ئىنىلىرى بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈشۈپتۇ. بۇ تاسادىپىي مەسخىرىدىن بەك ئوسال بولغان مازاقخور قىز ئاغزىدىكى توپاق قۇلىقىنى يا چىقىرىۋېتەلمەي، يا يۇتۇۋېتەلمەي نەپەسسىز قاپتۇ-دە، شۇ يەردە يىقىلىپ جان بېرىپتۇ.

كېيىنكى كۈنلەردە مۇرادىل ۋە ئۇنىڭ ئىنىلىرى سودىگەرنىڭ قالغان ئۈچ قىزىغا ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بوپتۇ ۋە ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. «مازاقخور مازاقتا ئۆلەر» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن ئەل ئىچىگە تارقالغانكەن.

يىلان، دېھقان ۋە قارلىغاچ

بۇرۇن - بۇرۇندا، ئەسكى جاڭگالدا يولۋاس پادىشاھ، ئېيىق ۋەزىركەن. كېيىك خىزىركەن، بۆرە قاراقچى، تۈلكە يالاقچى، توخۇ داڭگالچى، ئۆچكە جاڭگالچى، ئاق قۇشقاچ ئېقىمچى، قارا قۇشقاچ چېقىمچى، سېغىزخان خەۋەرچى ئىكەن. قىرغاۋۇل جەددىكەن، قۇيرۇقى يەردىكەن، ئەنە شۇ زامانىدا تەڭرىتاغلىرىنى ئېتىكىدە ناھايىتى بۈك بىر ئورمان بار ئىكەن. ياز كېلىشى بىلەنلا قارلىق چوققىلاردىكى مۇزلار ئېرىپ، نۇرغۇن چوڭ - كىچىك ئېقىنلارنىڭ ھاسىل قىلىپ، ئەنە شۇ ئورماندىن ئېقىپ ئۆتىدىكەن. ئورمانىدا تۈرلۈك - تۈمەن ھايۋانات، ئۇچار قاناتلار، خىلمۇخىل قۇرت - قوڭغۇز ياشايدىكەن. ئورمانىدىكى بارلىق جانلىقلار ئورمان پادىشاھىنىڭ ئەمرىمەرۇپ، قائىدە - نىزاملىرىغا شەرتسىز ئەمەل قىلىدىكەن.

بۇ ئورماننىڭ جەنۇب تەرىپى ئۇيۇقتا تۈتاشقان گۈزەل بوستانلىق بولۇپ، ئادەملەر تېرىقچىلىق قىلىپ ھايات كەچۈرىدىكەن. ئورماننىڭ شىمال تەرىپىدە پۈتكۈل جاھانغا

مەشھۇر بىر كاتتا شەھەر بار ئىكەن. ھەر يىلى كۈزدە تېرىقچىلار يىغقان ئاشلىقلىرىنى شەھەرگە ئەكىرىپ، ئۆزىگە كېرەكلىك مەھسۇلاتلارغا ئالماشتۇرۇپ چىقىدىكەن. بۇنىڭ ئۈچۈن پەقەت ئاشۇ بۇك ئورماندىن كېسىپ ئۆتۈشكىلا توغرا كېلىدىكەن. ئۇ زامانىدا ئىنسانلار بىلەن ھايۋانلار بىر - بىرىگە دەخلى - تەرۇز قىلىشماي، خەۋپ - خەتەر يەتكۈزۈشمەي، ئۆم - ئىتتىپاق، ئېجىل - ئىناق ئۆتۈشىدىكەن.

ئورمان پۇقرالىرى قائىدە - نىزاملارغا قاتتىق ئەمەل قىلغاچقا، ئەزەلدىن ئوغرىلىق ۋەقەسى سادىر بولۇپ باقمىغان ئىكەن. ئورماندىكى بارلىق جانلىقلار ئورمان پادىشاھى تەقسىم قىلىپ بەرگەن ئوزۇقلۇقلىرى بىلەن تىنچ - ئامان ھايات كەچۈرىدىكەن.

بىر كۈنى تۆگە سۈ ئىچكىلى كەتكەن ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئوزۇقلۇقى يوقاپ كېتىپتۇ. تۆگە بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى زادىلا بىلەلمەپتۇ. بۇ ئىش بىرقانچە كۈن ئۇدا تەكرارلىنىپتۇ. تۆگە بىچارە بىرنەچچە كۈن ئاچ قاپتۇ ۋە بۇ ئىشنى ئورمان پادىشاھىغا مەلۇم قىپتۇ. يولۋاس پادىشاھ تۆگە سۈ ئىچكىلى كەتكەندە ئۇنىڭ يېمىگە سېغىزخاننى كۆزەتچىلىككە قويۇپتۇ. چىققىچۇش مەزگىلىدە سېغىزخان دەرەخ شېخىدا ئولتۇرۇپ مۆگدەپ قاپتۇ. تۆگىنىڭ يېمىگە تاما تارتىپ ماراپ ياتقان يىلان دەررۇ كېلىپ تۆگىنىڭ يېمىنى يەۋاپتۇ ۋە سەزدۈرمەي تۆگىنىڭ ئالدىغا خەۋەر يەتكۈزۈشكە چىپىپتۇ. ئۇ زامانىدا يىلاننىڭ ناھايىتى نۇرغۇن پۈتلىرى بولۇپ، باشقا ھايۋانلاردىن تېز يۈگرۈيدىكەن. شۇڭا ئۇ يىرىم يولدىلا تۆگىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ ۋە سېغىزخاننىڭ يەمنى يەۋالغانلىقىنى خەۋەر قىپتۇ. تۆگە يىلان بىلەن بىللە كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، سېغىزخان ھەقىقەتەن دەرەخ شېخىدا مۆگدەپ ئولتۇرغىدەك. تۆگە بىلەن يىلان ئورمان پادىشاھىغا دەررۇ ئەھۋالنى خەۋەر قىپتۇ. ئورمان پادىشاھى سېغىزخاننى جازالاشقا كېيىكنى بۇيرۇپتۇ. كېيىك سېغىزخاننىڭ ئوغرى ئەمەسلىكىگە ئىشەنسىمۇ، ئورمان پادىشاھىنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ، خۇدادىن سېغىزخاننى چالا ئۇخلايدىغان، سەگەك قىلىپ قويۇشنى ئىلتىجا قىپتۇ. ئاللاتائالا كېيىكنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلىپ، سېغىزخاننى تىرىق قىلسىلا شاراخشىيدىغان ئەڭ سەگەك قۇشقا ئايلاندۇرۇپ قويۇپتۇ. بۇنىڭدىن يولۋاس پادىشاھىمۇ رازى بوپتۇ. ئەمما، بۇنىڭ بىلەن ئورماندا ئوغرىلىق ۋەقەسى تۈگىمەپتۇ. بىر كۈنى مېكىيان تۈخۈم تۇغقىلى يۈمشاق پاخال ئىزدەپ كېتىپ قالغان پۈرسەتتە ئوزۇقلۇقى يوقاپ كېتىپتۇ. بۇ دەل نامازشام مەزگىلى ئىكەن. ئورمان پادىشاھى كېچىدە كۆزەتتە تۇرۇشقا كىمنىڭ يارامليق ئىكەنلىكىنى سوراپتۇ. مۇشۇكياپىلاق ئۆزىنىڭ سەزگۈرلۈكىنى كۆز - كۆز قىلىپ ماختىنىپتۇ. ئورمان پادىشاھىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن مۇشۇكياپىلاق كېچىلىك كۆزەتچىلىككە تەيىنلىنىپتۇ. ئەمما ئۇنىڭ كۆزى كېچىسى كۆرمەيدىكەن. مۇشۇكياپىلاق غەمگە چۆمۈپتۇ ۋە خۇدادىن ياردەم تىلەپ ناله قىپتۇ. خۇدا مۇشۇكياپىلاقنىڭ تىلىكىنى ئىجابەت قىلىپ، ئۇنىڭ كۆزىنى كېچىسى كۆرىدىغان قىلىپ قويۇپتۇ. گۈگۈم چۈشۈشى بىلەنلا توخۇ قوندىقىغا چىقىپ مۆگدەشكە باشلاپتۇ. يىلان پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، توخۇنىڭ يېمىنى يەۋاپتۇ-دە، قېچىپ كېتىپتۇ. مۇشۇكياپىلاق بۇ ئەھۋالنى ئورمان پادىشاھىغا مەلۇم قىپ-

تۇ. ئورمان پادىشاھى دەرغەزەپ بىلەن بارلىق ھايۋانلارغا يىلاننى تۇتۇپ كېلىشنى بۇيرۇق قىپتۇ. ئورماندىكى بارلىق ھايۋانلار، ئۇچار قاناتلار بىرلىكتە يەر ۋە ئاسماندىن قورشاپ كەپ-تۇ. يىلان قانچە يۇگرۈك بولسىمۇ ئورماندىكى ھايۋانلار ۋە ئۇچار قاناتلارنىڭ توردىن قۇ-تۇلالمايتۇ. ئۆمۈچۈك تور توقۇپ يىلاننى باغلايتۇ. بۇركۇت تورنى قاماللاپ ئۇچۇپ باغلاقتىكى يىلاننى ئورمان پادىشاھىنىڭ ئالدىغا تاشلايتۇ. ئورمان پادىشاھى يىلانىنى قانداق جازالاش ئۈستىدە ئورماندىكى بارلىق ھايۋانلار بىلەن كېڭەش ئۆتكۈزۈپتۇ. ئورماندىكى بارلىق ھاي-ۋانلار يىلاننىڭ ئاچ كۆزلۈكىگە نەپرەتلىنىپ، ئۇنىڭ يۈگۈرۈك پۈتلىرىنى كېسىپ، ئۆتكۈر چىشلىرىنى چېقىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلىشىپتۇ. قارار ماقۇللانغاندىن كېيىن ئورمان پادىشاھى جازانى ئىجرا قىلىشقا كېيىكنى بۇيرۇپتۇ. كېيىك قان تۆكۈشنى زادىلا ياقتۇرمايدىكەن. شۇڭلاشقا ئۇ خۇداغا ئىلتىجا قىپتۇ. خۇدا يىلاننىڭ ئاچ كۆزلۈكىگە غەزەپلىنىپ، ئۇنىڭ تېرىسىنى تەتۈر ئۆرۈپ، يۈگۈرۈك پۈتلىرىنى قورسقىنىڭ ئىچىگە تىقىۋېتىپتۇ. ئۆتكۈر چىشلىرىنى تۆكۈ-ۋېتىپتۇ. يىلان شۇنىڭدىن بۇيان پۈتسىز ۋە چىشسىز بولۇپ قاپتۇ.

ئەمدى گەپنى بوستانلىقتىن باشلايلى.

قەدىمىي ئورمانىنىڭ بوستانلىقىغا تۇتىشىدىغان چېتىدە ئەمگەكچان ۋە ئاق كۆڭۈل بىر يىگىت دېھقانچىلىق قىلىدىكەن. كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە دېھقان يىگىت بىر قاپ بۇغدايىنى ئۆشنىسىگە يۈدۈپ شەھەرگە سودا قىلغىلى مېڭىپتۇ. دېھقان يىگىت ئورمانلىقتىن ئۆتۈپ كې-تىۋاتقىنىدا قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ. دېھقان قاپىتىكى بۇغداي ھۆل بولۇپ كەتمەسۇن دەپ يوپۇرماق ۋە شاخلىرى قۇرۇق بىر قېرى دەرەخنىڭ ئاستىغا كېلىپ ھار-دۇق ئالماقچى بوپتۇ ۋە قاپنى قۇرۇق شاخ - شۇمبا، پاخاللار بە-لەن دالدا قىپتۇ. دېھقان يىگىت ھار-دۇق ئېلىپ ئولتۇرسا، يېقىنلا بىر يەر-دىن ئىڭرىغان سادا كەپتۇ. دېھقان يىگىت ئەتراپىغا نەزەر سالغۇدەك بولسا، يېنىدىكى ئازگالدا بىر كىچىك يىلان بالا-سى پاتقاققا ملىنىپ زارلىنىۋاتقۇدەك، قانچە ھەپىلەشـ

سمۇ ئازگالدىن چىقالمايۋاتقۇدەك، ئاق كۆڭۈل دېھقان يىگىت باشقىلارغا ياردەم قىلىشنىڭ پۇرسىتى كەلگەنلىكىنى پەملەپتۇ. ئاڭغىچە يىلان بالىسى زۇۋانغا كېلىپ دېھقان يىگىتكە:

— ئەي ئاق كۆڭۈل ئىنسان! مېنى قۇتقۇزۇۋال. قىلغان ياخشىلىقىڭنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنۇتۇمايمەن!— دەپ ناله قىپتۇ. دېھقان يىگىت ئۇنىڭغا جاۋابەن.

— ئەي بىچارە يىلان بالىسى، خاتىرجەم بولغىن! خۇدا بىزنى ياراتقاندىلا، بىر - بىر-رىڭلارغا كۆيۈنۈڭلار، مېھىر - شەپقەتلىك بولۇڭلار، ۋاپاغا جاپا قىلماڭلار، ئۆم بولۇپ جاھانىي گۈللەندۈرۈڭلار، دەپ تاپىلىغان. خۇدانىڭ يولىدا ماڭمىغانلار ھېچقاچان رۇناق تاپقان ئەمەس. سېنى قۇتقۇزۇۋېلىش مېنىڭ مەجبۇرىيىتىم، — دەپتۇ-دە، يىلان بالىسىنى ئازگالدىن چىقىرىپ، باش - كۆزىنى سۈرتۈپ تازىلاپتۇ. قوينىغا تىقىپ ئىسسىتىپ قۇرۇتۇپتۇ. ئاڭغىچە يامغۇرمۇ توختاپتۇ. دېھقان يىگىت يىلانىنى قوينىدىن چىقىرىپ باش - كۆزىنى سىلاپ قويۇ-ۋېتىپتۇ. يىلان بالىسىمۇ دېھقان يىگىتكە تەشەككۈر ئوقۇپ خوشلىشىپتۇ، ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايدىغانلىقىنى، ۋاپاغا جاپا قىلمايدىغانلىقىنى قايتا - قايتا ئىزھار قىپتۇ. دېھقان يىگىتمۇ يىلان بالىسى بىلەن خوشلىشىپ يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئارىدىن ئۇزاق يىللار ئۆتۈپتۇ. دېھقان يىگىتمۇ ساقاللىق بوۋايغا ئايلىنىپتۇ. يەنە شۇنداق سېخىي كۆز كۆنلىرىنىڭ بىرىدە دېھقان بوۋاي بىر قاپ بۇغدايىنى ئۆشنىسىگە يۈ-دۈپ بۇك ئورمانىنىڭ ئىچىگە تەرىپىدىكى كاتتا شەھەرگە سودا قىلغىلى مېڭىپتۇ. دېھقان ئورمان ئىچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتسا، ئۆتەر يولىدا ناھايىتى يوغان بىر غەلىتە مەخلۇق تۇ-ۇلۇپ ياتقۇدەك، سەپسېلىپ قارىغۇدەك بولسا، سەمرىپ تېرىسىگە پاتماي قالغان ئىنتايىن يوغان بىر يىلان ئىكەن. دېھقان يىلانغا قاراپ:

— ھەي بۇرادەر، بىر چەتتىرەك ياتساڭ قانداق؟ ئۆتەر يولىنى توسۇۋالغىنىڭ نېمىسى؟— دەپتۇ. يىلان پىسەنت قىلمىغان ھالدا:

— ئۆزۈڭ كىمسەن، مىتە قۇرت؟ ماڭا بۇيرۇق قىلىدىغانغا قانداق پېتىنىدىڭ؟!— دەپ گۈركىرەپتۇ. دېھقانمۇ بوش كەلمەي:

— بۇ يولىنى ئىنسانلار مېڭىپ پەيدا قىلغان، ھازىرمۇ ۋە كەلگۈسىدىمۇ مۇشۇ يولدىن ماڭىدۇ. سېنىڭ بۇ يولدا يېتىۋالدىغان نېمە ھەققىڭ بار؟— دەپتۇ. يىلان بىر سىلكىنىپ بېشىنى كۆتۈرۈپتۇ-دە، دېھقانغا قاراپ:

— ھەي شۇمتەك! ئاكاڭنىڭ كىملىكىنى بىلەمسەن؟ كۆزۈڭنى يوغانراق ئېچىپ گەپ قىل! مەن بۇ يەردە كۆتۈپ ياتقىلى بىر ئاي بولدى. تولا چىشىمنى قېرىشتۇرما!— دەپ خىرقىراپتۇ. دېھقان تېخىمۇ غەزەپلىنىپ:

— سەن مېنى شۇمتەك دەيسىنا، مەن ئاشۇ ئۇدۇلۇڭدىكى بوستانلىقنى يارىتقان ئىنسانمەن. مەن ئاشۇ يەرنىڭ ئىگىسى!— دەپ خىتاب قىپتۇ. يىلان:

— بىلجىرلىما! سەن مېنىڭ نەزىرىمدە يەنىلا شۇ بۇرۇنقى ئەخمەق شۇمتەكسەن. ئالـ-

دەمغا ئۆزۈڭ كەلگەنكەنسەن، بىر ۋاقلىق ئوزۇقتىن قۇرۇق قېلىشنى خالمايمەن. ھازىر مېنىڭ قارنىم ئاچ، جىق گەپكە رايىم يوق، ــ دەپتۇ. دېھقان تازا سەپسېلىپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ يوغان يىلان ئۇزاق يىللار ئىلگىرى ئۆزى ئازگالدىن چىقىرىپ ھاياتىنى قوغداپ قالغان يىلان بالىسى ئىكەن. بوۋاي شۇندىلا ئۆزىنى بىرئاز تۇتۇۋېلىپ:

ــ ھوي بۇرادەر، بۇ سەن ئىكەنسەنغۇ، بىز ئۇزاق يىللىق قەدىناسلاردىن ئەمەسمۇ؟ كېچىك چېغىڭدا مەن سېنى پاتقاق ئازگالدىن چىقىرىپ ھاياتىڭنى قۇتقۇزۇپ قالغان ئەمەسمىدىم، ئۇنتۇپ قالمىغانسەن؟ــ دەپتۇ. يىلان تازا قاقاقلاپ بىر كۈلۈۋېتىپ:

ــ ھەي، دۇنيادا ئىنساندىنمۇ ئەخمەق مەخلۇق بارمىدۇ؟ كىم سېنى مېنى قۇتقۇزۇۋالسۇن دەپتۇ؟ ئەمدى يۇۋاشلىق بىلەن ماڭا ئوزۇق بولسەن!ــ دەپتۇ.

دېھقانىنى قاتتىق سۇر بېسىپتۇ. قورقمىدىن غال ـ غال تىترەپتۇ. ئۇ ئاخىر يىلانغا:

ــ ئەي مەرھەمەتلىك يىلان شاھ، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچكىن، كونا قەدىناسلىقىمىز ۋە مېھىر ـ مۇھەببىتىمىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ماڭا بىر قېتىم رەھىم ـ شەپقەت قىلغىن، ــ دەپ يالۋۇرۇپتۇ.

ــ قوي يوقىلاڭ گەپلىرىڭنى!ــ دەپتۇ يىلان دېھقانغا خىرس قىلىپ، ــ يىلان قانداق ئىنسان بىلەن دوست بولۇپ باققان؟ مېنىڭ كەسىپىم ئەزەلدىن ئىنسانلارغا زەھەر سانجىش، ئاندىن ئۇنى يالماپ يۇتۇش، ئادەم قېنىدىن ھۇزۇرلىنىش، پاشا جېنىدا قان شوراپ ھۇزۇرلىنىدۇ. شۇنچە يوغان بەستىم بىلەن پاشىچىلىكمۇ بولالمامدىم؟

دېھقان شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ قىلغان سەۋەنلىكىگە قاتتىق ئۆكۈنۈپتۇ ۋە ھاياتىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى سېزىپ قاتتىق ھەسرەتلىنىپ ياش تۆكۈپتۇ. يىلان دېھقانغا ئېتىلغىنىچە كېلىپ ئۇنىڭغا زەھەرلىك نەشتىرىنى سانجىش ئۈچۈن ئۇزۇن تىلىنى چىقىرىپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئاسماندىن بىر قارلىغاچ ئۇچۇپ چۈشۈپتۇ ۋە يىلانغا قاراپ:

ــ ھەي بۇرادەر، ئالدىرىما، سەۋر قىلساڭ غوردىدىن ھالۋا پۈتىدۇ، نېمىگە ئالدىراي-سەن!ــ دەپتۇ. يىلان دەررۇ قارلىغاچقا:

ــ ئۆزۈڭ كىمسەن؟ رىزقىمغا چاڭ سالماقچىمۇ سەن؟ــ دەپتۇ غەزەپلىنىپ قارلىغاچ:

ــ مەن ئورمان پۇقراسى قارلىغاچمەن، قانداقمۇ سېنىڭ رىزقىڭغا چاڭ سالاي.. ئەمما بايا دېگەن بىر گېپىڭدىن تولىمۇ ھەيران قالدىم. سەن بايا، مېنىڭ كەسىپىم ئەزەلدىن ئىنسانلارغا زەھەر سانجىش ۋە ئۇلارنى يالماپ يۇتۇش، دېدىڭ. سېنىڭ ئاغزىڭ كىچىككىنە تۇرسا، ئۆزۈڭدەك نەچچە پارچە چىقىدىغان بۇ ئادەمنى يالماپ يۇتالمىسىڭغا زادىلا ئىشەنمەيمەن، ــ دەپتۇ. يىلان مەسخىرىلىك كۈلۈپ:

ــ سېنىڭ تېخى خەۋىرىڭ يوق ئوخشايدۇ. خۇدا ماڭا غەزەپلىنىپ، يۇگۇرۇك پۈتلىرىم بىلەن ئۆتكۈر چىشلىرىمنى نابۇت قىلۇەتكەندىن كېيىن يەر بىغىرلاپ مېڭىش ۋە يالماپ يۇتۇش ماھارىتىمنى ئاشۇردۇم، ئۆزۈمدىن بەش ـ ئالتە ھەسسە يوغان نەرسىلەرنى يالماپ يۇتالايمەن،

بۇ چاغدا ئاغزىم رېزىنكىدەك كېرىلىدۇ، ــ دەپتۇ. قارلىغاچ ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

ــ سەن ئەزەلدىنلا زەھەرلىك يىلانمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ. يىلان پەخىرلەنگەن ھالدا:

ــ ئەلۋەتتە شۇنداق، دادامۇ، بوۋامۇ، بوۋامنىڭ بوۋىسىمۇ، بوۋامنىڭ بوۋىسىنىڭ بوۋىسىمۇ... باشقىلارغا زەھەر سانجىپلا ئۆتكەن. ئىشەنمىسەڭ بوستانلىقتىكى باشقا ئادەملەردىن، ئورمانىدىكى ھايۋانلاردىن سوراپ باققىن. ئۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ دۈشمەنلىرىم. شۇڭا مەن ئۇلارغا كۆرۈنمەسلىك ئۈچۈن دەرەخ كاماردىكى، غار ـ ئۆڭكۈرلەر، تاش قىسىلچاقلىرى، ئوت ـ چۆپ ئارىسى، يەر تېگىدە پاناھلىنىمەن... مانا ماۋۇ ئالدىمدا غال ـ غال تىترەپ تۇرغان ئەخمەق بىر زامانلاردا مېنىڭ ھاياتىمنى قۇتقۇزۇپ قالغان. ئەمدى مەن بۇنىڭغا نەشتىرىمنى سانجىپ ئۆلتۈرۈپ ئاندىن يالماپ يۇتماقچىمەن، ــ دەپتۇ. قارلىغاچ باش لىڭشىتىپ:

ــ دۇرۇس، سەن توغرا ئېيتتىڭ، ئەخمەق ئادەم ئۆزىنىڭ ئەخمىقانە قىلمىشى ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇم! سەن بۇنى ھازىرلا يالماپ يۇتۇۋەتسەڭ بولغۇدەك، ئەمما بىر ئىشتىن گۇمانلىنىۋاتىمەن، ــ دەپتۇ. يىلان ئالدىراپ ـ سالدىراپ.

ــ مېنىڭ كەسىپىم ئەزەلدىن زەھەر سانجىش. بۇ ماڭا ئەجدادىمدىن قالغان ھۈنەر، بۇمۇ خۇددى ئادەملەرگە ئەخمەقلىق مىراس قالغاندەك ئىش... ئەگەر سەن ھۈنىرىمگە ئىشەنمىسەڭ ئالدىمدا تۇرغان مۇنۇ گالۋاڭ دېھقانىنى ھازىرلا زەھەرلەپ ئۆلتۈرىمەن، ــ دەپتۇ. قارلىغاچ شۇئان:

ــ توغرا، توغرا، ئەمدى ئېسىمگە كەلدى. ئانام دائىم ماڭا «زەھەرلىك يىلاننىڭ تىلىنىڭ ئاستىدا بىر بەلگىسى بار» دەيتتى، سېنىڭ ئاشۇنداق بەلگەڭ بارمۇ ـ يوق؟ ئەگەر شۇنداق بەلگەڭ بولسا، مۇنۇ دېھقانىنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈپ، يالماپ يۇتۇۋەتسەڭ بولغۇدەك، ــ دەپتۇ. يىلان مەيدىسىنى كېرىپ:

ــ ئەلۋەتتە تىلمىنىڭ ئاستىدا بەلگە بار، ئۆزۈممۇ كۆرۈپ باقمىدىم. ئەمما مەن نۇرغۇن جانلىقلارنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈپ، يالماپ يۇتۇۋەتكەنمەن، ئەگەر كۆرۈپ باقمىغان بولسام مانا قارا، ــ دەپ ئاغزىنى يوغان ئېچىپ تىلىنى چىقىرىپتۇ. قارلىغاچ بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي ئوقتەك ئېتىلغىنىچە يىلاننىڭ تىلىنى چوقۇلاپتۇ ـ دە، تىلىنىڭ ئۈچىنى ئىككى پارچە قىلىۋېتىپتۇ. يىلان بىرلا چىرقىراپتۇ ـ دە، ئاۋازى چىقمايلا قاپتۇ، ئاغرىق ئازابىدىن تولغىنىپتۇ ۋە جان ئاچچىقىدا قارلىغاچقا ئېتىلىپتۇ. شۇئان قارلىغاچمۇ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، يىلاننىڭ ئاغزىدا بولسا قارلىغاچنىڭ قۇيرۇقىدىكى بىر تۇتام پىيىلا قاپتۇ. دېھقان پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپتۇ ـ دە، دەرھال يولغا راۋان بوپتۇ.

شۇنىڭدىن بۇيان قارلىغاچلارنىڭ
قۇيرۇقلىرى ئىككى ئاچمىش.
يىلان دائىم ۋېچىلدايدىكەن،
زۇۋانى يوق ـ تىلسىز گاچمىش.

责任编辑:哈斯亚提·依不拉音
责任校对:阿不都热依木·阿布力米提
封面设计:吐达吉·吐尔洪
绘　　画:阿迪力江·阿布力孜

书　　名　儿童爱菲达有声读物——愚蠢的国王(精选儿童童话)
编　　者　吐尔逊·卡得
出　　版　新疆美术摄影出版社
　　新疆电子音像出版社(www.xjdzyx.com)
地　　址　乌鲁木齐市经济技术开发区科技园路5号(邮编 830026)
发　　行　新疆维吾尔自治区新华书店
印　　刷　新疆八艺印刷厂
开　　本　787mm × 1092mm　1/16
印　　张　117.75
版　　次　2015 年 2 月第 1 版
印　　次　2015 年 7 月第 1 次印刷
书　　号　ISBN 978-7-89415-023-3
定　　价　490.00 元(点读笔和20本书)